

PREDGOVOR

Robert M. Solow

Predstavljajte si, da bi nekdo predlagal radikalno inovacijo v socialni politiki. V primeru, ki ga obravnavamo v tem zborniku, gre za predlog univerzalnega temeljnega dohodka (UTD). Natančneje, gre za predlog, da bi država vsem državljanom (ali prebivalcem), starim (denimo) šestnajst let in več, izplačevala fiksno in za vse enako mesečno vsoto. To izplačilo ne bi bilo pogojeno z določeno vrsto obnašanja ali kakimi posebnimi lastnostmi, temveč bi prejemnik moral zgolj veljati za upravičenega člana družbe.

Živahna razprava, ki sledi, pretresa prednosti tega predloga. Philippe Van Parijs trdi, da bi UTD na ravni eksistenčnega minimuma razširil pravičnost, saj bi povečal svobodo, izboljšal življenje žensk in pomagal okolju. Kljub dolgi zgodovini upiranja prerazdelilni socialni politiki v Združenih državah menim, da si Van Parijsov predlog zasluži vso pozornost. A kako sploh začeti premišljevali o UTD glede na dejstvo, da ta predlog zelo odstopa od prevladujočega odnosa do dela in nagrajevanja (UTD pretrga povezavo med delom in nagrado) in prinaša precejšnje stroške?

Eden od običajnih načinov za razčiščevanje takih stvari je, da vprašanje razdelimo na dva dela. Ali je UTD sploh zaželen? In ali je izvedljiv; ga je mogoče uveljaviti? Morda zaželenosti in izvedljivosti ne bomo mogli tako gladko ločiti. Morda bomo po natančni preučitvi prišli do zaključka, da ga je sicer mogoče uveljaviti, vendar le z določenimi stranskimi učinki. Nadalje bi lahko potem sklenili, da ti stranski učinki prevesijo jeziček na tehtnici proti UTD, čeprav se v splošnem zdi ideja čisto sprejemljiva, nemara celo privlačna.

Scenarij bi lahko bil nekako takšen: zaradi obstoja UTD bi se nekaj ljudi umaknilo s trga delovne sile, kajti ker bi bilo za osnovne potrebe že poskrbljeno, bi raje izbrali brezdelno življenje, kot da bi dopolnjevali UTD s plačo, zaradi katere bi morali opravljati nadležno službo. Stranski učinek UTD bi bil tako nekoliko nižji dohodek na osebo za celotno prebivalstvo, morda celo toliko, da bi to postalo odločilno. Poudariti moram, da gre za namišljen scenarij in ne za napoved. Zagovorniki UTD bodo morda trdili ravno nasprotno, češ da bi UTD dejansko ustvaril neto priliv na trgu delovne sile, ker bi bile za ljudi, ki bi pristali na slabem delovnem mestu in na njem pogoreli, posledice manj katastrofalne in bi nazadnje prevladala običajna človeška nagnjenost k dejavnosti. Prepričanje, da je eden od obeh možnih izidov verjetnejši od drugega, bi seveda moralo temeljiti na običajnem povezovanju teorije participacije na trgu delovne sile z opiranjem na dejstva. A moj namen je bil samo ponazoriti, kako sta normativna in dejstvena stran, ki sta načeloma sicer ločeni, lahko zelo prepleteni.

A tudi če upoštevamo to možnost, menim, da se spleča najprej razmisliti o abstraktni zaželenosti UTD. Človeka, ki se mu zamisel že načeloma zdi nepriljubna, ne bomo prepričali z zapleteno ekonometriko. Avtorji tistih prispevkov, ki zagovarjajo UTD, v svoji argumentaciji ponujajo dva dokaj različna pristopa. Sam Van Parijs in nekateri komentatorji zavzemajo levo libertarno stališče. Po njihovem mnenju naj bi bil temeljni cilj družbene ureditve to, čemur pravijo »dejanska« svoboda. Ljudje bi morali imeti ne samo abstraktno pravico, da lahko izberejo svoj življenjski slog, temveč tudi ekonomska sredstva, da lahko to pravico pretvorijo v živo dejanskost. UTD, ki bi bil določen nekje blizu eksistenčnega minimuma, bi kot možnost ponudil prosti čas, premišljevanje, študij, nepopularne umetniške podvige ter neplačano ali slabo plačano posvečanje dobrim delom in ciljem.

Za nekatere komentatorje, ki sicer zagovarjajo UTD, je ta tip njegovega upravičevanja nepriljubljen. Res se zdi, da imajo levi libertarci pravzaprav enak pogled na družbo kot desni libertarci, saj jo obravnavajo zgolj kot skupek bolj ali manj izoliranih posameznikov, atomov. V njihovem pojmovanju ni niti sledu o družbi kot kooperativnem podjetju, ki ga omogoča vnaprejšnja mreža solidarnosti in vzajemnih obveznosti. (Po libertarnem pogledu lahko sodelovanje nastopi samo tedaj, ko je individualno oziroma strateško koristno za vsakega povsem sebičnega udeleženca.) Kot opozarja Edmund Phelps, libertarni pogled ustvarja težave pri definiciji kroga upravičencev UTD; če je edini kriterij za uvrstitev vanj, da pač si, potem bi tudi Marsovci, če bi jih denimo jutri odkrili, lahko utemeljeno zahtevali svoj mesečni ček.

Drugi komentatorji ponujajo precej drugačno upravičenje za uvedbo UTD. Razdeljeno je na dva dela: delniškega in likvidnega. Delniški del pojmuje zemljo in naravne vire na ozemlju neke družbe za dediščino celotne skupine. UTD — nepogojen in enak za vse — je eden od ustreznih načinov delitve teh darov narave, do katerih so enako upravičeni vsi; dohodek, ki ga prinaša naravni kapital, lahko obravnavamo kot ekonomsko podlago socialne dividende. (To je bila seveda tudi pomembna osnova za davek na zemljiško vrednost, ki ga je predlagal Henry George. Ta misel bi se utegnila zdeti privlačna narodom bivše Sovjetske zveze in nemara še vedno tudi državam v razvoju.) Likvidni del pa izhaja iz opažanja, da je letni proizvod nacionalnega gospodarstva v veliki meri odvisen od družbenih interakcij, sporazumov, institucionalnega kapitala — morda je za to celo preveč različnih imen — ne pa samo od prizadevanja posameznikov in njihove lastnine. Ta skupni del bi moral biti na razpolago za skupne cilje, in UTD je zagotovo eden od naravnih načinov, kako ga uporabiti.

Nekateri od teh komentatorjev, pa tudi nekateri drugi, vidijo slabosti koncepta UTD nekoliko drugače, a še vedno podobno. Pasivno prejemanje take subvencije se jim zdi odbijajoče in po njihovem mnenju je ta občutek splošno razširjen. Jemanje brez dajanja krši normo vzajemnosti; mesečno plačo si je treba prislužiti z neke vrste uslugo družbi, tudi če to ni plačana zaposlitev. To nam spet kaže, da je težko ločiti zaželenost in izvedljivost: zaradi te lastnosti je predlog UTD po njihovem verjetno politično nesprejemljiv.

Ta del razprave odpira pomembna vprašanja o sami zasnovi prerazdelilnih programov, še preden si sploh zastavimo vprašanje, ali si UTD lahko privoščimo. Prerazdelitev že po definiciji nekaterim prinese koristi, drugim pa izgubo. (Van Parijs ima morda prav, ko pravi, da bo UTD z ublažitvijo negotovosti prinesel dvig učinkovitosti, ne trdi pa, da bo to zadoščalo za pokritje stroškov njegove uvedbe.) Vsakdo, ki hoče po demokratični poti udejanjiti takšno politiko ničelne vsote, nujno potrebuje široko podporo. Predlagatelji UTD bi se lahko marsikaj naučili iz teh v bistvu dokaj naklonjenih komentarjev, kot so npr. zbrani v pričujočem zvezku.

Ko sem na samem začetku omenil vprašanje izvedljivosti, sem imel v mislih ekonomsko uresničljivost, ne politične. Čas je, da se vrnem k temu vprašanju. Očitno je, da bi bil gospodarsko in tudi proračunsko UTD na zelo nizki ravni izvedljiv, še posebej, ker bi vsaj deloma nadomestil nekatere od že obstoječih transferjev, ki temeljijo na preverjanju sredstev. Enako očitno pa je, da je za izvedljivost pomemben tudi neposredni bruto strošek smiselnega UTD. Van Parijs kot izhodiščno številko omenja vsoto 150 dolarjev mesečno na osebo. V Združenih državah danes živi kakih 210 milijonov ljudi, starejših od šestnajst let, torej bi bruto strošek takšnega načrta znašal kakih 380 milijard dolarjev na leto. (Neto strošek bi bil seveda manjši, odvisno od tega, kakšen učinek bi to imelo na druge oblike podpore.)

S čim naj primerjamo to številko? Predstavlja samo kakih 3,5 odstotka BDP, približno toliko, kolikor znašajo vojaški izdatki. Vendar je to kakih 18 odstotkov celotnih zveznih (proračunskih in zunajproračunskih) prihodkov in torej predstavlja precejšen delež sredstev osrednje vlade. Opozarjam, da bi s tem ponudili UTD v višini 1800 dolarjev letno na samskega človeka, kar verjetno ni dovolj, da bi si kupil kaj prida »dejanske« svobode. Višji UTD bi seveda pomenil ustrezno višji bruto strošek. Če UTD dvignemo na vsoto okoli 8000 dolarjev na leto, kar v grobem predstavlja »prag revščine« za samskega človeka, se bruto strošek poveča na 16 odstotkov BDP in 80 odstotkov zveznih sredstev. To pa je precej več kot le neznatne spremembe.

Ronald Dore predlaga, da bi za družbeno dividendo porabili 40 odstotkov BDP, kar je približno dvakrat več, kot znaša sedanji zvezni proračun. Vendar si pri tem zamišlja družbo, ki bi bila precej drugačna od današnje. V Evropi velja splošno pravilo, da vsak dohodek, ki je manjši od polovice povprečnega, že pomeni takšno revščino, da je potrebna pomoč. Takšno pojmovanje ima precejšnje prednosti pred merilom za določanje praga revščine v ZDA, v katerem ne manjka dobro znanih popačenj, tako navzdol kot navzgor, in sploh ne upošteva družbenega in psihološkega pomena sorazmernega pomanjkanja. Trenutno povprečni družinski dohodek v Združenih državah znaša okrog 40.000 dolarjev; če bi uporabili evropske standarde, bi to za družino, ki jo sestavljata dve odrasli osebi, pomenilo UTD v višini približno 10.000 dolarjev. Vendar ni jasno, ali je lajšanje revščine, kakorkoli jo že definiramo, sploh osnovni namen UTD.

Toda ti preprosti izračuni pravzaprav niso ključni. Vsak ne povsem neznan UTD bo spremenil motivacijo mnogih, tako rekoč vsakogar: od prejemnikov UTD, njihovih sorodnikov, davkoplačevalcev, delodajalcev, hipotekarjev, vse do prodajalcev umetnin in tako naprej. In kadar se spremeni motivacija, se spremeni tudi obnašanje. Preden se odločimo, kaj naj si mislimo o samem predlogu, bi bilo načeloma dobro poznati te učinke na »splošno ravnotežje«.

Seveda tega ne more dokončno izračunati nihče. Na srečo pa bodo verjetno dovolj relevantni samo nekateri preseki, in te bi se morda dalo izslediti. Zagotovo so zanimivi, na primer, učinki na ponudbo delovne sile. Če bi uvedba znatnega UTD veliko ljudi spodbudila k temu, da bi delali manj ali sploh ne, bi bil skupni dohodek družbe nižji, tako da bi se povečal delež, ki bi šel v prerazdelitev. Nekateri komentatorji opozarjajo, da ponudba dela ne kaže velike odzivnosti na (majhne) spremembe v višini plač po odbitju davkov. Ta pripomba je zagotovo upravičena. Vendar bi UTD prinesel tako višjo stopnjo obdavčitve kakor tudi enoten prejemek; takšno kombinacijo, ki jo ekonomisti imenujejo učinek nadomestila in učinek dohodka, pa je zagotovo treba skrbno analizirati.

Zgodnejši predlogi negativne dohodnine (ND) so doživeli brodolom zaradi spoznanja, da so trije zaželeni učinki ND aritmetično nezdržljivi. Ti trije učinki so: (a) sistem mora zagotavljati spodoben dohodek za tiste, ki so brez drugih dohodkov, (b) sistem ne sme izplačevati nobenega dohodka premožnim in (c) mejna davčna stopnja na nizke zasluške ne sme biti tako visoka, da bi demotivirala delavce. UTD te težave razreši na drastičen način: mejno davčno stopnjo na zaslužek pušča nespremenjeno, hkrati pa izplačuje enako vsoto tako bogatim kot revnim in s tem neposredno krši (b). Zato iz zgodovine ND ni mogoče sklepati, da bi tudi UTD pestili isti nezaželeni učinki na ponudbo delovne sile. Vendar ima tudi UTD svoje težave. Potrebni bo še veliko raziskav in širša razprava, da bi jih lahko razrešili.

Pri tej razpravi je vredno vztrajati. Van Parijs in njegovi sogovorniki pretresajo temeljna vprašanja glede ciljev družbenih ureditev in o tem, kako lahko socialna politika pripomore k oblikovanju družbe, kakršno si želimo vsi — o tem, kako odpraviti revščino sredi izobilja in zagotoviti, da bo vsakdo dobil svoj delež ugodnosti od družbenega sodelovanja. Čeprav je v Združenih državah trg za prerazdelilno socialno politiko še naprej omejen, si moramo prizadevati za ohranitev javne razprave o teh pomembnih vprašanjih. Pričujoča knjiga je osvežujoč uvod v to razpravo.

UREDNIKOV UVOD

Joshua Cohen in Joel Rogers

V naši izjavi o namenu Novega foruma za demokracijo (NFD) smo obljubili politično angažirano, intelektualno odkrito in moralno resno razpravo o temeljnih političnih vprašanjih s poudarkom na konstruktivnih rešitvah. Dejali smo tudi, da bo doseganje večje enakosti tematika več razprav v NFD.

Pričujoča knjiga NFD neposredno izpolnjuje to obljubo. Vodilni avtor, Philippe Van Parijs, je belgijski politični teoretik in glavni predlagatelj načrta univerzalnega temeljnega dohodka (UTD). Po načrtu UTD bi vsi odrasli člani družbe imeli zajamčen temeljni dohodek. Vsi: bogati pikakomovci in matere, ki delajo kot natakarike, zdravniki in navdušeni smučarji. In to brez kakršnih koli pogojev in omejitev: za UTD ne bi bilo treba delati ali se udeleževati kakšne druge družbeno konstruktivne dejavnosti. Van Parijs priporoča UTD deloma iz praktičnih razlogov: meni, da bi z njim ublažili težave na trgu delovne sile, in to tako ameriške (nizke plače) kot zahodnoevropske vrste (visoka brezposelnost). Njegov glavni argument pa govori o *svobodi*. Če vsakomur zajamčimo temeljni dohodek, bodo imeli ljudje boljše izhodišče za izpolnjevanje svojih želja, lahko bodo odklonili mukotrпно delo in zapustili nasilnega partnerja. Skratka, UTD pomeni več *dejanske* svobode za vse.

Nekateri od komentatorjev Van Parijsa podpirajo in ponujajo še druge argumente v prid UTD ter strategije, kako ga doseči v realnem svetu ameriške politike. Drugi ga prijateljsko kritizirajo, ker se ne strinjajo glede primerne višine UTD in ustreznega načina za njegovo financiranje. Tretji pa so nasprotniki, ki UTD zavračajo, ker je v nasprotju z vrednoto vzajemnosti: ljudje, ki trdo delajo, so upravičeni do poštenega povračila, ne morejo pa biti upravičeni do temeljnega dohodka samo zato, ker živijo v Združenih državah.

Če pustimo normativne argumente ob strani, nasprotniki pogosto napadajo predloge za uvedbo UTD, češ da je preprosto predrag. V pričujoči razpravi je najbolj presenetljivo to, da nobena od vpletenih strani ne zavrača UTD zaradi stroškov (William Galston omenja »sum« glede stroškov, vendar se v svoji kritiki osredotoča na druga vprašanja). Glavni oviri za uveljavitev UTD v Združenih državah sta iskreno razhajanje glede politične morale in žalostno pomanjkanje politične domišljije. UTD je izvedljiv. Vprašanje je le, ali si ga želimo doseči.

TEMELJNI DOHODEK ZA VSE

Philippe Van Parijs

Ob vstopu v novo tisočletje dajem v razpravo predlog za izboljšanje človeškega položaja: namreč, da bi morali vsi prejemati *univerzalni temeljni dohodek* (UTD), v višini, ki bi *zadoščala za preživetje*.

V svetu, v katerem zaradi podhranjenosti vsaki dve sekundi umre otrok, mlajši od pet let, in kjer skoraj tretjina celotnega prebivalstva živi v razmerah »skrajne revščine«, ki pogosto vodi v prezgodnjo smrt, se planetarna uveljavitev takšnega predloga o temeljnem dohodku morda zdi brezumno utopična. Bralci bržkone dvomijo v možnost njene uresničitve tudi v najbogatejših državah Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj.

Vendar so produktivnost, bogastvo in nacionalni prihodki v teh državah že dovolj narasli, da bi lahko vzdrževali ustrezen UTD. In če bi ga uvedli, bi temeljni dohodek deloval kot močno orodje družbene pravičnosti: priskrbel bi materialna sredstva, ki jih ljudje potrebujejo za doseganje svojih ciljev, in tako širil dejansko svobodo za vse. Hkrati bi pomagal pri reševanju političnih dilem glede revščine in brezposelnosti ter služil idealom, ki so povezani s feminističnimi in zelenimi gibanji. Tako bom vsaj dokazoval.

Kakor mnogi v Evropi sem tudi sam prepričan, da UTD še zdaleč ni le utopija, temveč je v sedanjem kontekstu Evropske unije povsem smiseln.¹ Kot je dokazoval brazilski senator Eduardo Suplicy, je UTD možnost, o kateri bi morale razmišljati tudi manj razvite dežele — ne le zato, ker ohranja pri življenju davno obljubo o visoki stopnji družbene solidarnosti, ki je ne spremlja sprevrženost visoke brezposelnosti, temveč tudi zato, ker lahko navdihne in usmerja takojšnje reforme skromnejšega obsega.² In če je UTD smiseln v Evropi in v manj razvitih deželah, zakaj ne bi bil enako (ali celo bolj) smiseln tudi v Severni Ameriki?³ Nenazadnje so Združene države edina dežela na svetu, kjer UTD že obstaja: leta 1999 je Aljaški stalni sklad vsaki osebi, ki je vsaj eno leto preživela na Aljaski, ne glede na njeno starost izplačal letni UTD v višini 1680 dolarjev. To izplačilo sicer še zdaleč ne zagotavlja preživetja, kljub temu pa je dve desetletji po uvedbi postalo vse prej kot zanemarljivo. Poleg tega je javna razprava o UTD v Združenih državah potekala že veliko prej, kot se je začela v Evropi. Leta 1967 je ekonomist in Nobelov nagrajenec James Tobin objavil prvi strokovni članek na to temo in nekaj let zatem prepričal Georga McGoverna, da je v svoji predsedniški kampanji leta 1972 zagovarjal neke vrste UTD, ki so mu takrat rekli »ljudska dotacija [demogrant]«. ⁴

Po tem kratkem javnem življenju je UTD v Severni Ameriki sicer res skorajda potonil v pozabo. Upravičeno? Mislim, da ne. Med Združenimi državami in Evropsko unijo je veliko pomembnih razlik, kar se tiče trga delovne sile, izobraževalnih sistemov in narodnostne sestave. A nič od tega ni razlog, da bi bil UTD sam po sebi manj primeren za Združene države kot za Evropsko unijo. Pomembnejše so velike razlike v razmerjih političnih sil. V Združenih državah je, precej bolj kot v Evropi, politična uresničljivost predloga v veliki meri odvisna od tega, koliko ustreza okusu bogatih

¹ Mnogi akademiki in aktivisti, ki se strinjajo s temi pogledi, so se pridružili Evropski mreži za temeljni dohodek (Basic Income European Network, BIEN), ustanovljeni leta 1986. Oktobra leta 2000 je v Berlinu potekal že osmi kongres BIEN. Mreža objavlja tudi elektronsko glasilo (bien@etes.ucl.ac.be) in vzdržuje spletno stran z izčrpno in komentirano bibliografijo v vseh jezikih EU (<http://www.etes.ucl.ac.be/BIEN/bien.html>). Za novejši pregled pomembnejših evropskih razprav na to temo glej Loek Groot in Robert Jan van der Veen, ur., *Basic Income on the Agenda: Policy Objectives and Political Chances*, Amsterdam University Press, Amsterdam 2000.

² Suplicy, zvezni senator orjaške države Sao Paulo in član opozicijske Delavske stranke, je zagovarjal ambiciozen načrt zajamčenega minimalnega dohodka, katerega različico je brazilski senat potrdil leta 1991.

³ V letošnjem letu sta bili ustanovljeni dve severnoameriški mreži UTD: United States Basic Income Guarantee Network, c/o Dr. Karl Widerquist, The Jerome Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY 12504-5000, USA (<http://www.usbig.net>) ter Basic Income/Canada, c/o Prof. Sally Lerner, Department of Environment and Resource Studies, University of Waterloo, Waterloo, Ontario, Canada N2L3G1 (<http://www.fes.uwaterloo.ca/Research/FW>).

⁴ Glej James Tobin, Joseph A. Pechman in Peter M. Mieszkowski, »Is a Negative Income Tax Practical?« *Yale Law Journal* 77 (1967), str. 1--27. Glej tudi nedavni pogovor s Tobinom v glasilu BIEN (»James Tobin, the Demogrant and the Future of U.S. Social Policy«, *Basic Income* 29 [Pomlad 1998], dostopen na spletni strani BIEN).

donatorjev predsedniških kampanj. To je in bo tudi v prihodnje še ena resna ovira za vsak predlog, ki razširja polje možnosti najmanj premožnih in jim podeljuje več moči. A ne spreminjajmo nuje v krepost in ne žrtvujmo pravičnosti v imenu politične izvedljivosti. Tako v Združenih državah kot drugod je v boju za zmanjšanje vpliva ekonomskih neenakosti na politične prioritete bistveno predlagati, razvijati in zagovarjati etično prepričljive in ekonomsko smiselne zamisli, tudi če ostaja njihova politična izvedljivost negotova. Tu je moj skromni prispevek k tej nalogi, ki ga je razprava v Evropi v zadnjih dveh desetletjih streznila, zresnila in okrepila.

DEFINICIJA UTD

Pod *univerzalnim temeljnim dohodkom* razumem dohodek, ki ga država v enotni višini in v rednih presledkih izplačuje vsakemu odraslemu članu družbe. Ta dotacija se izplačuje in njena višina je določena ne glede na to, ali je oseba bogata ali revna, ali živi sama ali z drugimi, je pripravljena delati ali ne. V večini različic — v moji prav gotovo — ne bi bila namenjena le državljanom, temveč vsem osebam s stalnim prebivališčem.

UTD se imenuje »temeljni«, zato ker lahko človek vedno računa nanj, je materialni temelj, na katerem je mogoče graditi življenje. Z njim se lahko zakonito sešteva vsak drug dohodek — v denarju ali v naravi, od dela ali od varčevanja, od trga ali od države. Po drugi strani ni v definiciji UTD, kakor ga razumem tu, ničesar, kar bi ga povezovalo s pojmom »osnovne potrebe«. UTD je po tej definiciji lahko manjši ali večji od tistega, kar naj bi bilo potrebno za spodobno življenje.

Sam podpiram najvišji možni dohodek te vrste in sem prepričan, da si lahko danes vse bogatejše države privoščijo izplačevanje temeljnega dohodka, ki presega eksistenčni minimum. A zagovornikom UTD ni treba takoj zahtevati tako visokega temeljnega dohodka. Čeprav se lahko podrobnosti od države do države precej razlikujejo, je verjetno najlažje in najvarneje uvajati UTD najprej na ravni pod eksistenčnim minimumom, nato pa njegov znesek postopno zviševati.

Zamisel o UTD je stara vsaj sto petdeset let. Prvi dve znani formulaciji te ideje je navdihnil Charles Fourier, plodovit francoski utopični socialist. Leta 1848, ko je Karl Marx tako rekoč za vogalom končeval svoj *Komunistični manifest*, je bruseljski fourierist Joseph Charlier objavil *Rešitev socialnega problema*, v katerem je zagovarjal t. i. »ozemeljsko dividendo«, ki naj bi pripadala vsem državljanom, kolikor smo vsi enako lastniki nacionalnega ozemlja. Leto zatem je John Stuart Mill objavil novo izdajo svojih *Načel politične ekonomije*, kjer je s precejšnjo naklonjenostjo predstavil fourierizem (kot »med vsemi najbolj večje sestavljeno obliko socializma, z največjim uvidom v možne ugovore«) in ga povzel kot nedvoumen predlog za UTD: »Pri razdelitvi se vsakemu članu skupnosti, naj bo delazmožen ali ne, najprej dodeli neki minimum za preživetje. Ostanek proizvoda pa se po vnaprej določenih razmerjih razdeli med tri sestavine: Delo, Kapital in Talent.«⁵

Potem so v intelektualnih krogih skozi celotno dvajseto stoletje zamisel o UTD ponavljali pod različnimi oznakami — »državni bon«, »nacionalna dividenda«, »družbena dividenda«, »državljska plača«, »državljski dohodek«, »univerzalni dodatek«, »temeljni dohodek« itd. V času med obema vojnoma so ga v Angliji resno obravnavali levičarski akademiki, kot sta bila G. D. H. Cole in James Meade, in zdi se, da je prek Abbaja Lernerja navdihnila tudi predlog »negativne dohodnine« Milтона Friedmana.⁶ A zares politično aktualna je zamisel postala šele od poznih sedemdesetih let naprej, in to v številnih evropskih deželah, začenši z Nizozemsko in Dansko. Danes jo je v svoje uradne strankarske programe vključilo kar nekaj političnih strank, ponavadi gre za zelene ali »levo-liberalne« (v evropskem pomenu).

UTD IN OBSTOJEČI PROGRAMI

Da bi lahko pravilno ocenili pomen tega zanimanja in podpore, moramo razumeti, v čem se UTD razlikuje od obstoječih programov pomoči. Že na prvi pogled se razlikuje od tradicionalnih institucij za zagotavljanje dohodka, ki temeljijo na socialnem zavarovanju (kot je na primer Social Security v ZDA), saj so njihove ugodnosti dostopne samo zaposlenim, ki so iz svojih preteklih

⁵ Glej Joseph Charlier, *Solution du problème social ou constitution humanitaire*, Bruxelles 1848; John Stuart Mill, *Principles of Political Economy*, 2nd ed. [1849], Augustus Kelley, New York 1987.

⁶ Glej polemiko med Eduardom Suplicyjem in Miltonom Friedmanom v *Basic Income* 34 (junij 2000).

zaslužkov prispevali dovolj, da so zdaj upravičeni do pomoči. Razlikuje pa se tudi od zahodnoevropskih in severnoameriških shem pogojenega minimalnega dohodka (kot je na primer socialna podpora).

Po drugi svetovni vojni je veliko, pravzaprav kar večina zahodnoevropskih držav postopoma uvedla eno od oblik zajamčenega minimalnega dohodka.⁷ A te sheme so še vedno pogojene. Da bi dobil dohodkovno podporo, mora prejemnik izpolnjevati bolj ali manj stroge različice naslednjih treh zahtev: če je delazmožen, mora biti pripravljen sprejeti primerno službo ali se udeležiti ustreznega usposabljanja, če mu je ponujeno; svoja sredstva mora podvreči preverjanju, kar pomeni, da je upravičen do pomoči samo, če lahko domnevamo, da ne more dobiti zadostnega dohodka iz drugih virov; tudi razmere v gospodinjstvu morajo ustrezati določenim kriterijem — tako ni vseeno, ali živi sam ali s partnerjem, ali je ta zaposlen ali nezaposlen itd. Nasprotno za UTD ni treba izpolnjevati nobenega od teh pogojev.

Zagovorniki UTD bi njegovo uvedbo lahko predlagali tudi kot popolno nadomestilo za vse obstoječe pogojene transferje, ki vključujejo preverjanje sredstev, čeprav največkrat ni tako. Večina njegovih pristašev želi ohraniti — po možnosti v preprostejši obliki in vsekakor na nižji ravni — javno organizirane programe socialnega zavarovanja in nadomestil za delovno nezmožnost, ki bi dopolnjevali nepogojeni dohodek in bili še naprej podvrženi običajnim pogojem. Če bi namreč država uvedla nepogojen dohodek, ki ne bi zadoščal za pokritje osnovnih potreb — in kot sem omenil, bi na začetku skoraj zanesljivo bilo tako — zagovorniki UTD ne bi bili pripravljeni odpraviti obstoječih pogojenih programov minimalnega dohodka, ampak bi samo prilagodili njihovo višino.

V okolju najrazvitejših evropskih socialnih držav bi si na primer lahko omislili takojšnjo uvedbo univerzalnega otroškega dodatka in strogo individualne brezprispevne temeljne pokojnine kot popolno nadomestilo za obstoječe programe socialnih prejemkov, ki vključujejo preverjanje sredstev. V nekaterih od teh držav podobne starostno omejene UTD za mlade in starejše pravzaprav že poznajo. Temeljno pokojnino bi dopolnjevali obvezni ali prostovoljni načrti prispevnega pokojninskega zavarovanja.

Kar se tiče prebivalstva v delovni starosti, bi se zagovorniki univerzalnega minimalnega dohodka v prvem koraku lahko zadovoljili z »delnim« (pod eksistenčnim minimumom), a strogo individualnim UTD, ki bi ga na začetku določili v višini, denimo, polovice sedanjega zajamčenega minimalnega dohodka na osebo. V ZDA bi to pomenilo okrog 250 dolarjev na mesec ali 3000 dolarjev na leto. Pri gospodinjstvih, ki s svojimi neto zaslužki ne dosegajo družbeno določenega eksistenčnega minimuma, bi to nepogojeno in individualno podlago dopolnjevali s socialnimi, s preverjanjem sredstev pogojenimi prejemki, ki bi bili določeni glede na velikost gospodinjstva in bi bili, kot do zdaj, podvrženi nekaterim delovnim zahtevam.

UTD IN NEKATERE ALTERNATIVE

Kakor se razlikuje od tradicionalnih programov za vzdrževanje dohodka, tako se UTD razlikuje tudi od vrste drugih izvirnih predlogov, ki so vzbudili pozornost v zadnjem času. Morda so UTD še najbližje različni predlogi negativne dohodnine (ND).⁸

ND

Čeprav so v podrobnostih razlike, je osnovni namen negativne dohodnine zagotoviti vsakemu državljanu temeljni dohodek, vendar v obliki vračljivega davčnega odbitka. Od osebne davčne obveznosti članov vsakega gospodinjstva odštejemo vsoto njihovih temeljnih dohodkov. Če je razlika pozitivna, je treba plačati davek. Če je negativna, pa gospodinjstvu država izplača določeni znesek (ali negativni davek). Načeloma je mogoče z UTD in ND doseči povsem enako razdelitev

⁷ Zadnji državi, ki sta uvedli zajamčeni minimalni dohodek na nacionalni ravni, sta bili Francija (leta 1988) in Portugalska (leta 1997). Izmed petnajstih držav Evropske unije samo Italija in Grčija ne poznata takšnega programa.

⁸ V Združenih državah sta podoben predlog pred nedavnim predstavila Fred Block in Jeff Manza, »Could We End Poverty in a Post-industrial Society? The Case for a Progressive Negative Income Tax,« *Politics and Society* 25 (december 1997), str. 473--511.

dohodka med gospodinjstvi po odvedenih davkih in transferjih. Izvedba ND bi bila morda celo cenejša, saj bi se tako izognili nepotrebni kupčkanju, ko osebam z zajetnimi dohodki najprej izplačamo temeljni dohodek, potem pa jim ga z davki spet vzamemo.

Kljub temu ima UTD tri velike prednosti pred ND. Prvič, načrt ND bi imel zelene učinke na revščino samo, če bi ga dopolnjeval sistem vnaprejšnjih izplačil, ki bi preprečil, da ljudje ne bi stradali med čakanjem na konec fiskalnega leta, ko bi pregledali njihove davčne obrazce. Toda glede na vse, kar vemo o programih socialne pomoči, bodo neobveščenenost in nejasnosti določenemu številu ljudi zagotovo preprečile, da bi se dokopali do takih vnaprejšnjih izplačil. Pogostejša izplačila, ki jo ponuja shema UTD, bi morala biti zelo pomembna za vsakogar, ki se hoče boriti proti revščini.

Drugič, čeprav bi bilo ND načeloma mogoče individualizirati, najbolj naravno deluje na ravni gospodinjstva in je ponavadi tudi predlagana v tej obliki. Tudi če bi z ND in ustreznim UTD dosegli povsem isto razdelitev dohodka med različna gospodinjstva, bi bila znotraj gospodinjstva razdelitev po shemi UTD veliko manj neenaka. Glede na sedanje razmere bi bil še zlasti dohodek, ki bi neposredno pripadal ženskam, precej višji z UTD kot z ND, saj se po načrtu ND tistemu članu gospodinjstva, ki zasluži največ, ponavadi dodeli vsaj del davčnih olajšav partnerja, ki zasluži manj ali nič.

Tretjič, pričakujemo lahko, da se bo UTD obnesel precej bolje od ND glede pomembnega vidika »pasti brezposelnosti«, na katerega opozarjajo socialni delavci, ekonomisti pa ga praviloma prezrejo. Ali se zdi brezposelnemu smiselno iskati oziroma sprejeti zaposlitev, ni odvisno samo od razlike med trenutnim dohodkom, ko je brez dela, in dohodkom, ki si ga lahko obeta, ko dela. Kar ljudi odvrača od iskanja dela, je pogosto utemeljen strah pred negotovostjo. V času, ko preizkušajo novo zaposlitev ali takoj po tistem, ko jo izgubijo, se redni priliv prejemkov pogosto prekine. Zaradi tveganja administrativnih zakasnitev je lahko vztrajanje pri socialnih prejemkih dostikrat videti še najboljša izbira — še posebej pri ljudeh, ki slabo poznajo svoje pravice in se bojijo zadolževanja, ali za tiste, ki se pogosto ne morejo zanašati na prihranke. Za razliko od ND ponuja UTD trdno podlago, dohodek, ki priteka ne glede na to, ali oseba dela ali ne. In zato je veliko primernejši za obvladovanje tega vidika pasti revščine.

Delniška družba

UTD se razlikuje tudi od enotnega prejemka ali »delnice«, ki naj bi jo po predlogu Thomasa Paina in Orestesa Brownsona — pred kratkim pa tudi Brucea Ackermana in Anne Alstott — ob polnoletnosti nakazali vsem državljanom v preoblikovani »delničarski družbi«.⁹ Ackerman in Alstottova predlagata, da bi vsak državljan, naj bo bogat ali reven, ob dopolnjenem enaindvajsetemu letu starosti v enkratnem izplačilu prejel delež v višini 80.000 dolarjev. Prejemnik bi ta denar lahko porabil, kakor bi hotel — od vlaganja na borzi ali plačila šolnine na univerzi do tega, da bi vse pognal na ruleti v eni sami noči divje zabave. Delnica ne bi bila pogojena z nikakršno »zaslužnostjo« prejemnikov ali njihovo pripravljenostjo, da kakorkoli prispevajo družbi. Financirali bi jo z dwoodstotnim davkom na premoženje, ki bi ga sčasoma lahko nadomestili (ob predpostavki, da bi ustrezen del prejemnikov ob koncu svojega življenja imel dovolj imetja) s pavšalnim davkom na posest v višini 80.000 dolarjev (kar pravzaprav pomeni, da bi moral prejemnik poplačati svojo delnico).

Nisem nasprotnik davka na premoženje ali posest in zamisel, da bi vsakomur dali majhen delež kot popotnico v odraslo življenje, se mi ne zdi slaba. Poleg tega bi izplačilo velike vsote ob vstopu v odraslo dobo lahko imeli za formalni ekvivalent — z nekaj več svobode — izplačilu enake vsote v obliki doživljenjskega nepogojnega dohodka. Če bi bilo treba ob smrti osebe delnico vrniti, kot predvidevata Ackerman in Alstottova, bi ustrezna letna premija nenazadnje znašala samo realne

⁹ Bruce Ackerman in Anne Alstott, *The Stakeholder Society*, Yale University Press, New Haven 1999. Njun predlog je dodelana in prenovljena različica predloga, ki ga je Thomas Paine ponudil francoskemu direktoriju. Glej »Agrarian Justice« [1796], v *The Life and Major Writings of Thomas Paine*, (ur. P. F. Foner), Citadel Press, Secaucus, N. J., 1974, str. 605--623. Neodvisno je podoben program predlagal tudi angleški liberalec, kasneje ortodoksen konservativec, Orestes Brownson v oktobrski številki *Boston Quarterly Review* leta 1840. Trdil je, da bi morali Američani, če so zavezani načelu »enakih možnosti«, poskrbeti, da bi ob polnoletnosti vsakdo prejel enak delež »splošne dediščine«.

obresti na delnico, kar bi pomenilo znesek v (zelo skromnem) velikostnem razredu kakih 2000 dolarjev na leto, kar je komaj kaj več, kot znaša aljaška dividenda. Če pa bi smeli ljudje v svojem življenju to delnico potrošiti — in kdo bi jim to lahko preprečil? — bi bil letni dohodek temu ustrezno precej višji.

Toda če imamo na izbiro začetno nakazilo ali temu ustrezen doživljenjski UTD, se moramo ne glede na njuno višino odločiti za drugo možnost. Takšno začetno imetje se naravnost ponuja, da ga zapravimo, kar še posebej velja za tiste, ki so že po rojstvu in izobrazbi slabše usposobljeni za izkoriščanje priložnosti, ki jih prinaša delnica. Da bi naše prizadevanje zagotoviti stalen izhodiščni vir dohodkov žel dolgoročne uspehe, bi bilo potemtakem treba obdržati sistem socialnega varstva, ki vključuje preverjanje sredstev, in tako bi se v bistvu spet znašli na začetku — pri zaželenosti in potrebi po UTD kot alternativni sedANJI shemi socialnih prejemkov.

ZAKAJ UTD?

Toliko glede definicij in razlik. Vrnimo se zdaj k osrednjemu argumentu za UTD.

Pravičnost

Glavni argument za UTD temelji na nekem videnju pravičnosti. Menim, da družbena pravičnost zahteva vzpostavitev takšnih institucij, ki bi kar najbolje zagotavljale *dejansko svobodo* za vse.¹⁰ Takšno dejansko libertarno pojmovanje pravičnosti združuje dve ideji. Prvič, člani družbe morajo biti formalno svobodni, imeti morajo dobro zavarovano strukturo lastninskih pravic in osebnih svoboščin. Za dejanskega libertarca pa ni pomembna le zaščita pravic posameznika, temveč tudi zagotovitev dejanske veljave teh pravic: ne smemo se ukvarjati samo s svobodo, temveč, kot pravi John Rawls, tudi z »vrednostjo svobode«. V prvem približku je vrednost ali dejanska veljava svobode neke osebe odvisna od sredstev, ki jih ima ta oseba na voljo, da lahko svojo svobodo uporabi. Zato mora biti tudi razdelitev možnosti — razumljena kot dostop do sredstev, ki jih ljudje potrebujejo, da lahko počnejo, kar pač hočejo — nujno zastavljena tako, da ponuja kar največ dejanskih možnosti tistim, ki jih imajo najmanj, pod pogojem, da se pri tem spoštuje formalna svoboda vsakogar.

Takšno razumevanje pravične, svobodne družbe bi bilo potrebno v številnih pogledih natančneje določiti in pojasniti.¹¹ A tudi brez tega bo moral vsakdo, ki se mu zdi to pojmovanje privlačno, čutiti nagnjenje do UTD. Denarna dotacija na najvišji možni ravni, ki brez vsakršnih dodatnih vprašanj in pogojev pripade vsakomur, je le težko v nasprotju s tem idealom. In če je, je breme dokazovanja brez dvoma na strani tistih, ki ji oporekajo.

Delovna mesta in rast

UTD lahko zagovarjamo še drugače, na način, ki se bolj ukvarja z državno socialno politiko. UTD lahko obravnavamo tudi kot način, kako razrešiti navidezno dilemo med evropskim pristopom, ki omejeno revščino združuje z visoko stopnjo brezposelnosti, in ameriškim pristopom, ki nizko stopnjo brezposelnosti združuje z zelo razširjeno revščino. Ta argument lahko shematično podamo takole.

Večina dežel Zahodne Evrope se že več kot dve desetletji sooča z množično brezposelnostjo. Celo na vrhuncu zaposlitvenega ciklusa milijoni Evropejcev zaman iščejo zaposlitev. Kako naj se spoprime s to težavo? Nekaj časa je bila splošno sprejeta modrost, da se je proti množični brezposelnosti treba boriti s pospeševanjem stopnje gospodarske rasti. A ob hitrosti, s katero je tehnološki napredek odpravljal delovna mesta, je postalo jasno, da bi bila potrebna fantastična stopnja rasti že samo za to, da bi obdržali stabilno raven zaposlenosti, kaj šele, da bi število

¹⁰ Za podrobnejšo razpravo glej Philippe Van Parijs, *Real Freedom for All*, Oxford University Press, New York 1995.

¹¹ Možno pa bi bile tudi normativne utemeljitve. Po nekaterih empiričnih predpostavkah je na primer UTD mogoče razumeti tudi kot del svežnja ukrepov, ki bi ga upravičevalo Rawlsovo načelo razlike. Glej npr. Walter Schaller, »Rawls, the Difference Principle, and Economic Inequality«, *Pacific Philosophical Quarterly* 79 (1998), str. 368–391; ter Philippe Van Parijs, »Difference Principles«, v *The Cambridge Companion to John Rawls* (ur. Samuel Freeman), Cambridge University Press, Cambridge v tisku. Prav tako bi UTD lahko imeli tudi za delno uresničenje marksističnega načela razdelitve po potrebah. Glej Robert J. van der Veen in Philippe Van Parijs, »A Capitalist Road to Communism«, *Theory and Society* 15 (1986), str. 635–655.

brezposelnih zmanjšali. Tolikšna stopnja rasti pa bi bila nezaželena iz okoljskih in še nekaterih drugih razlogov. Alternativna strategija bi bila znatno znižanje delavskih zaslužkov. Če bi zmanjšali relativne stroške dela, bi tehnologijo lahko preusmerili tako, da ne bi bilo treba žrtvovati toliko delovnih mest. Tedaj bi lahko tudi skromnejša in potemtakem sprejemljivejša stopnja rasti stabilizirala in postopoma zmanjšala sedanjo stopnjo brezposelnosti. A to bi lahko dosegli samo na račun vsiljevanja nesprejemljivo nizkega življenjskega standarda velikemu delu prebivalstva, kar bi bilo toliko bolj nesprejemljivo, ker bi znižanje plač zahtevalo tudi temu ustrezno znižanje prejemkov za brezposelne in drugih nadomestil, da bi še ohranili motivacijo za delo.

Ali to potemtakem pomeni, da se moramo, če zavrremo tako pospešeno rast kot znižanje plač, odpovedati tudi polni zaposlenosti? Da, če pod polno zaposlenostjo razumemo položaj, ko lahko praktično kdorkoli, ki si želi *zaposlitve s polnim delovnim časom*, dobi službo, ki si jo bosta lahko privoščila tako delodajalec *brez vsake subvencije* kakor tudi delavec *brez vsakega dodatnega prejemka*. Morda pa se nam polni zaposlenosti ni treba odpovedati, če smo jo pripravljene opredeliti drugače, bodisi s skrajševanjem delovnega tedna bodisi z izplačevanjem subvencij delodajalcem ali zaposlenim.

Prva opcija, ki je trenutno še posebej priljubljena v Franciji, je vezana na družbeno redefinicijo »polnega delovnega časa« — se pravi, na skrajšanje maksimalnega delovnega časa, običajno v obliki skrajševanja standardne dolžine delovnega tedna. Zamisel temelji na delitvi delovnih mest: ker ni dovolj delovnih mest za vse, ki si jih želijo, ne dovolimo, da bi si jih vsa prilastila neka podskupina.

A po natančnejšem premisleku se pokaže, da ta strategija ni tako uspešna, kot se morda zdi na prvi pogled. Če je naš namen zmanjšati stopnjo brezposelnosti, bi moralo biti skrajšanje delovnega tedna tako radikalno, da bi več kot pokrilo stopnjo rasti produktivnosti. Če bi to dramatično skrajšanje spremljal tudi temu ustrezen padec zaslužkov, bi najnižje plače padle toliko pod socialni minimum, da bi bilo to nesprejemljivo. Če pa bi, nasprotno, končne zaslužke obdržali na isti ravni, pa čeprav samo pri slabše plačanih, bi stroški dela narasli. S tem pa bi bil vpliv na stopnjo brezposelnosti manjši, če ne celo obraten, saj bi tedaj narasel pritisk po nadomeščanju nizkokvalificiranih delovnih mest z mehanizacijo. Z drugimi besedami, zdi se, da dramatično skrajšanje delovnega časa nujno vodi v zmanjševanje števila delovnih mest za nizkokvalificirane delavce — bodisi ker bi zadušilo ponudbo delovne sile (saj bi bila plača manjša od nadomestil) bodisi ker bi zadušilo povpraševanje po njej (saj bi delovna ura podjetje stala precej več kot prej).

Iz tega še ne sledi, da skrajšanje standardnega delovnega tedna ne more imeti nobene vloge v strategiji za takšno zmanjšanje stopnje brezposelnosti, ki ne bi širila revščine. A da bi se izognili tako začrtani dilemi, je treba skrajševanje delovnega tedna povezati z neposrednimi ali posrednimi subvencijami za slabo plačana delovna mesta. Skrajšanje delovnega tedna je, na primer, odigralo pomembno vlogo pri t.i. »nizozemskem čudežu« — dejstvo je, da je nekako v zadnjem desetletju na Nizozemskem število delovnih mest naraščalo precej hitreje kot kjerkoli drugje v Evropi. V največji meri je bilo to naraščanje posledica padca dolžine standardnega delovnega tedna pod običajni obratovalni čas podjetij, kar je sprožilo prestrukturiranje organizacije dela in odpiranja večjega števila delovnih mest s skrajšanim delovnim časom. A tovrstne zaposlitve se ne bi mogle razviti brez precejšnjih posrednih subvencij, ki jih na Nizozemskem uživajo v obliki univerzalne temeljne pokojnine, univerzalnega otroškega dodatka in sistema univerzalnega zdravstvenega varstva.

Vsaka strategija zmanjševanja brezposelnosti, ki ne širi revščine, torej temelji na eni od različic *dejavne* socialne države — se pravi, socialne države, ki ne subvencionira pasivnosti (brezposelnih, upokojenec, invalidov itd.), ampak sistematično in trajno (čeprav v skromnem obsegu) subvencionira proizvodne dejavnosti. Takšne subvencije so lahko zelo različne. Ena skrajnost so splošne subvencije delodajalcem, katerih višina postopoma pada v sorazmerju z naraščanjem urne postavke. V Združenih državah je uvedbo tovrstne sheme, ki bi veljala le za redno zaposlene delavce, zagovarjal Edmund Phelps.¹² V Evropi ima ta pristop običajno obliko predloga, da bi

¹² Glej Edmund S. Phelps, *Rewarding Work*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1997.

delodajalce oprostiti plačevanja socialnovarstvenih prispevkov za zaposlene z nižjimi zasluži, ne da bi tem delavcem kakorkoli znižali raven njihovih socialnih pravic.

Druga skrajnost je UTD. Tudi UTD lahko razumemo kot subvencijo, le da je ta izplačana delojemalcu (ali potencialnemu delojemalcu), ki mu je s tem ponujena možnost, da sprejme slabše plačano zaposlitev ali delovno mesto s krajšim delovnim časom, česar sicer ne bi mogel. Med obema skrajnima rešitvama je še ogromno drugih načrtov, na primer odbitek od davka na zasluženi dohodek [Earned Income Tax Credit] v ZDA ter različni programi socialnih prejemkov, namenjenih zaposlenim ali aktivnim iskalcem zaposlitve s polnim delovnim časom.

Splošno subvencioniranje zaposlovanja in UTD sta si zelo podobna glede ekonomskih analiz, na katerih temeljita, deloma pa tudi glede ciljev, ki jih hočeta doseči. Tako sta na primer oba neposreden odgovor na dilemo, ki smo jo omenili v zvezi s skrajševanjem delovnega časa: najmanj kvalificiranim omogočata, da se lahko zaposlijo z nižjimi stroški za delodajalca, ne da bi delavce potisnila v slabši položaj.

V enem pogledu pa se oba pristopa bistveno razlikujeta. Subvencioniranje delodajalcev ne odpravlja pritiska na nezaposlene, da si najdejo zaposlitev, ta se lahko celo poveča; UTD ta pritisk zmanjša. Pa ne zato, ker bi večno brezdelje postalo privlačnejša opcija: celo ob visokem UTD ne moremo pričakovati, da bo sam po sebi zagotavljal udoben življenjski standard. Pač pa UTD omogoča delavcu, da naredi kratek premor med dvema zaposlitvama, skrajša delovni čas, ponuja mu več maneverskega prostora za dodatno usposabljanje, samozaposlovanje in vključevanje v kooperative. Z UTD bodo delavci sprejeli službo le, če se jim bo zdela dovolj privlačna, medtem ko subvencije delodajalcem povečajo ekonomsko sprejemljivost ravno najbolj neprivlačnih, nizko produktivnih služb. Če naš motiv za boj proti brezposelnosti ni nekakšen fetišizem dela — obsedenost, da morajo vsi nekaj delati — temveč skrb, da bo vsakdo imel možnost sprejeti donosno zaposlitev, ki mu bo prinesla priznanje in zadoščenje, potem moramo dati prednost UTD.

Feministična in zelena prizadevanja

Tretji del argumentacije za UTD posveča posebno pozornost njegovemu prispevku k uresničevanju obljub feminističnih in zelenih gibanj. Prispevek k prvim bi moral biti očit. Zaradi spolne delitve dela v gospodinjstvu in posebnih »skrbniških« dejavnostih, s katerimi so nesorazmerno bolj obremenjene ženske, so zanje udeležba na trgu delovne sile ter izbira in razpon zaposlitev precej bolj omejeni kot za moške. Tako glede neposrednega vpliva na razdelitev dohodka med posamezniki kakor tudi glede dolgoročnejšega vpliva na zaposlitvene možnosti bo UTD zagotovo precej bolj koristil ženskam kot moškim. Nekateri bodo nedvomno izkoristile večjo materialno svobodo, ki jo ponuja UTD, in si v določenih obdobjih svojega življenja olajšale breme »dvoizmenskega dela«. Le kdo v resnici verjame, da je delati štirideset ur na teden po ukazih šefa pot v osvoboditev? Poleg tega UTD ne ponuja zaščite samo pred tiranijo šefov, temveč tudi pred tiranijo mož in birokratov. Ponuja skromno, a varno podlago, na katero se lahko oprejo bolj ranljivi, kadar pride do razpada zakonske zveze ali do zlorabe upravnih pristojnosti.

Pri razpravi o povezanosti UTD z zelenim gibanjem je koristno, če to gibanje obravnavamo kot preplet dveh sestavin. Zelo shematično rečeno je osrednja skrb prve, *okoljske* sestavine *onesnaževanje*, ki ga prinaša industrijska družba. Njen glavni cilj je vzpostaviti družbo, ki jo bo njeno fizično okolje še lahko preneslo. V središču pozornosti druge sestavine, *zelene alternative*, pa je *odtujitev*, ki jo prinaša industrijska družba. Njen glavni cilj je vzpostaviti družbo, v kateri bodo ljudje velik del svojega časa namenjali »avtonomnim« dejavnostim, ki jih ne bosta obvladovala trg ali država. Za obe sestavini je v ideji UTD nekaj zelo privlačnega.

Glavni sovražnik okoljevarstvenikov je produktivizem, obsesivna želja po gospodarski rasti. In boj proti brezposelnosti je eno od najmočnejših upravičenj za hitro rast, še posebej s stališča delavskega razreda in njegovih organizacij. Kot smo že povedali, je UTD konsistentna strategija obvladovanja brezposelnosti, ki se ne zanaša na hitrejšo rast. Dejstvo, da takšna strategija obstaja, spodkopava široko produktivistično koalicijo in s tem povečuje obete za uresničitev okoljevarstvenih prizadevanj v svetu, v katerem onesnaževanje (tudi v najširšem pomenu te besede) ni edini problem, ki skrbi večino ljudi.

Tudi za zeleno alternativo bi morali biti predlogi temeljnega dohodka privlačni, saj lahko UTD obravnavamo kot nekakšno splošno subvencijo, ki jo financirata tržna in državna sfera v korist avtonomne sfere. Deloma zato, ker UTD vsakomur daje nekaj dejanske svobode — v nasprotju z golo pravico — da se umakne iz sveta plačanega dela in se posveti avtonomnim dejavnostim, kot sta delovanje v ljudskih pobudah ali prostovoljno delo. Hkrati pa se vpliv UTD kaže tudi v povečani moči najmanj obdarjenih. Ti lahko odklonijo službo, ki jim ne daje dovolj notranjega zadovoljstva, in tako spodbujajo načrtovanje in odpiranje manj odtujevalnih delovnih mest.

NEKAJ UGOVOROV

Denimo, da je vse, kar sem povedal doslej, prepričljivo: če bi bilo UTD mogoče uvesti, bi na naraven in eleganten način zagotovil pošteno razdelitev dejanske svobode, zmanjšal bi stopnjo brezposelnosti, ne da bi povečal revščino, ter pripomogel k uresničevanju najpomembnejših ciljev feminističnih in zelenih gibanj. Kakšni pa so možni ugovori?

Še najpogostejši je ugovor, da bi bil UTD predrag. Trditi to je seveda brez pomena, če nista določeni njegova višina in obseg. Pri višini 150 dolarjev mesečno na osebo je UTD vsaj ponekod zagotovo izvedljiv, saj je to mesečna vrednost vsote, ki jo vsak prebivalec Aljaske dobi kot letno dividendo. Bi si lahko privoščili UTD, ki bi se bolj približal pragu revščine? Če znesek, ki pomeni prag revščine enočlanskega gospodinjstva preprosto pomnožimo s številom celotnega prebivalstva države, kmalu dosežemo zastrašujoče zneske — ki pogosto daleč presegajo sedanje ravni vseh državnih izdatkov.

Vendar so taki izračuni zavajajoči. Z uvedbo UTD bi lahko ukinili ali znižali široko paleto obstoječih socialnih prejemkov. Poleg tega bi se pri večini delazmožnih ljudi temeljni dohodek in zvišani davki (najverjetneje v obliki odprave olajšav in nizkih davčnih stopenj za skupino z najnižjimi dohodki), ki bi jih bilo treba plačati za financiranje UTD, v veliki meri med seboj izničili. V državah, kot so na primer Združene države, ki so razvile razmeroma učinkovit sistem zbiranja proračunskih prihodkov, ni tako zelo pomemben bruto strošek, temveč prej razdelilni učinek — ki pa ga je enako dobro kot z ND mogoče doseči tudi z UTD.

Ocene neto proračunskih stroškov za različne sheme UTD in ND so bile že narejene tako v Evropi kot v ZDA.¹³ Kolikor obsežnejši in radodarnejši so obstoječi programi zagotavljanja minimalnih dohodkov, ki vključujejo preverjanje sredstev, toliko manjši bodo seveda pri določeni višini neto stroški sheme UTD. Vendar na neto stroške močno vplivata tudi dva druga dejavnika. Ali si shema na dnu lestvice zaslužkov prizadeva doseči takšno stopnjo obdavčitve (in s tem demotiviranja za delo), ki nazadnje dejansko ni višja od davčne stopnje više na lestvici? Drugič, daje vsakemu članu para enako vsoto kot posamezni osebi? Če je odgovor na obe vprašanji pritrdilen, bodo neto stroški sheme, ki si prizadeva rešiti revščine vsa gospodinjstva, zelo visoki. Zato bi njena uveljavitev povzročila velike spremembe v razdelitvi dohodka, ne le od bogatejših gospodinjstev k revnejšim, temveč tudi od samskih oseb k parom.¹⁴ To še ne pomeni, da si tega »ne moremo privoščiti«, temveč da je treba delovati postopno, če se hočemo izogniti ostrim padcem razpoložljivega dohodka nekaterih gospodinjstev. Ena možnost je temeljni dohodek ali negativna dohodnina na ravni gospodinjstev. Druga je strogo individualen, vendar le »delen« temeljni dohodek, ki bi ga, ko gre za

¹³ V ZDA bi na primer fiskalno ekvivalenten načrt negativne dohodnine, kakršnega sta predlagala Block in Manza, in bo po njem vse najnižje dohodke dvignili na raven vsaj 90 odstotkov meje revščine (dohodke revnih družin pa še precej više), po tečaju dolarja iz sredine devetdesetih let stal okrog 60 milijard dolarjev letno.

¹⁴ Davek na osebni dohodek očitno ni edini možni vir za financiranje tega neto stroška. Po nekaterih evropskih predlogih bi ga vsaj delno financirali z ekološkimi, energetskimi ali zemljiškimi davki, z davkom na dodano vrednost, z neinflacijskim ustvarjanjem denarja ali celo s Tobinovimi davki na mednarodne finančne transakcije (čeprav je jasno, da financiranje temeljnega dohodka v bogatih deželah ne bi zasedalo posebno visokega mesta na seznamu prednostnih nalog pri razdeljevanju proračunskih prihodkov, zbranih iz tega vira, kakršni koli bi že ti bili). A nobeden od teh virov ne bi zares zadoščal za odpravo obdavčitve osebnega dohodka kot osnovnega vira financiranja. Prav tako ne morejo preprečiti neto stroškov za nekatera gospodinjstva, kar zadeva resnično razpoložljivi dohodek, to pa bi spet sprožilo vprašanje, ali si ga lahko »privoščimo«.

gospodinjstva z enim odraslim članom, dopolnjevala socialna nadomestila, ki vključujejo preverjanje sredstev.

Drugi pogost ugovor je, da bi bili učinki UTD na ponudbo delovne sile ravno nasprotni od zelenih. (Nekaj ameriških eksperimentov za vzdrževanje dohodka v sedemdesetih letih je res imelo takšne učinke.) Prvi odgovor na to bi moral biti: »In kaj potem?« Povečevanje ponudbe delovne sile samo po sebi ni nikakršen cilj. Nihče si ne more zares želeli zgarane, hiperaktivne družbe. Dajmo ljudem vseh razredov možnost, da skrajšajo svoj delovni čas ali celo prenehajo delati, da bodo lahko poskrbeli za svoje otroke ali starejše sorodnike. S tem ne bomo prihranili samo pri stroških za zapore in bolnišnice, izboljšal se bo tudi človeški kapital naslednje generacije. Skromen UTD je preprosto in učinkovito orodje v službi ohranitve zdravega družbenega in ekonomskega ravnotežja med ponudbo plačanega dela in preostankom naših življenj.

Zelo pomembno je, da naši sistemi davkov in transferjev ne bi ukleščili v brezdelnost in odvisnost najmanj kvalificiranih ali tistih, katerih možnosti so omejene iz kakšnih drugih razlogov. A prav zavest o tem tveganju je bila najmočnejši dejavnik pri vzbujanju javnega zanimanja za UTD v tistih evropskih državah, v katerih že nekaj časa delujejo sheme dokaj visokega zajamčenega minimalnega dohodka, ki vključujejo preverjanje sredstev. Nesmiselno bi bilo zanikati, da tovrstne sheme žal zmanjšujejo pripravljenost delavcev za sprejemanje in opravljanje slabo plačanih delovnih mest, s tem pa tudi interes delodajalcev za njihovo načrtovanje in odpiranje. A zniževanje ravni in zanesljivosti dohodkovne podpore po vzoru socialne reforme Združenih držav iz leta 1996 ni edini možni odgovor na to tveganje. Druga možnost je zniževanje nekaterih razsežnosti pasti brezposelnosti, tako da sheme pomoči, dodeljene na podlagi preverjanja sredstev, spremenimo v univerzalne. Ne more biti dvoma, katero od teh dveh poti bi morali izbrati tisti, ki zagovarjajo kombinacijo zdrave ekonomije in pravične družbe, ne pa skrajnega povečevanja ponudbe delovne sile.

Tretji ugovor je moralne in ne zgolj pragmatične narave. Pogosto je slišati, da UTD revnim nezasluženo daje nekaj za nič. Po eni različici tega ugovora je UTD v nasprotju s temeljnim načelom vzajemnosti: z idejo, da bi morali ljudje v zameno za socialne prejemke tudi sami kaj prispevati. Ravno zato, ker je UTD nepogojen, nudi prejemke tudi tistim, ki sami prav ničesar ne prispevajo družbi — ki se dopoldne pričkajo s svojimi partnerji, popoldne surfajo v Malibuju, potem pa cele noči kadijo travo.

Na to bi bilo mogoče odgovoriti s preprostim vprašanjem, koliko ljudi bi v resnici izbralo takšno življenje? Koliko, v primerjavi z neštetimi, ki večino svojega časa opravljajo družbeno koristno, a neplačano delo? Vse, kar vemo, nas prej navaja k trditvi, da si večina ljudi tako ali drugače prizadeva kaj prispevati. In veliko nas je, ki menimo, da bi bilo grozljivo, če bi vse družbeno koristne prispevke spremenili v plačano zaposlitev. Iz tega sledi, da celo načelo »Vsakomur v skladu z njegovim prispevkom« upravičuje skromen UTD kot način svoje najlažje izvedljive institucionalne uveljavitve.

Vendar imamo na razpolago še neki bolj temeljen odgovor. Res je, da bo UTD nezasluženo razveselil brezdelnega surfarja, a z etičnega stališča je to veselje nerazločljivo od nezaslužene sreče, ki v gromozanskem obsegu določa sedanjo razdelitev bogastva, dohodka in prostega časa. Rasa, spol in državljanstvo, izobrazba, premoženje, nadarjenost za matematiko in obvladovanje angleščine, zunanji videz in celo ambicioznost so večinoma posledica tega, kdo so bili naši starši, in drugih arbitrarnih naključij. Niti najbolj narcisoiden povzpnetič si ne more domišljati, da si je sam, še preden je prišel na ta svet, izbral številke v starševski loteriji. Takšni darovi sreče so neizogibni, in dokler so pošteno razdeljeni, jim ni mogoče ugovarjati. Osnovni pogoj za pošteno razdelitev pa je, da mora vsak imeti zagotovljen vsaj skromen delež teh nezasluženi darov.¹⁵ In nič ne more tega doseči zanesljiveje kot UTD.

¹⁵ Podobno tudi Herbert A. Simon opaža, da »bi vsaka kavzalna analiza, ki bi poskusila pojasniti, zakaj ameriški BDP znaša približno 25.000 dolarjev na osebo, pokazala, da sta vsaj 2/3 te vsote odvisni od srečnega naključja, da je bil prejemnik dohodka rojen v ZDA«. Dodaja še: »Nisem tako naiven, da bi verjel, da je moj predlog enotnega 70-odstotnega davka, potrebnega za financiranje UTD v višini 8000 dolarjev na leto, danes politično izvedljiv v Združenih državah, a če svoj pogled upremo v prihodnost, ni nikoli prezgodaj za iskanje odgovorov na argumente tistih, ki

Takšen moralni argument sam po sebi seveda ne bo mogel preoblikovati politično možnega. Vendar se bo morda izkazal za ključnega. Ne da bi morali zanikati pomen dela in vlogo osebne odgovornosti, nas bo obvaroval pred tem, da bi nas preveč navdušile modne politične puhlice, ki opravičujejo nalaganje še hujšega jarma najbolj zapostavljenim. Utrdil bo naše prepričanje o pravičnosti univerzalnega temeljnega dohodka, da bo celo trdnejše od prepričanja o pravičnosti splošne volilne pravice. Nekoč se nam bo zdelo celo bolj samoumevno, da so vsi, tudi lenuhi, upravičeni do dohodka, kakor da so vsi, tudi nesposobni, upravičeni do volilnega glasu.

KAJ PA VZAJEMNOST?

William A. Galston

Vse čestitke Phillippu Van Parijsu, ki je prišel na dan s tako pogumnim in izzivalnim predlogom. Njegov predlog zares kliče k razmisleku, v dobesednem pomenu te obrabljene fraze. Vendar je malo verjetno, da bo priklical tudi strinjanje, in sam sem eden tistih, ki jih ni uspel prepričati. Vse, kar je z moralnega in praktičnega vidika privlačno pri UTD, je mogoče doseči tudi z drugačnimi programi, ciljem, ki so lastni samo UTD, pa manjka moralna in praktična moč.

Če postavim na stran bojazen, da si zajetnega UTD ne moremo privoščiti in da bi posledice, ki bi jih imel na ponudbo delovne sile, zagotovo obsojali tudi njegovi zagovorniki, so moji temeljni ugovori proti temu predlogu naslednji:

1. Če bi ga uvedli samo v nekaterih državah, v drugih pa ne (kar je zelo verjetno), bi UTD lahko sprožil mednarodno krizo in bi imel uničujoče posledice na domačem prizorišču. Predstavljajmo si na primer, da bi Združene države sprejele to zamisel, Mehika pa ne. S tem bi dramatično povečali motivacijo za izseljevanje iz Mehike v Združene države, ki je že zdaj zelo velika. Hkrati pa mi, ki podpiramo razmeroma odprto politiko priseljevanja, te odprtosti ne bi več mogli zagovarjati s prispevkom, ki ga ustvarjajo priseljenci. Kar predstavljajte si politično moč protiargumentov, ki bi jih v takem primeru lahko uporabil Pat Buchanan (ali v evropskem prostoru Le Pen in Heider). Seveda bi lahko UTD omejili na ljudi s stalnim bivališčem, kot predlaga Van Parijs, vendar bi s tem samo povečali nagnjenost držav sprejemnic, da dajejo prednost začasnim delavcem pred novimi stalnimi prebivalci.

2. Van Parijs UTD deloma upravičuje kot možen izhod iz neprijetne dileme med evropsko nizko stopnjo revščine z visoko stopnjo brezposelnosti in ameriško nizko stopnjo brezposelnosti z zelo razširjeno revščino. Moj protiargument je, da za rešitev teh problemov UTD ni potreben. Visoka stopnja brezposelnosti v Evropi je pričakovana posledica toge politike trga delovne sile, to pa še ne pomeni, da bi z večjo fleksibilnostjo evropski delavci obubožali. Dejansko se je veliko evropskih držav že začelo prilagajati in njihova stopnja brezposelnosti pada, v nekaterih primerih celo zelo hitro. V Združenih državah vzdrževanje zaostrenih pogojev na trgu dela dviguje realne plače delavcev na dnu lestvice, in kot je pokazala Rebecca Blank, je množična uveljavitev odbitka od davka na zaslužen dohodek, ki ga je leta 1993 uvedla Clintonova administracija, v veliki meri zmanjšala razširjenost revščine med zaposlenimi v Združenih državah. K temu je pripomoglo tudi zviševanje minimalnih plač in nisem edini, ki meni, da ne bi bilo napak, če bi minimalne plače indeksirali glede na inflacijo in tako odpravili možnost, da se še kdaj ponovijo obdobja, ko je zaradi nepozornosti padala realna vrednost plač.

3. Strinjam se z Van Parijsom, da bi bilo dobro okrepiti podporo družbeno koristnim dejavnostim — kot sta pomoč ljudem in sodelovanje v javnih prostovoljskih združenjih — ki niso primerno vključene v sedanji plačni sistem. A tudi ta cilj je mogoče doseči z drugimi programi, ne le z UTD. Od leta 1994 je več kot 100.000 Američanov dobilo priložnost, da se pod okriljem združenja AmeriCorps proti povračilu vključijo v družbeno koristne dejavnosti, ki potekajo v okviru njihove lokalne in širše skupnosti. Prepričan sem, da je treba to priložnost omogočiti vsakomur, ki je pripravljen pomagati. Pred kratkim smo začeli uporabljati sistem davčnih olajšav kot nadomestilo za tiste družinske člane in druge, ki vsak dan posvetijo precejšen del svojega časa skrbi za nedorasle, ostarele ali nepreskrbljene družinske člane. Takšno socialno podporo bi bilo mogoče in potrebno še razširiti. Nobena od naštetih strategij pa ne zahteva ničesar takega, kot je UTD.

4. Van Parijsova teza postavlja in deloma tudi temelji na nekaterih kritičnih pomislekih v zvezi z delom. Omenja dobro znane kategorije neosmišljenosti in odtujenosti; obsoja »fetišizem dela« ter strašljivo prikazen »zgarane, hiperaktivne družbe«. Pri tem pa sistematično zanemarja pozitivne razsežnosti dela. Kot je opozoril William Julius Wilson, igra delo pomembno vlogo pri organizaciji, strukturiranju in osmišljanju življenja, ki drugače lahko postane povsem brezoblično in brezciljno. Mladim ljudem delo pomaga pri prehodu v psihološko odraslost in velikokrat nastopa kot vir ekonomske in družbene mobilnosti. Dejstvo je tudi (za nekatere na žalost, za druge na srečo), da pogosto najbolj cenimo tisto, kar nastane z delom in česar brez dela ne bi bilo. Že vsaj od Biblije dalje je opažano, da je v delu tudi negativna razsežnost, element prisile. Javnomenjske raziskave

kljub temu kažejo, da je vsaj v Združenih državah odnos do dela presenetljivo pozitiven. Van Parijsov negativni ton je morda odmevnejši v Evropi.

5. Moj temeljni ugovor UTD je moralne narave. Nagibam se k načelu, ki ga Van Parijs podcenjuje, k načelu vzajemnosti, preprosti, a globoki ideji, da morajo ljudje, ki prejemajo podporo, tudi sami kaj prispevati — če le morejo. Že ta omejitev v zadostni meri kaže, zakaj samo z vzajemnostjo ni mogoče utemeljiti popolne teorije družbene pravičnosti. A čeprav vzajemnost sama še ni zadostna za takšno teorijo, je kljub temu po mojem nujna.

Van Parijs ponuja dva odgovora in nobeden od njiju ni kaj prida prepričljiv. Prvi je, da bi tudi ob UTD večina ljudi še vedno hotela kaj prispevati, tako da bi bile kršitve vzajemnosti minimalne. Sam v to dvomim. A tudi če bi imel glede tega prav on, s takšnim odgovorom še vedno priznava vzajemnost kot osnovo moralnega upravičevanja. (Po pravici povedano se Van Parijs tega zaveda.) Njegov drugi odgovor pa je, da bi UTD sicer res nezasluženo razveselil brezdelnega surfarja v Malibuju, vendar tudi obstoječa ureditev v veliki meri odraža nezasluženo srečo. Čeprav bi se dalo razpravljati, kdo si kaj zasluži in kolikšen je obseg nezaslužene razdelitve v različnih družbah, je ta Van Parijsova dejstvena trditev zagotovo pravilna. Toda kako naj od tod razvijemo moralni argument, da bi bilo treba sedanji sistem razdelitve nadomestiti z UTD? Enako (pravzaprav še bolj) utemeljeno bi lahko zatrdili, da moramo poiskati mehanizme, ki bi jasneje odražali načelo prispevanja. In čeprav ne bi rad zabredel v teoretske podrobnosti, bi rad opozoril, da John Rawls prav tako izhaja iz kritike nezaslužene sreče, vendar pride od tod do povsem drugačnih zaključkov kot Van Parijs. Te razlike so deloma morda res posledica empiričnih predpostavk (Van Parijs to priznava), vendar se zdi, da odražajo tudi globlje normativno nestrinjanje. Rawls prikazuje svoje pojmovanje politične skupnosti kot sistem družbenega sodelovanja, pri čemer družbeno pravičnost razume kot pošteno organizacijo takšne kooperativne dejavnosti in pošteno razdelitev njenih skupnih plodov. Čeprav se glede marsičesa z Rawlsom ne strinjam, je njegovo izhodišče po mojem še zmeraj boljše od Van Parijsovega »dejanskega libertarizma«, naj bo ta še tako pretanjen. Seveda ta skopi prikaz razlik med mojim in Van Parijsovim pristopom k tem vprašanjem ne more zadostovati za dokončno odločitev, mislim pa, da pravilno zakoliči okvir najinega nestrinjanja.

UTD IN LINEARNA OBDAVČITEV

Herbert A. Simon

Na splošno se zelo strinjam z argumentom Philippa Van Parijsa za UTD ali »dediščino« — delež družbenega proizvoda, ki bi si ga morali deliti vsi prebivalci te družbe. Z uvedbo takšne dediščine bi pravzaprav priznali skupno lastništvo nad precejšnjim delom virov, fizičnih in intelektualnih, ki družbi omogočajo, da proizvaja, kar proizvaja. Ker Van Parijs v svojem spisu odlično zagovarja UTD in njegovo izvedljivost, bom svoje pripombe omejil le na dvoje: (1) zakaj bi bil UTD (ali dediščina) pravičen in (2) nekatere motivacijske težave, ki jih prinaša tak sistem in terjajo učinkovit odgovor.

PRAVIČNOST

Če primerjamo povprečne dohodke v bogatih državah z dohodki v deželah tretjega sveta, ugotovimo ogromne razlike, ki zagotovo niso samo posledica razlik v motiviranosti za zaslužek. Lenoba ni poglavitni vzrok revščine. Prepričljivejša razlaga teh razlik, ki je pravzaprav tudi najpogosteje navedena v odgovor, se glasi, da imajo ene države na razpolago precej več virov na prebivalca kot druge. Pri teh razlikah ne gre samo za hektarje zemlje, tone premoga ali železove rude, temveč so pomembnejše razlike v socialnem kapitalu — predvsem razlike v shranjenem znanju (tj. v tehnologiji in še posebej v organizacijskih in upravnih veščinah).

Natanko isto lahko trdimo glede dohodkovnih razlik znotraj neke dane družbe. Te razlike je treba v veliki meri pripisati razlikam v lastništvu kapitala, od katerega je najpomembnejši socialni kapital: znanje in vključenost v sorodstvene vezi in druge privilegirane socialne odnose. Ko torej načenjamo vprašanje pravičnosti, načenjamo vprašanje pravičnosti dedovanja tovrstnih virov po krvnih vezeh. To pa je vrednostno in ne dejstveno vprašanje. Osebno ne vidim nikakršne moralne podlage za neodtujljivo pravico, da dedujemo ali ohranimo vsa sredstva, ki smo si jih pridobili z ekonomskimi ali drugimi dejavnostmi.

Običajni argument za takšno pravico temelji na predpostavki popolne konkurenčnosti trgov, kjer dobijo proizvodni dejavniki izplačano svojo mejno vrednost in kjer ni nobenih eksternalij. Vendar v dejanskih družbah ta predpostavka ne drži, tudi če jo razumemo zelo približno. Dostop do socialnega kapitala — enega od glavnih virov dohodkovnih razlik med družbami in znotraj njih — je v veliki meri rezultat eksternalij: članstva v neki specifični družbi in interakcije z drugimi člani te družbe v skladu s postopki, ki določenim članom običajno zagotavljajo privilegiran dostop.

Kako pomembne so te eksternalije, ki jih je treba obravnavati kot skupno lastnino članov družbe kot celote? Če primerjamo najbogatejše države z najrevnejšimi, bomo težko prišli do zaključka, da v bogatih državah, kot so Združene države ali dežele severozahodne Evrope, socialni kapital proizvede manj kot 90 odstotkov nacionalnega dohodka. Z moralnega vidika bi torej lahko zagovarjali 90-odstotno linearno dohodnino, s katero bi to bogastvo vrnilo pravi lastnikom. V Združenih državah bi lahko že s 70-odstotno linearno obdavčitvijo vzdrževali vse vladne programe (za katere gre približno polovica celotnega davka) in z ostankom izplačevali dediščino v višini kakih 8000 dolarjev letno na prebivalca ali 25.000 dolarjev za tričlansko družino. S tem bi prvotnim prejemnikom dohodka po moji grobi oceni še vedno radodarno prepustili približno trikrat toliko, kot so zaslužili.

MOTIVACIJA

Ekonomisti vselej radi poudarjajo, da morajo biti ljudje primerno motivirani, da bi bili produktivni. Če bi povprečno povračilo za prizadevanje vsem enako znižali na tretjino, mi ni jasno, kako bi se s tem zmanjšala motivacija za višji zaslužek. Obnašanje družin z dvema zaposlenima v Združenih državah kaže, da je želja po zaslužku bolj povezana s procesi družbene primerjave kot pa z realno višino plač po odbitju davkov ali relativno željo po dobrinah in udobju. Podobna vprašanja lahko

postavimo glede prihrankov in akumulacije kapitala, vendar pri tem ne smemo ločevati zasebnih od družbenih prihrankov (pa naj izvirajo iz vladnih ukrepov ali iz samih procesov družbene menjave). Ti prihranki ponavadi proizvedejo eksternalije, ki niso ovrednotene na trgu in se sploh ne pojavljajo v družbenem računovodstvu. V vsakem primeru pa so vprašanja o motiviranosti za delo in varčevanje empirična in odgovore nanje bi bilo treba poiskati s poskusi in opazovanji, ne pa s filozofskimi razpravami.

Osredotočil sem se na UTD znotraj ene države. Pustimo ob strani vprašanja pravičnosti pri prerazporeditvi prihodka med državami in se omejimo samo na to, kar so opazili že mnogi razvojni ekonomisti, namreč, da je prerazporeditev mogoče izvesti razmeroma ceneje z izvozom znanja kot z izvozom snovnih virov. Res je, da bi se zaradi naraščajoče konkurence izdelkov, ki bi prihajali iz tako obdarjenih dežel, znižal dohodek na prebivalca v bogatih državah, vendar je tudi učinke izvoza znanja treba ocenjevati empirično in ne določati kar tako. Še preden bomo dokončali svoje empirične raziskave pa se lahko zgodi, da bo širjenje multinacionalnih korporacij, ki imajo moč, da razporejajo kapital po celotnem planetu, tako ali drugače rešilo to vprašanje. Zgodovinski podatki kažejo, da poskusi zadrževanja tehnoloških prednosti znotraj državnih meja ponavadi niso dolgo uspešni.

Vsaka razprava o prerazdelitvi dohodka mora pretresti tudi posledice, ki bi jih imela prerazdelitev na ohranitev virov in prebivalstvo. Osrednjo skrb pri vseh vprašanjih nacionalne in globalne socialne politike je treba posvečati vprašanju vzdržnosti. Zviševanje dohodka je bilo v preteklih stoletjih eden od najučinkovitejših načinov stabilizacije prebivalstva, vendar je bila cena zanjo žal povečanje proizvodnje energije, kar otežuje ohranjanje kakovosti življenja na naši Zemlji. (Če bi se poraba energije v tretjem svetu dvignila na raven zahodnega sveta, bi se problem ogljikovega dioksida najmanj podeseteril!) Svoja prizadevanja moramo usmeriti v to, kako dohodke in prihranke pretopiti v oblike, ki bodo po tej plati manj škodljive.

SPET ZALJUBLJEN

Wade Rathke

Všeč mi je ta tip! Všeč mi je pojem »fetišizem dela«. Všeč mi je misel, da nekje nekoga nekako v resnici muči in da celo načrtuje javni program, ki bi na »naraven in eleganten način zagotovil pravično razdelitev dejanske svobode«. To bi lahko bila moja definicija nebeškega kraljestva na zemlji. Sem pa tudi ravno pravi tip človeka, da bi se lahko zares zagrel za načrt »univerzalnega temeljnega dohodka«.

Nekoč sem tudi sam vstopil v ta boj nekje tu. Konec šestdesetih sem bil aktivist Nacionalne organizacije za socialne pravice [National Welfare Rights Organisation] v Springfieldu, Bostonu in Little Rocku, v času, ko se je oblikovala Zveza skupnostnih organizacij za takojšnjo reformo [Association of Community Organisations for Reform Now]. Glavna postavka v programu NWRO, za katero smo se v tistih dneh bojevali z vsemi močmi, je bila zajamčeni letni dohodek.

Na podlagi opredelitve tega izraza, ki jo je podal George Willey, in na podlagi predlogov voditeljev, kot je bil Johnnie Tillmon, smo govorili o znesku približno 5500 dolarjev na leto za štiričlansko družino. Svoj prav smo zagovarjali tako na ulicah kot po uglednih restavracijah. Demonstracije so bile zelo odmevne. Vsedržavno vodstvo NWRO je razvnelo razpravo z določitvijo natančne številke (5500 dolarjev ali vojna!), s katero smo se hoteli razmejiti od nižjih zneskov ekonomista Jamesa Tobina in McGovernove »ljudske dotacije«, pa tudi od programa zajamčenega letnega dohodka, ki ga je v znesku 1800 dolarjev predlagal Daniel Patrick Moynihan pod Nixonom. NWRO je večini teh predlogov nasprotoval, ker so bili ponižujoči in prenizki. Tedaj nismo vedeli, da smo bili bliže dejanski uvedbi takšnih izplačil kot kadarkoli v naslednjih tridesetih letih.

Danes se zdi, da smo bitko proti prisilnemu delu v veliki meri izgubili. Temeljni kamen programa socialne pomoči v okviru Clintonovega načrta tvori delovna podpora [workfare], pojem zajamčenega letnega dohodka za prejemnike socialne podpore, kaj šele UTD, pa je medtem povsem izginil iz političnih razprav. Delovna podpora je zmagoviti povratek »fetišizma dela«, kajti kazen za nepokornost — ali že za neprilagodljivost — je zajamčena izguba vseh dohodkov.

Ker so nas pri vprašanju »razdelitve dejanske svobode« ugnali v kozji rog, smo aktivisti, ki smo se borili za družine in skupnosti z nizkimi ali skromnimi dohodki, skušali obrniti ploščo in svoja prizadevanja usmeriti v to, da bi se *delo izplačalo*. Tako je ACORN organiziral »delovnopodporne sindikate«, še posebej v Los Angelesu, New Yorku in Milwaukeeju. Borili smo se — in včasih celo zmagali — ko je šlo za izplačilo minimalnih plač za delovno podporo, priznavanje pravic in ugodnosti za delovnopodporna delovna mesta in oblikovanje uradnih pritožbenih postopkov za socialno zaposlene. Toda ljudje morajo še vedno delati.

Če odmislimo režim delovne podpore, smo prepričani, da je imelo naše gibanje za plače, ki bi dosegle eksistenčni minimum, ključno vlogo pri ponovni selitvi vprašanj o plačah in njihovi višini iz okvira podjetja in njegove delovne sile v splošno politično razpravo. Boj za plače, ki bi dosegle eksistenčni minimum, je privedel do sprejetja več kot petdeset mestnih in okrajnih odredb, ki so postavljale dokaj visoke plačne pragove, še posebej za javna pogodben* dela znotraj teh skupnosti. ACORN, sekciji 100 in 880 Mednarodnega sindikata zaposlenih v storitvenih dejavnostih ter drugi sindikati in skupnosti so ogromno prispevali k temu boju. Sedanja prizadevanja, kot je na primer pobuda v New Orleansu, da bi vsem delavcem v mestu povišali minimalno plačo, tako da bi za dolar presegla državno raven, bi lahko ta boj dvignila na novo raven.**

Ta problem dela je realen. Ni res, da ljudje *nočejo* delati. Hočejo pošteno plačilo, hočejo, da se z njimi ravna spoštljivo in dostojanstveno, in hočejo imeti občutek, da je njihovo delo pomembno — hočejo vse troje. Težko si zamislim, da bi cvetoče storitveno gospodarstvo, v katerem je vse polno minimalno plačanih in nizkokvalificiranih delovnih mest, moglo preživeti, če bi bili državljani plačani, da ne delajo, pa naj bi bila ta njihova plača še tako nizka. Podjetja bi morala iskati delavce za taka dela s pištolo v roki.

In tako, naj me vse skupaj še tako privlači, in čeprav sem že od nekdaj zagret za pobude, kakršna je UTD, preprosto ne vidim možnosti za njeno uresničitev. Glede na predvideni bilijonski presežek državne blagajne je molk okoli zajamčenega letnega dohodka v državnih političnih razpravah

naravnost oglušujoč. Van Parijsa in celotno razpravo o UTD bi morali po mojem podpreti: namesto da mencamo okrog tega, kaj bi nemara bilo izvedljivo, raje priženimo meje dialoga vse tja, do koder nam bodo ljudje pripravljeni slediti. Toda misel, da bi lahko dosegli soglasje, češ da je dohodek — kaj šele svoboda — v ameriškem gospodarstvu in delovni kulturi ena od zagotovljenih pravic, se mi zdi samo ljubka in očarljiva fantazma.

Počutim se kot izčrpana, zapostavljena žrtev nepovrnjene ljubezni. Mislim, da potrebujemo vedno več tega, če ne zaradi drugega, vsaj zato, da bomo obrusili robove.

VARNOST IN LAISSEZ-FAIRE

Emma Rothschild

Ideja univerzalnega dohodka na ravni eksistenčnega minimuma se v mnogih pogledih sklada s tradicijami politične ekonomije prostega trga. Ena od najprodornejših zgodnejših obravnav, ki je zagovarjala neomejeno svobodo trgovanja z osnovnimi živili — Condorcetova *Razmišljanja o trgovini z žitom* iz leta 1776 — se začne z brezpogojno trditvijo: »To, da bi morali imeti vsi člani družbe zagotovljeno eksistenco v vseh letnih časih in vsa leta ne glede na to, kje živijo . . . je v splošnem interesu vsakega naroda.«¹⁶ In »zelo zaželeno je, da bi bila gotovost eksistence obubožanih delazmožnih z zakonom zajamčena,« je leta 1848 zapisal John Stuart Mill v svojem prikazu temeljev in omejitev prostega trgovanja.¹⁷ V svoji knjigi *Pot v hlapčevstvo* je F. A. Hayek leta 1944 zapisal, da bi »zanesljivost minimalnega dohodka« ali »gotovost danega eksistenčnega minimuma za vse« morala biti »zagotovljena za vse, za tiste zunaj tržnega sistema in kot dopolnilo k njemu«. ^{18**}

Prizadevanje za univerzalno eksistenčno varnost se je povezovalo z drugimi trajnimi skrbmi. Ena od teh se je nanašala na razmerje med trgovin in družbenimi institucijami. Svobodo v ekonomskem življenju — svobodo sklepanja poslov, menjave, dela, ponujanja svojih dobrin na trgu — sta Condorcet in Mill obravnavala kot smoter na sebi in kot sredstvo za doseganje ekonomskega izobilja. Prav tako je vladalo prepričanje, da je ekonomska svoboda utemeljena z določenimi političnimi in pravnimi okoliščinami. Najpomembnejša med njimi se nanaša na pravosodje; »enakopravno in nepristransko izvrševanje pravice, ki zagotavlja, da bo tudi najvišji britanski podanik spoštoval pravice najnižjega«, kot je zapisal Adam Smith v *Bogastvu narodov*.¹⁹ Druga okoliščina se nanaša na načine mišljenja: vsi člani družbe bi moral biti dovolj razsvetljeni (imeti bi morali vsaj nekaj izobrazbe), da se ne bi pustili ustrahovati političnim pritiskom in bi bili vsaj kdaj pa kdaj pripravljeni postaviti pod vprašaj uveljavljene privilegije in predsodke. Prepričani so bili, da je takšne okoliščine zelo težko doseči v družbi, v kateri vlada tolikšna neenakost, da nekateri nimajo zagotovljene niti osnovne eksistence.

Druga skrb je bila namenjena vzrokom individualne podjetnosti. Individualno varnost — v smislu, da nihče ne bi smel živel tako blizu eksistenčne meje, da bi se moral bati nenadnega zdrsa v pomanjkanje — so imeli za najboljšo osnovo delavnosti. Sprejeti tveganje, menjati službe, razmišljati o novih načinih za služenje denarja — takšna naj bi bila nagnjenja podjetne družbe, ki bi težko uspevala, če bi bili posamezniki izpostavljeni zelo velikim in nenadnim izgubam, ki bi ogrozile celo njihovo eksistenco. Motivacija za podjetnost je bila pogosto opredeljena s tem, kar je Malthus opisal kot »upanje na vzpon« in »strah pred padcem,« z nagrado za delavnost in kaznijo za brezdelnost. Zanimivo je, da se je Adam Smith ukvarjal skoraj izključno z upi in nagradami, se pravi s pozitivno motivacijo. Misel na negotovost in nezaščitenost naj bi sprožala »težke trenutke obupa«. Strah da je »mrzko orodje oblasti«. Kadar so posamezniki globoko v brezupu, je za Milla »pomoč poživilo, ne pomirjevalo«.

Tretja skrb je veljala preprostosti socialne politike. Smith in Condorcet sta ostro kritizirala regulacije gospodarskega sistema. Bile naj bi neučinkovite in tudi nepravilne. Ponujale naj bi skoraj neomejene možnosti za »nadležne« preiskave posameznih državljanov, za »obiskovanje« njihovih domov, za »inšpekcije, prepovedi, obsodbe, nadlegovanje«, ki so bile po Condorcetu značilne za mestno življenje. Uredbe angleških zakonov o revnih so bile po Smithovem opisu takšne, da so revnim omejevale svobodo gibanja. Revni so bili podvrženi »muham vsakega cerkvenega

¹⁶ *Réflexions sur le commerce des blés* [1776], v *Oeuvres de Condorcet*, ur. A. Condorcet, O'Connor in M. F. Arago, Firmin Didot, Paris 1847--1849, str. III.

¹⁷ John Stuart Mill, *Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy* [1848], v Mill, *Collected Works*, 3. zv., University of Toronto Press, Toronto 1965, str. 962.

¹⁸ F. A. Hayek, *The Road to Serfdom* [1944], Routledge and Kegan Paul, London 1971, str. 89--90. *(slovenska referenca)

¹⁹ Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, ur. R.H. Campbell in A. S. Skinner, Clarendon Press, Oxford 1976, str. 610.

dostojanstvenika in nadzornika« ter poljubnemu preseljevanju, kar je »očitno kršenje naravne svobode in pravičnosti«. Po Condorcetovem mnenju bi bilo treba vlado zmanjšati na »najmanjšo možno mero«. Morali pa bi jo tudi veliko bolj poenostaviti. Bedo bi bilo treba ublažiti, kadar je ni mogoče preprečiti. Morali bi narediti konec »poniževanju, ki je povezano z revščino«.

Vsi ti argumenti iz osemnajstega in devetnajstega stoletja nam navajajo dobre razloge, da Van Parijsov predlog univerzalnega temeljnega dohodka vzamemo zelo resno. UTD bi zelo verjetno izboljšal socialne pogoje gospodarske konkurenčnosti. Verjetno bi vsaj nekatere posameznike spodbudil k večji podjetnosti, saj bi znižal strah pred najhujšim pomanjkanjem in negotovost glede eksistenčnih sredstev. UTD je tudi zlahka razumljiv, stroški za njegovo izvajanje pa bi bili nizki. Bil bi pošten, saj bi ponujal le malo priložnosti za nadlegovanje in zlorabo zapletenih pravil. Izpolnil bi obljubo univerzalne varnosti, saj bi vsakemu posamezniku nudil zagotovilo, da se njegov položaj sicer lahko poslabša, vendar ne bo nikoli padel pod raven eksistenčnega minimuma.

Programi, ki so jih za zviševanje varnosti podali ekonomisti osemnajstega stoletja, se precej razlikujejo od UTD. Condorcet je v devetdesetih letih osemnajstega stoletja predlagal kombinacijo socialnega zavarovanja, izobrazbe, nujne pomoči ter splošen sistem hranilnic, v katerih bi lahko varno naložili tudi najmanjše dnevne prihranke (nekakšen mikro kredit, ki bi ga kreditirali revni). Takšni socialni programi so skladni z UTD in bi ostali pomembni tudi po uvedbi UTD. Da bi zvišali univerzalno eksistenčno varnost, ni nujen UTD. UTD bi lahko celo povečal neenakost, če bi ga financirali z zniževanjem socialnih izdatkov, izplačil starejšim in dela nezmožnim ali za pomoč ljudem v stiski.

Vsaka družba ali vsaj vsaka družba, kjer je dohodek, ki zagotavlja eksistenčni minimum, precej nižji od povprečnega dohodka, si načeloma lahko privošči UTD. Državni transferji danes v Združenih državah znesejo približno bilijon dolarjev na leto, kar ustreza vsoti več kot 5000 dolarjev na vsakega odraslega prebivalca. Vendar bi bili učinki UTD zelo odvisni od višine razpoložljivega prihodka. Na primer, UTD v višini 5000 dolarjev bi verjetno imel zelo majhen vpliv na zahrbtno »past brezposelnosti«, ki jo omenja Van Parijs. Opredelitev eksistenčnega minimuma je zelo zmuzljiva (kot dokazujejo obsežne razprave o potrebah in razkošju v osemnajstem stoletju), in UTD, ki bi izrazilo vplival na subjektivni občutek varnosti pri zelo mladih, morda ne bi imel skoraj nobenega učinka na življenja starejših ljudi. Njegov glavni učinek bi lahko bil zmanjšanje neenakosti, tudi neenake varnosti pripadnikov različnih skupin mladih: eni obiskujejo univerzo, drugi ne; eni so ujeti v zapore in kazenski sistem, drugi ne; eni so zaposleni, drugi nezaposleni; eni volijo, drugi ne.

Najpomembnejši obet UTD — in hkrati tudi velik strošek — je po mojem politične narave. Nekateri zgodnji teoretiki prostega trgovanja so bili prepričani, da sta tako obstoj skrajne revščine in negotovosti kakor tudi obstoj skrajnega izobilja zelo resen problem za politično življenje. Zelo bogati bi si lahko kupili politično moč z regulacijami, ki so v prid njihovim podjetjem, s privilegiji (ali zasebnimi zakoni), z oblikovanjem javnega mnenja, s spreminjanjem pravil tržne igre. To naj bi bila ovira za učinkovito delovanje gospodarske konkurence in demokratičnih političnih institucij. V starem režimu so bili najrevnejši izključeni iz političnega življenja (tudi) zato, ker so bili odvisni od drugih, ker niso imeli časa, da bi se izobrazili, in jih zato niso mogla zanimati velika vprašanja javnega življenja in prihodnost družbe. V času francoske revolucije je Condorcet zapisal, da bi bila enakost pravic samo »varljiva prikazen«, če bi moralo veliko število ljudi še vedno živeti z nezadostnimi in negotovimi sredstvi in bi bili tako podvrženi »tisti neenakosti, ki prinaša dejansko odvisnost«.

Demokratične institucije najbolj razvitih držav v enaindvajsetem stoletju niso samo prikazen. Vendar jih pomembno slabi vpliv denarja v volilni politiki in nemoč, prostovoljno ali vsiljeno izključevanje revnih in mladih. Odstotek oseb, ki so se leta 1996 udeležile predsedniških volitev v ZDA, je nihal od 75-odstotne udeležbe med belci moškega spola, starimi od petinšestdeset do štiriinšestdeset let, do 12-odstotne udeležbe med moškimi hispanitskega porekla, starimi od osemnajst do štiriindvajset let. To zagotovo ni podoba cvetoče politične družbe. To je družba neenakosti v izvajanju političnih pravic. Razlika v dohodkih in v zagotovitvi njihovega doseganja ravni eksistenčnega minimuma je sicer samo eden od mnogih razlogov za to slabost. Vendar bi

eksistenčna varnost (trenutna in bodoča), h kateri bi lahko prispeval UTD — varnost, ki bi vključevala tudi brezdelne, nezaslužne in zaprte — ponudila vsaj obet politične preнове.

Stroški UTD so med drugimi tudi politične narave, v drugačnem, širšem pomenu te besede. Van Parijs začne s trditvijo, da »bi vsi morali prejemati univerzalni temeljni dohodek, v višini, ki bi zadoščala za preživetje«. Ta »vsi« razumem kot zares univerzalen, tako da vključuje prav vsakogar, vsepovsod v mednarodni ali globalni družbi. A ta cilj je še zelo daleč. Pričakovanje, da bi bila bolj in univerzalnejše pravična družba tudi družba, ki bi bila bolj odprta za posameznike in dovzetnejša za vplive drugih družb, se mi zdi upravičeno. Posamezniki, ki imajo močan občutek, da živijo v družbi enakih, bodo verjetno pogosteje imeli občutek, da živijo v isti (mednarodni) družbi skupaj z drugimi, tudi če so ti oddaljeni. A vsaj kratkoročno bi prizadevanje, da bi zagotovili univerzalno varnost v eni ali več bogatih družbah, utegnilo biti resna ovira prostemu gibanju iz dežele v deželo in za svobodo (vključno s prostostjo pred »nadležnimi« prepovedmi) prijavljenih in neprijavljenih prebivalcev.²⁰ Z UTD bi lahko neenakosti med posamezniki različnih družb postale še očitnejše in še neznosnejše.

Eden od političnih izzivov sedanjosti je, da čim več ljudi pritegnemo v demokratične institucije in jim olajšamo dostop do njih. Drugi izziv je, da te institucije naredimo bolj mednarodne — iznajti je treba politične institucije, v katerih bodo posamezniki različnih dežel sodelovali na enakopravni podlagi. Pri načrtu UTD me skrbi to, da bi bil v pomoč pri reševanju enega izziva in v oviro pri drugem. Težko si je zamisliti odprt in enakopraven globalen politični postopek, ki bi določal, da posamezniki v različnih družbah prejemajo precej različne UTD. Upam, da lahko ideja univerzalne eksistenčne varnosti »navdihne in usmerja takojšnje reforme skromnejšega obsega«, kot pravi Van Parijs. Upam tudi, da bodo te v končni fazi prispevale k politiki globalne integracije.

²⁰ Hayek v svoji razlagi programov minimalnega dohodka iz leta 1944 izraža zaskrbljenost glede teh težav. Glej *The Road to Serfdom*, str. 90. *(opomba)

SUBVENCIONIRAJTE PLAČE

Edmund S. Phelps

V preteklih nekaj desetletjih je več ekonomistov pozvalo k uvedbi univerzalne subvencije za zaposlovanje — subvencije podjetjem za vsako osebo, ki jo zaposlijo za nizko plačo, ne glede na njeno poreklo in zakonski stan. Samopomoč (ne odvisnost), osebna rast (ne malodušje), integracija (ne marginalizacija) — takšni so naši bojni klici. Zdaj pa se pojavljajo pobude, da bi namesto tega ponovno razmislili o univerzalnem temeljnem dohodku ali ljudski dotaciji — o rednem izplačilu vsakemu prebivalcu, ki ne bi bilo pogojeno z delom in zaslužki. Zagovarjal bom stališče, da se ta dva inovativna predloga socialnih politik pomembno razlikujeta glede vprašanja, kakšen smoter ima družba. Slonita pa tudi na precej različnih ocenah praktičnih posledic, ki bi jih prinesla njuna uvedba.

Ko sem v šestdesetih letih kot mlad ekonomist začel razmišljati o ekonomski politiki, se mi je zamisel ljudske dotacije zdela zelo privlačna in v številnih pogledih se mi še zmeraj zdi. Ljudska dotacija bi izenačila možnosti, saj bi kompenzirala zmožnosti družin — v pogojih tržnega socializma in tržnega kapitalizma — da svojim otrokom in otrokom svojih otrok itn. zagotovijo prednosti (kot je individualna svoboda) pred drugimi otroki. Ljudska dotacija bi nizko plačanim delavcem omogočila, da kot nezadostne zavrnejo dodatke k plačam, ki jim jih ponujajo za nevarna ali zdravju škodljiva dela. Prav tako bi povečala učinkovitost pomoči, saj bi v celoti dodeljenih socialnih ugodnosti povečala delež gotovine, ki bi jo ljudje lahko uporabili po lastni volji, in zmanjšala delež brezplačnih storitev, katerih obseg določi država. Zato ni težko razumeti podpore, ki so je ponavadi deležni predlogi ljudske dotacije.

Videti je, da zamisel univerzalnega temeljnega dohodka uživa še posebej široko podporo pri številnih Evropejcih, ki imajo skoraj religiozen (in pogosto zares religiozen) nacionalni in skupnostni čut. Ljudska dotacija bo zanje nov korak v razvoju družbe, za katero sta življenje in avtonomija vsakega posameznika nekaj malone svetega. Večina Zahodne Evrope, še posebej njen kontinentalni del, je naredila že veliko na poti k zagotovitvi univerzalnih — se pravi nepogojenih — ugodnosti za svoje državljane (in v večini primerov tudi za druge prebivalce): subvencioniranje stanarin, brezplačna zdravstvena oskrba in brezplačno izobraževanje so le del teh storitev.

Philippe Van Parijs pa zdaj podaja najmočnejši možni argument, da bi šli na tej poti do konca s pomočjo univerzalnega temeljnega dohodka. Vendar sem sam še vedno proti. Kar se mene tiče, ostajata dve sporni točki. Eno bom obravnaval kasneje in se nanaša na posledice. Ljudska dotacija nima monopola nad blagodejnimi učinki, zaradi katerih nam je tako všeč, ne glede na končni izračun njenih koristi in stroškov. Alternativni predlog — subvencija delodajalcem za vsakega nizko plačanega delavca, ki bi ga zaposlili za nedoločen čas — bi prav tako prinesel nekatere od teh učinkov, pa tudi nekatere druge koristi. Subvencija, ki bi zvišala plače in število zaposlenih v nizko plačanem sektorju trga delovne sile, bi ublažila resne zapostavljenosti v sposobnostih in poreklu; povečala bi število zaposlitev, ki bi jih lahko nizko plačani delavci zavrnili; in razširila bi njihove možnosti za zadovoljevanje svojih potreb.

Druga sporna točka je, da ideja ljudske dotacije v nekem pomembnem pogledu nasprotuje bistvu tradicionalnih ameriških predstav o liberalni republiki. Prav zaradi teh predstav bi se, trdim, mnogi Američani obotavljali sprejeti univerzalni temeljni dohodek, nasprotno pa bi bili vsaj načeloma pripravljeni razmisliti o subvencijah za nizko plačana delovna mesta.

Oglejmo si zdaj ti dve točki nekoliko podrobneje. Začeli bomo z drugo.

1. Kje naj iščemo ameriško pojmovanje liberalne družbe? Mislim, da se lahko ustavimo kar pri Johnu Rawlsu, ki velja za enega vodilnih moralnih filozofov dvajsetega stoletja. Njegovo *Teorijo pravičnosti* imajo mnogi za temeljni priročnik glede večine novih pomembnih idej o tem, kako je treba misliti pravičnost v ekonomski in socialni politiki, tudi če se z njim ne strinjamo do poslednje črke. Ker je Rawls Američan in piše v kontekstu ameriške socialne zgodovine, je pojmovanje družbe, kakršnega izraža v svoji knjigi, zagotovo vsaj eden od pomembnejših primerkov ameriškega načina mišljenja.

Rawlsovo pojmovanje liberalne družbe je prava osvežitev v primerjavi s tistim bolj evropskim. Izključuje religiozne države z javnim poslanstvom. Izključuje tudi združenja oseb s samosvojimi cilji, ki pristanejo na sodelovanje samo zaradi vzajemne zaščite. Za Rawlsa je družba (vsaj tiste vrste družba, ki jo želi obravnavati) kooperativno podjetje, v katerem se posamezniki zberejo, da bi lahko postali del njegove interaktivne ekonomije zaradi vzajemnih zasebnih koristi — predvsem individualnih dosežkov in osebne rasti v karieri in družinskem življenju. Temu ustrezno gre pri ekonomski pravičnosti za razdelitev teh vzajemnih koristi med soudeležene posameznike. Nesmiselno bi bilo spraševati, kaj takšna ekonomska pravičnost zahteva, ko gre za podporo tistim posameznikom, ki se odločijo umakniti in živeti v osami, ločeno od države, ali podporo sektam, ki se odločijo odcepiti od širše družbe. Rawlsova pravičnost zadeva samo tiste, ki so zmožni in pripravljeni participirati in prispevati vsaj nekaj k ekonomskemu kolaču.²¹

Takšni pogledi na naravo in vlogo družbe segajo daleč nazaj v zgodovino ameriške misli. Thomas Jefferson je zapisal, da so prvi priseljenci prišli na ameriško celino, da bi »pridobili in svobodno posedovali lastnino« — in da bi na ta način »iskali srečo«, kot je dejal kasneje. Calvin Coolidge je to pojmovanje družbe kot kooperativnega podjetja strnil v aforizem »posel Amerike je posel«. V dobi napredka je obveljalo, da možnost vzajemnih koristi, iz katere je izhajal Rawls, nastaja iz »družbenega presežka«, ki ga ustvari interakcija različnih človeških sposobnosti in veščin v osrednji družbeni instituciji — poslovni ekonomiji. V svojem učbeniku ekonomije, ki je prevladoval skoraj vso drugo polovico dvajsetega stoletja, ni Paul Samuelson nikoli pozabil omeniti tega družbenega presežka in je vedno navajal zgovorno formulacijo te ideje, ki jo je v svoji knjigi *Elementi družbene pravičnosti* iz leta 1922 zapisal družbeni teoretik L. T. Hobhouse. Po mojem mnenju je s tem hotel reči, da je družbeni presežek tok prihodkov, ki ga je mogoče legitimno prerazdeliti, saj bi ga prosti trg razdelil na moralno arbitraren način, sploh pa povsem prost trg nikakor ni možen.²² Vse te izjave po mojem mnenju pomenijo tudi, da bi moral biti družbeni presežek prerazdeljen med tiste, ki prispevajo, ne pa med tiste, ki ne prispevajo. Nekonsistentno bi bilo trditi, da so tisti, ki prispevajo k družbenemu podjetju in ustvarjanju družbenega presežka — kot namigujejo zagovorniki UTD — zavezani, da ga delijo s tistimi, ki niso prispevali ničesar. Kaj imajo ti opraviti pri tem? Če je mogoče kako pokazati, da imajo tudi oni upravičene zahtevke, ali jih potemtakem imajo tudi živali in druga živa bitja? Če bi odkrili Marsovce, ki ne bi hoteli trgovati in sodelovati z nami, ali bi bili tudi oni upravičeni do deleža?

2. Argument za UTD, ki ga podaja Van Parijs, je v osnovi videti pragmatičen. Čeprav je *nepogojeno* dodeljevanje temeljnega dohodka morda v nasprotju z ideologijo nekaterih, bi ta ukrep po njegovem, se zdi, v praksi *učinkoval* kot spodbuda za soudeležbo, trdo delo, samopomoč, dosežke in vse druge zaželene posledice, ki so tako pri srcu vsem zagovornikom njegovih stališč.

Kot piše Van Parijs, »UTD omogoča delavcu, da naredi kratek premor med dvema zaposlitvama, skrajša delovni čas, ponuja mu več manevrskega prostora za dodatno usposabljanje, samozaposlovanje in vključevanje v kooperative. Ob gotovosti UTD bodo delavci sprejeli službo le, če se jim bo zdela dovolj privlačna, medtem ko subvencije delodajalcem povečajo ekonomsko sprejemljivost ravno najbolj nepriljubljenih, nizko produktivnih služb.«

Vidimo lahko, da bi UTD mnogim ponudil nove zaposlitvene možnosti, podobno kot ti bogata dediščina lahko omogoči, da se poskusiš kot skladatelj ali pisatelj. A financiranje UTD bi imelo za posledico nižje neto plače in manj zasebnega varčevanja, dokler ne bi zasebno bogastvo (če ga definiramo tako, da izključuje trenutno odšteto vrednost pričakovanega toka UTD) doseglo dovolj nizke ravni; v grobem približku bi se zasebno bogastvo zmanjšalo za toliko, za kolikor bi družbeno bogastvo (če ga definiramo kot trenutno vrednost toka UTD) naraslo.

Tu torej ne gre za nikakršno čarovnijo, ki bi brez vsakih stroškov ustvarila neto porast bogastva. V nekem trenutku blizu srednjih let bo imel *povprečen* delavec-varčevalec *skupno* manj bogastva,

²¹ V najinih pogovorih in pismih ga nikoli nisem mogel pripraviti, da bi podprl to interpretacijo. A tudi nasprotoval ji ni nikdar. V nekem pismu iz leta 1985 je pripomnil, da je predstavitev njegovega sistema na straneh 144--149 v mojem učbeniku *Political Economy: An Introductory Text*, W. W. Norton, New York 1985, natančen oris njegovega stališča. Tam je izrecno postavljena domneva, da je družba kooperativno podjetje za skupne koristi sodelujočih.

²² Nekateri trdijo, da je to največji tok, ki ga je še mogoče legitimno prerazdeliti. Različne vidike te tematike načenja Robert Nozick v *Anarchy, State, Utopia*, Basic Books, New York 1974.

zasebnega in družbenega, kot bi ga imel sicer, saj je povprečno osebno bogastvo (ki je po moji predpostavki nespremenjeno) izračunano na podlagi povprečnega bogastva mladostnikov, ki bi zdaj takoj prejeli pripadajoče jim družbeno bogastvo, in povprečnega bogastva starejših. Trditev, da bi s »prenosom« bogastva ljudi na prvo leto odraslosti nastala družbena korist, češ da povečana likvidnost poveča svobodo, je odvisna od domneve, da je družbena korist od pribitka likvidnosti dovolj velika, da odtehta družbeni strošek, ki bi nastopil z zmanjšanjem neto nagrad za zaposlene.

Glavni del argumenta je seveda v prerazdelitvi: povečalo bi se bogastvo tistih, ki imajo malo, zmanjšalo pa bi se bogastvo tistih, ki imajo veliko. Toda tudi shema subvencioniranja nizko plačanih delovnih mest bi dosegla prerazdelitev, ki bi šla v isto smer. Zato moramo končno bilanco koristi in stroškov, ki jih prinaša UTD, primerjati z ustrežno bilanco, ki izhaja iz subvencioniranja nizko plačanih delovnih mest. Pri UTD opažam nekatere resne pomanjkljivosti, v katerih se odražajo prednosti subvencioniranja nizko plačanih delovnih mest.

Izpostavil bom štiri pomanjkljivosti. Prvič, plače, ki so na voljo nizko plačanim delavcem, so že zdaj tako nizke, da jih demotivirajo. Visok UTD bi se zdel nizko plačanemu delavcu ogromen in bi še bolj razvrednotil njegovo zmožnost za zaslužek; poleg tega bi financiranje UTD zahtevalo višje davke, zato bi se neto plače delavcev še dodatno znižale. Sledila bi manjša učinkovitost zaposlenih, in ker podjetja ne bodo ustvarjala delovnih mest za delavce, ki se bodo izogibali delu, odpovedovali službe ali izostali že ob najmanjši težavici, bo propadlo veliko število delovnih mest, ki jih opravljajo nizko plačani delavci v zasebnih podjetjih.

Drugič, že v izhodišču smo glede tega v precepu. Delo, kariero in dosežke že tako ogroža cela vrsta konkurentov — kriminal, brezposelnost in siva ekonomija.²³ Zdaj ni čas, da bi uveljavljali nove načrte, s katerimi bi še bolj demotivirali delo v sferi gospodarstva, ki posluje zakonito. Marginalizacijo je treba omejiti, ne pa povečati. Z uvedbo UTD bi bila ta naloga težja.

Tretjič, za ljudi ni pomemben samo skupni znesek njihovih prejemkov, temveč tudi sposobnost, da *sami zaslužijo* za svoje življenje. Še tako visok UTD ne more nadomestiti zadovoljstva, da za svoje življenje zaslužiš sam, brez pomoči staršev, prijateljev ali države — pa če jih še tako ceniš. Pripomnil bi, da bi nizko plačane delavce, če bi v Združenih državah uvedli UTD, še vedno motilo, da je njihova plača več kot za polovico manjša od povprečne. Razlog tega nezadovoljstva je po mojem v tem, da bi nizko plačani delavci svojo razmeroma nizko plačo dojeli kot izrecen dokaz, da nikoli ne bodo mogli zaslužiti dovolj in si s *svojim zaslužkom* pridobiti dostop do življenjskega sloga srednjega sloja. Pot do tega cilja bi jim lahko odprla samo ljudska dotacija, ki bi jo zato lahko imeli za ponižujočo.

In navsezadnje, kako je s Parijsovo podobo delovnega mesta z vsemi tistimi izčrpanimi ženskami in tiranskimi šefi? Občutek imam, da mnogi akademiki in ljudje, ki so odraščali v razmeroma privilegiranih okoliščinah, ne morejo uvideti, kako lahko tisti, ki morajo delati v tovarni štirideset ur na teden, to cenijo kot priložnost za druženje in srečevanje drugih, kako dobijo občutek, da pripadajo neki skupnosti in da nekaj prispevajo k skupnemu projektu države, ki je posel. Če imam glede tega prav, bi nam moral Van Parijsov surfar, ki se ima za srečnega, ker se lahko zaradi svojega UTD izogne svetu dela, vzbujati sočutje in ne zavisti; saj ne ve, kaj zamuja. In obratno: ne bi se nam smele smiliti ženske, ki morajo »delati po šefovih ukazih štirideset ur na teden«. Se vsaj zavedajo, da vedo nekaj, česar Van Parijs o njih očitno ne ve: da so družabnost, izzivi ter občutek prispevanja in pripadnosti, ki jim jih prinašajo njihove službe, pomemben del njihovega življenja, tako kot to velja tudi za druge.

Težava je v tem, da so plače na dnu dohodkovne lestvice veliko prenizke, tako da morajo nekateri nizko plačani delavci sprejemati najmanj »osvobajajoče« službe, če hočejo zvoziti. A rešitev ni v tem, da delavce obdarimo z UTD, tako da se ob znižanju plač povzpnejo do nekoliko boljše službe ali pa da se preprosto umaknejo. Ta smer pelje v odvisnost, neizpolnjenost, malodušnost in marginalizacijo. Rešitev je uvedba subvencije za nizko plačana delovna mesta in posledični dvig plač vseh nizko plačanih delavcev na raven, ki bolje odraža družbeno produktivnost njihovega dela,

²³ Evropejci sivi ekonomiji pravijo »neformalna« ekonomija in jo imajo za očarljivo področje idilične menjave, ne pa za parazitski sektor, ki živi na račun zakonite ekonomije s pomočjo davčnih utaj in drugih prikritih tehnik, ki spodbujajo spoštovanje zakonov.

njihovo samostojnost in njihov razvoj. Tedaj bi se lahko nizko plačani moški in ženske izognili nevarnim, nezdravim ali težakim delom in se raje odločili za privlačnejše delo. Poleg tega bi veliko več ljudi lahko spoznalo zadovoljstvo, ki ga dajejo samostojnost, razvoj, sodelovanje in prispevanje.

UTD IN DELOVNA ETIKA

Brian Barry

Podjetje General Motors pričakuje, da bodo na leto prodali blizu 150.000 hummerjev, štirisedežnih vozil vojaškega izvora, ki so široka skoraj dva metra, tehtajo več kot tri tone in se po porabi goriva in onesnaževanja obnesejo zelo slabo. Ker so njihove vozne lastnosti takšne, da lahko zapeljejo čez navpičen zid, visok petinpetdeset centimetrov, bodo ob prometnih nesrečah zelo verjetno zapeljali na sprednji del drugega vozila in s svojo težo (trikrat večjo od teže navadnega avtomobila) naredili zelo veliko škode potnikom v njem. In kje namerava General Motors prodajati te oklepnike? »Veliko jih bo mogoče videti v New Yorku, na primer na Manhattanu, kjer živijo premožni kupci,« je *New York Times* citiral glavnega direktorja proizvodnje hummerjev. Paul Bellow, glavni direktor General Motorsa za tržne analize, pravi, da je »naraščajoča koncentracija bogastva in dohodkov v Ameriki zadnjih dvajset let najpomembnejši socialni trend za proizvajalce avtomobilov. Nastal je velik razred dokaj mladih gospodinjev z visokimi dohodki in teh ljudi ne skrbijo poraba goriva in drugi stroški vzdrževanja vozila« — kot tudi ne cena 93.000 dolarjev, ki jo namerava General Motors postaviti za hummerja.²⁴

Kaj bi bilo potrebno, da bi takšna protidružbena igrača doživela tržni neuspeh? Vsaka rešitev mora delovati v dveh smereh. Prva je obdavčitev dohodka, bogastva in dedne posesti, s čimer bi deloma izravnali velikanske dobičke, ki so si jih v zadnjih dvajsetih letih ustvarili na vrhu dohodkovne lestvice. Druga pa je dvig obdavčitve goriva na raven, ki je vsaj enakovredna zahodnoevropski. Ta dva ukrepa sta zaželena že sama po sebi. Če bi ju poleg tega podprli še z drugimi »zelenimi« davki, s katerimi bi zmanjšali porabo energije, bi ustvarili toliko proračunskih prihodkov, da bi se že zelo približali odgovoru na tisto vprašanje, ki si ga ponavadi najprej zastavimo ob vsakem predlogu temeljnega dohodka: »Kje vzeti denar?« Ideja, da vsi dobijo enak del tako zbranega denarja, bi utegnila biti privlačna tako za desnico kot za levico. Za desnico zato, ker denar ne bi bil porabljen za vladne programe, za levico zato, ker bi z njim najbolj pomagali tistim, ki imajo najmanj. S tem seveda ne zanikam dejstva, da v nekaterih delih sveta temeljnega dohodka na ravni eksistenčnega minimuma za vse (celo po lokalnih merilih zanj) najverjetneje ne bi mogli doseči brez nakazil od zunaj. Po mojem mnenju je mogoče z moralnega vidika zelo prepričljivo zagovarjati predlog, da bi morale bogate države sistematično pomagati revnim državam, ki imajo dovolj pošteno in sposobno javno upravo, da lahko same izplačujejo temeljni dohodek. Vendar bom sledil Van Parijsu in se osredotočil na Združene države, le občasno se bom na kratko ozrl k Zahodni Evropi.

Verjetno mi ni treba posebej poudarjati, da je eno ugotoviti, kje dobiti denar, povsem drugo pa pojasniti, kako ustvariti politično motivacijo za njegovo zbiranje. Današnji čas se zdi bolj naklonjen resnim predlogom za znižanje dohodnine, ukinitve davkov na dediščino in celo za zmanjšanje davka na gorivo. Vendar ne smemo pozabiti, da se stvari včasih premaknejo precej bolj naglo in dlje — in precej prej — kot v splošnem pričakujemo. Kakor v geologiji je tudi v politiki potrebe težko napovedati. Vsaj kot spekulacijo bi omenil tri možne načine, kako bi lahko pospešili prehod k univerzalnemu temeljnemu dohodku.

Zamislimo si torej kak zares dramatičen dokaz globalnega segrevanja planeta — na primer, da srednje velik tihomorski otok pogoltne morje. To bi morda vendarle spodbudilo javno mnenje, da bi začelo zagovarjati bistveno višje obdavčitve energije. Če bi proračunske prejemke potem v enakih zneskih vrnili vsem, bi se tako sam od sebe oblikoval bolj ali manj zajeten temeljni dohodek.

Druga možnost je nenaden odmik od »vojne proti drogam« v ZDA, zaradi katere je trenutno v zaporih več ljudi, kot je vseh zapornikov v Zahodni Evropi, čeprav ima ta sto milijonov prebivalcev več. Verjetno marsikoga kar zmrazi ob misli, da bi izpraznili zapore in bi se toliko mladih ali vsaj mlajših brezposelnih (ki bi jih bilo najbrž težko zaposliti) vrnilo na svoje domove, vendar bi z zaprtjem večine zaporov obenem dobili na razpolago zares veliko denarja. Če bi hoteli poiskati predhodnika temeljnega dohodka v ameriški politiki, je po mojem mnenju od vseh primerov, ki jih omenja Van Parijs, temu še najbližje načrt družinske pomoči Richarda Nixona, saj so ga skoraj uzakonili. Predlagatelj zakona Daniel Patrick Moynihan ni olepševal ciničnih razlogov za njegovo

²⁴ Keith Bradsher, »G.M. Has High Hopes for Vehicle Truly Meant for Road Warriors«, *New York Times*, 6. avgust 2000.

uvedbo: plačati ljudem, da ne delajo, je ceneje od načrtov za ustvarjanje delovnih mest in odkup nasilja je cenejši od njegovega zatiranja. Obe maksimi sta še vedno veljavni, in če bi se spet povečala zaskrbljenost za stabilnost mestnih jeder, bi lahko ponovno obudili zanimanje za nepogojeno dohodkovno podporo.

In nazadnje, če bodo neenakosti v dohodkih in bogastvu postale tako velike in bo tako veliko denarja v rokah tako majhnega odstotka prebivalstva, bo lahko že sama volilna logika prisilila demokrate, da zaigrajo na karto prerazdelitve. To odpira vprašanje načina takšne prerazdelitve in natanko zato je treba tudi v tako neobetavnem obdobju, kot je zdajšnje, razpravljati o plusih in minusih temeljnega dohodka.

Spraševati se o plusih in minusih temeljnega dohodka kot takega je podobno, kot če bi se spraševali o plusih in minusih mačke kot hišnega ljubljence, ne da bi razlikovali tigra od domače mačke. Temeljni dohodek ima na različnih ravneh zelo različne lastnosti. Številne prednosti, ki jih Van Parijs pripisuje načrtu temeljnega dohodka, bi se uresničile le, če bi njegova višina dosegala (ali presejala) eksistenčni minimum. Negotovost, zaradi katere se ljudje neradi odpovejo podpori za brezposelne (in še bolj podpori za dela nezmožne), bi na primer odpravili samo, če bi nepogojena alternativa zadostovala, da bi lahko živeli od nje. Prav tako bi zgolj temeljni dohodek na ravni eksistenčnega minimuma (ali blizu njega) ljudem omogočil, da naredijo premor med dvema zaposlitvama, se dodatno izobrazijo ali ustanovijo novo podjetje. Podobno lahko delavci zavrnejo zaposlitve »za obupance« in ženske zapustijo nasilne može, samo če je alternativni dohodek dovolj visok. Enako velja za možnost, da ves svoj čas posvetimo skrbi za otroke ali za ostarele in bolne sorodnike.

Kljub temu pa višina temeljnega dohodka dejansko sploh ne nastopa v Van Parijsovih argumentih. Na nekem mestu pravi, da zagovarja »najvišji možni dohodek te vrste«, in dodaja, da v bogatejših državah ta višina že presega razumno definicijo eksistenčnega minimuma. Vendar v resnici ni mogoče napovedati, kakšna bi bila najvišja raven temeljnega dohodka v kaki državi, potem ko bi se ustalile in izravnale vse spremembe v zaposlovanju in obdavčitvah. A če ima Van Parijs prav, potem se moramo vpraševati o plusih in minusih temeljnega dohodka na ravni, višji od »razumne definicije eksistenčnega minimuma«. Ti pa so drugačni kot pri temeljnem dohodku pod eksistenčnim minimumom ali natanko na njem. Na koncu bom za razliko od Van Parijsa zagovarjal temeljni dohodek na ravni eksistenčnega minimuma.

Začel bi z najmanj zahtevno reformo: uvedbo temeljnega dohodka pod ravno eksistenčnega minimuma. Če nas skrbi problem »surfarja v Malibuju« — možnost, da bi delazmožni ljudje z zaposljivimi sposobnostmi raje izbrali lenobno življenje, seveda na ravni eksistenčnega minimuma — potem ta problem reši uvedba temeljnega dohodka pod ravno eksistenčnega minimuma. Žal pa v tem primeru oslabijo tudi tiste prednosti, ki jih po navedbah Van Parijsa prinaša dohodek na ravni eksistenčnega minimuma. Še več, obdržati bi morali celoten aparat socialnih ugodnosti, čeprav bi jih seveda znižali za znesek temeljnega dohodka. Kljub temu pa vse le ne bi bilo slabo: v Britaniji, na primer, je ugledni ekonomist Tony Atkinson izračunal, da bi temeljni dohodek v višini polovice povprečne državne podpore za milijone funtov znižal stroške prejemkov, pogojenih s preverjanjem sredstev, ki so ponižujoči, demoralizirajoči in upravno dragi.

Naštel sem že vrsto prednosti temeljnega dohodka na ravni eksistenčnega minimuma. Poleg tega tudi njegov odnos do delovne etike ni tako enostranski, kot se morda zdi na prvi pogled. Res je, da se z njim spet zastavlja problem »surfarja v Malibuju«. Vendar hkrati tudi dokončno odpravi »past revščine«, zaradi katere se vsi tradicionalni sistemi socialne podpore nagibajo k prisili. Poanta temeljnega dohodka je, da ga v nasprotju s pogojenimi socialnimi prejemki s pridobitvijo zaposlitve ne izgubimo. Posledično je celo zelo slabo plačano delo boljše od brezposelnosti. Poleg tega začasna podpora kriminalizira velik odstotek prebivalstva, ker med prejemanjem podpore delajo, pa čeprav samo s tako zasluženim denarjem ne bi mogli preživeti. Britanski srednji sloj sodeluje v množični kršitvi zakonov, ker jim uradno brezposelni čistijo hiše, prekopavajo vrtove in čuvajo otroke. In nobena stran v tej kupčiji običajno nima niti najmanjšega občutka krivde — in ji ga tudi ni treba imeti. Nekaj norega je v zahtevi, da morajo biti prejemniki podpore za brezposelne v

vsakem trenutku »pripravljeni na delo«, svojega časa pa ne smejo uporabiti za usposabljanje, sodelovanje pri skupnostnih opravilih ali pomoč sosedu in si tako pridobiti vsaj majhen postranski zaslužek. To je po mojem mnenju odločilni argument v prid temeljnega dohodka na ravni eksistenčnega minimuma.

S tega vidika so surfarji v Malibuju pomanjkljivost, ki pa jo je vredno vzeti v zakup zaradi prednosti, ki so neločljivo povezane z nepogojenostjo temeljnega dohodka. Na videz privlačen način, kako bi se lotili surfarjev in hkrati ohranili prednosti temeljnega dohodka na ravni eksistenčnega minimuma, je Atkinsonov predlog »participacijskega dohodka«. Kot pojasnjuje eden od recenzentov, »Atkinson participacijo definira tako, da ta obsega: plačano zaposlitev, samozaposlitev, dodatno izobraževanje ali usposabljanje, intenzivno skrbniško delo in potrjene oblike prostovoljnega dela«.25 Vendar se za tem odpira grozljiv scenarij ogromnega birokratskega aparata, ki bi imel arbitrarna nadzorna pooblastila. Po mojem bi bilo nekaj podobnega »participacijskemu dohodku« politično nujen korak za uvedbo temeljnega dohodka, vendar bi stroški in vsiljivost njegovega izvajanja (pa tudi dejstvo, da bi ga bilo zelo lahko preslepiti) privedli bodisi do opustitve celotnega eksperimenta bodisi do prehoda k nepogojenemu temeljnemu dohodku.

Vse to seveda ob predpostavki, da so surfarji res ovira. Van Parijs meni, da je s praktičnega vidika zares tako, kajti več jih je, nižji je možni nepogojeni dohodek. Njegova domneva, da bo v bogatih državah najvišji možni temeljni dohodek precej nad vsako razumno definicijo eksistenčnega minimuma, očitno temelji na predpostavki, da delež tistih, ki bi lahko znatno prispevali k gospodarstvu, a tega raje ne bodo počeli, ne bo zelo velik.

Nečesa pa Van Parijs v svojem eseju ne izrazi povsem jasno, da namreč po njegovem nimamo kaj očitati tistim, ki prejemajo temeljni dohodek (tudi če je precej nad eksistenčnim minimumom), za skupnost pa ne naredijo nič. Kot pove na začetku svojega eseja, namerava zagovarjati stališče, da je najvišji možni nepogojeni temeljni dohodek pravica, ki izhaja iz teorije pravičnosti, razumljene kot »dejanske svobode za vse«. V eseju samo grobo nakaže naravo te teorije, ki jo je predstavil v knjigi *Dejanska svoboda za vse* in je na tem mestu ne morem podrobneje razložiti. Lahko pa povem, da Van Parijs z »dejansko svobodo« (v grobem) misli na zmožnost, da narediš to, kar hočeš, in da je njegov kriterij pravičnosti v tem, da je treba maksimirati svobodo tistih z najmanj dejanske svobode. Za tako opredeljeno dejansko svobodo so potrebna sredstva, kar (spet le v grobem) pomeni, da je treba maksimirati sredstva, dostopna tistim, ki imajo najmanj. Najmanj pa imajo tisti, ki ne naredijo nič, da bi na podlagi lastnih prizadevanj ustvarili kak dohodek zase. Torej je treba maksimirati višino nepogojenega temeljnega dohodka.

Zakaj naj bi bilo to pravično? Van Parijs na to vprašanje ponuja več odgovorov. Prvi je, da je nepravilno, če imajo tisti, ki so leni po naravi, manj možnosti, da dobijo to, kar si želijo, kot tisti, ki so bolj nagnjeni k delu. Toda saj ne verjamemo, da bi ljudje s protidružbenimi lastnostmi (denimo z močnimi nagnjenji k posilstvu ali pedofiliji) morali imeti enake možnosti za izpolnjevanje svojih želja kot drugi; in če željo, da bi živeli na račun drugih, razumemo kot protidružbeno lastnost, potem ni razloga, da bi se posebej potrudili za njeno uresničitev.

Drug argument se glasi, da so vsi prebivalci neke dežele upravičeni do enakega deleža »zunanjega premoženja«, kar v bistvu pomeni stoddotni davek na posest. Van Parijs nato pojem »zunanjega premoženja« razširi s pomočjo teorije »spodbudnih plač [efficiency wages]*, po kateri je za delodajalce koristno, če ponujajo plače nad tržno ceno, s katero zaposlenim vzbuja željo, da obdržijo službo. Posledično bi bilo na trgu vedno na voljo nekaj takih, ki bi lahko enako dobro opravljali določeno delo, in to za manj denarja, kakor ga dobivajo tisti, ki ga trenutno opravljajo. Na podlagi tega Van Parijs sklepa, da bi morala biti stopnja dohodnine odmerjena tako, da bi proizvedla najvišji možni izkupiček: ljudje z dobro plačanimi službami se morajo zavedati, da je to

²⁵ Stuart White, »Review Article: Social Rights and the Social Contract — Political Theory and the New Welfare Politics«, *British Journal of Political Science* 30 (2000), str. 507--532. Mimogrede, ta članek od srca priporočam glede razprave o številnih vprašanjih, ki se tičejo temeljnega dohodka in njegovih tekmecev. Glede »participacijskega dohodka« glej Tony Atkinson, »The Case for Participation Income«, *Political Quarterly* 67 (1996), str. 67--70.

posledica čiste sreče, in zato ne morejo nasprotovati, če jim to srečo obdavčimo. Ko seštejemo oba davka, dobimo proračunske prihodke, katerih višina Van Parijsa navdaja s tolikšnim optimizmom. Argument ni ravno prepričljiv. Ni razvidno, zakaj naj bi bili tisti, ki ne nameravajo sprejeti plačanega delovnega mesta, upravičeni do dobička iz davka, katerega namen je izravnati srečo teh, ki imajo dobro plačane službe na račun drugih, ki so enako usposobljeni in bi si prav tako želeli opravljati te službe.

Če imam prav, potem so argumenti, ki jih Van Parijs ponuja za pravičnost maksimiranja višine temeljnega dohodka, nezadostni. Brez boljših pa po mojem mnenju ni nobenega pravega razloga, da bi zahtevo po temeljnem dohodku postavljali tako visoko, da bi presegla eksistenčni minimum. Seveda je pojem »eksistenčnega minimuma« še vedno nedoločen. Definirati ga je treba za vsako družbo posebej in pri tem vračunati prehrano, dobrine in dostop do storitev, brez katerih po splošnem prepričanju ni mogoče »shajati«. Vsebovati bi moral tudi materialne pogoje za udeležbo v družbenem in političnem življenju skupnosti. Zahodna Evropa se počasi približuje nekakšnemu konsenzu, da tem kriterijem približno ustreza dohodek v višini polovice povprečnega dohodka. Naj svoj zagovor predloga temeljnega dohodka na ravni eksistenčnega minimuma torej zaključim s to interpretacijo.

DODATNE SVOBODE

Elizabeth Anderson

Philippe Van Parijs zagovarja najvišji možni nepogojeni temeljni dohodek. Njegovi argumenti temeljijo na politični filozofiji, ki ji pravi »dejanski libertarizem«. Jaz pa bom dokazovala, da Van Parijsov dejanski libertarizem ne more upravičiti UTD, da pa bi UTD utegnil biti obetaven kot dopolnilo širšega svežnja ukrepov socialne podpore, ki so drugače utemeljeni.

Če politiko uvajanja in zviševanja UTD razumemo kot sredstvo za doseganje dejanske svobode, se v njej skrivajo tri pomanjkljivosti. Prvič, UTD daje prednost razdeljevanju dohodka pred neposredno negotovinsko preskrbo ali ustreznimi boni za posamezne dobrine, kot so zdravstvena nega in izobraževanje. To dajanje prednosti gotovinskim transferjem pred negotovinskimi odraža zavezanost dejanskega libertarizma širjenju svobode, ki jo ima za dobrino nasploh; dejanski libertarizem nam nalaga, da moramo ljudem priskrbeti sredstva, ki jih potrebujejo za doseganje svojih ciljev, ne glede na to, kakšni so ti cilji. Zanj torej svoboda pred boleznijo nima nikakršne prednosti pred svobodo do brezdolja: svoboda je svoboda. Kot razlaga tega, kar dolgujemo drug drugemu, se to zdi zgrešeno. Kar dolgujemo drugemu, niso sredstva za doseganje svobode nasploh, temveč družbeni pogoji za posebne, konkretne svoboščine, ki so bistvene za življenje v enakopravnih odnosih z drugimi. Drug drugemu dolgujemo pravice, institucije, družbene norme, javne dobrine in zasebna sredstva, ki jih ljudje potrebujemo, da bi se izognili zatiranju (socialnemu izključevanju, nasilju, izkoriščanju in tako naprej) in pridobili tiste sposobnosti, ki so potrebne, da bi delovali kot enakopravni državljani v demokratični državi.²⁶ Z družbenega vidika bi potemtakem moralo imeti prednost zagotavljanje nekaterih dobrin, kot je izobrazba, ne pa npr. surfanje, čeprav nekateri raje surfajo, kot hodijo v šolo. Maksimalen UTD odpira nevarnost, da bi pretiravali s ponudbo izbirnih svobod na račun precejšnjih žrtev — dovolj velikih, da bi ogrozile družbeno enakost — glede posameznih svobod, ki jih dolgujemo drug drugemu.*

Drugič, čeprav UTD zagotavlja enak dohodek vsem, ne odpravi dejstva, da zaradi razlik v prirojenih lastnostih, socialnih vlogah in drugih okoliščinah nekateri ljudje pretopijo dohodek v svobode laže in uspešneje kot drugi.²⁷ Invalidi na primer potrebujejo precej več sredstev, da dosežejo enako mero svobode — gibanja, dostopa do informacij in tako naprej — kot neinvalidi. Ljudje, ki opravljajo neplačano skrbniško delo, prav tako potrebujejo več sredstev za doseganje enake svobode kot tisti, ki jim ni treba skrbeti za nepreskrbljene osebe. (Za svobodno sodelovanje na področju plačanega dela morajo na primer najti dodatne vire za oskrbo svojih negovancev v času, ko delajo.) UTD torej še najbolj ustreza interesom zdravih odraslih, ki skrbijo samo zase. Ker vzpostavlja enakost na področju dohodka in ne zmožnosti, si UTD kot normo za človeška bitja postavlja perspektivo zdravega, sebičnega odraslega.

Tretjič, z zagotavljanjem temeljnega dohodka, ki ni pogojen s pripravljenostjo delazmožnih na delo, UTD podpira svobodo brez odgovornosti ter tako omalovažuje in spodkopava ideal družbene obveze, na katerem je zgrajena socialna država. UTD ne bi zgolj spodbudil dela delazmožnega prebivalstva — večinoma mlade, zdrave, nevezane odrasle — da bi opustili delo in se predali brezdelni zabavi; prav tako bi tudi znižal pripravljenost na proizvodnjanje in plačevanje davkov med tistimi, ki bi se jim zdelo za malo, da jih morajo podpirati.

V odgovor na prvi dve težavi bi Van Parijs lahko predlagal, da bi UTD maksimirali šele po tem, ko bi bile družbeno že zagotovljene nekatere od najpomembnejših svobod, kot sta javno izobraževanje in zdravstveno varstvo, in bi ljudem s »posebnimi« potrebami še dodatno pomagali z dopolnilnimi programi. Vsaj v okviru ZDA je ta trk med univerzalnimi in »posebnimi« programi ponavadi privedel do preskope in ponižujoče podpore tistim, ki veljajo za »posebne« (primerjajmo npr. programa Medicare in Medicaid). A ta trk je preprosto rezultat proračunskega sistema, ki enakost meri z dohodkom namesto s posameznimi zmožnostmi. S stališča posameznih zmožnosti, ki jih

²⁶ Za zagovor te teze glej moj prispevek »What is the Point of Equality?«, *Ethics* 109 (1999), str. 287--337.

²⁷ Amartya Sen je vztrajno opozarjal na to v nasprotju z egalitarnimi pogledi, ki imajo za najpomembnejšo točko enakosti sredstev. Glej na primer *Inequality Reexamined*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1992.

ljudje potrebujemo, da bi se izognili zatiranju in se uveljavili kot enaki v družbi — kot so na primer pismenost, mobilnost in zdravje — imamo vsi enake potrebe.

Programi socialnega zavarovanja, ki tvorijo temelje modernih socialnih držav, so člani velike družbene pogodbe. Kakor vsako zavarovanje nam nudijo pravico do oskrbe pod pogojem, da smo tudi sami pripravljeni nuditi oskrbo drugim, če je to v naši moči. Kakor pri vsakem zavarovanju so prejemniki dolžni ublažiti škodo: s tem pripoznavajo breme, ki ga sami nalagajo drugim. Socialnodemokratska pogodba pripoznava, da smo v teku svojega življenja vsi odvisni od oskrbe drugih skozi dolga obdobja otroštva, bolezni in starosti, nekateri pa tudi vse življenje. Ta medgeneracijska pogodba je veljavna in zakonita le, če delazmožni priznavajo svojo obveznost, da delajo in poskrbijo za nepreskrbljene in njihove skrbnike. Težko je razumeti, kako bi takšno pogodbo lahko podpiral sistem, ki razglaša za eno od svojih vrlin, da bo osvobodil delazmožne in jim omogočil živeti v brezdelju.

A pomislimo, kako bi bilo, če bi UTD ločili od te dejanskolibertarske podlage. Bi lahko UTD igral dopolnilno vlogo v socialni državi, ki temelji na načelih socialnega zavarovanja? Tu naletimo na vrsto neskladij, tako glede izvedljivosti kot glede legitimnosti. UTD ne bi usmerjal izdatkov k tistim, ki jih najbolj potrebujejo, in zato jim ne bi priskrbel zadostne podpore, hkrati pa bi zapravljaj javne izdatke za tiste, ki jih ne potrebujejo. Glede na močan odpor proti dodatnim davčnim bremenom, ki je še posebej prisoten v Severni Ameriki, bi nastalo tveganje, da bi takšno zapravljanje zmanjšalo sredstva za druge programe, ki bi morda bolj koristili deprivilegiranim, invalidom, nepreskrbljenim in njihovim skrbnikom.

Po drugi strani pa UTD privarčuje precejšnje upravne stroške, ki nastajajo ob usmerjanju teh izdatkov k omenjenim ciljnim skupinam, in se izogne skušnjavi, da bi prejemanje javnih sredstev pogojevali z dodatnimi, ponižujočimi in vsiljivimi pogoji, ki bi zagotovili, da so potrebni pomoči zanjo tudi »zaslužni«. UTD ima to prednost, da je univerzalen in bi kot tak odpravil nezadovoljstvo prejemnikov, potrebnih pomoči; ima pa tudi pomanjkljivost, da je nepogojen in bi kot tak povzročil nezadovoljstvo zaradi neupravičenih prejemnikov. Precej pove dejstvo, da edini obstoječi primer uveljavljenega UTD temelji na razdelitvi deleža dobička, ki ga ustvarja aljaška nafta: Američani niso ogorčeni nad nezasluženim dohodkom, vsaj dokler je vezan na lastninske pravice. To kaže, da bi problem legitimnosti UTD v Združenih državah lahko rešili tako, da bi ga financirali iz sredstev, zbranih z uporabo javne lastnine: na primer z dajanjem v najem državnih gozdov in državne zemlje, nafte in rudnin, redno prodajo začasnih koncesij za televizijsko oddajanje in z davki na onesnaževanje. Toda takšna strategija bi UTD utemeljevala na načelu lastništva in ne potreb, ustvarila pa bi tudi javne spodbude za povečano izkoriščanje javnih dobrin v zasebno dobro, čeprav enakomerno razdeljeno. Glavno vprašanje je, ali bi programi, ki bi bili bolj prilagojeni potrebam invalidov, oskrbovancev in njihovih skrbnikov — in posameznim svobodom, ki jih dolgujemo drug drugemu — učinkoviteje zagotovili obljubljene dobrine in bi dobili večjo javno podporo kot UTD. Nisem prepričana, da bi stroški ciljev socialne demokracije odtehtali prednosti, ki bi jih prinesel UTD, vendar sem pripravljena sprejeti empirične dokaze o nasprotnem.

DOBER ZA ŽENSKE

Anne L. Alstott

Predlog Philippa Van Parijsa si v Združenih državah zasluži resno obravnavo. Univerzalni temeljni dohodek lahko veliko da, še posebej ženskam. UTD bi lahko pripomogel h krpanju lukenj v ameriških socialnih programih, ki ženske puščajo ekonomsko nezaščitene. Zvišanje davkov, potrebno za financiranje programa, pa ne predstavlja resne grožnje gospodarstvu. Libertarna desnica bo gotovo vpila, da »visoki davki« izjemno omejujejo delo in prihranke. Vendar ekonomske raziskave postavljajo pod vprašaj takšne napovedi. Z uvedbo pravih davkov za financiranje pravih programov bi svoboda in enakost postali združljivi z gospodarsko rastjo.

Prav osvežujoče je, da Van Parijs zagovarja predlog UTD s stališča svobode — vrednote, ki jo ameriška socialna politika zelo redko navaja. S podobnimi razlogi sva z Bruceom Ackermanom predlagala delničarstvo — enkratno, nepogojeno podporo za vse mlade državljane. Čeprav se delničarstvo in UTD v nekaterih pomembnih vidikih razlikujeta, bi se rada osredotočila na tiste dobre lastnosti, ki so jima skupne: oba predloga bi lahko povečala svobodo in ekonomsko varnost žensk, saj bi pretrgala povezavo med socialno podporo in plačanim delom.²⁸

* * *

Ameriške ženske se soočajo z dvema različnima ekonomskima tveganjema. Prvič, še vedno so one v največji meri odgovorne za skrb za otroke, zaradi česar morajo svoje delovno življenje prilagajati potrebam družine. Drugič, ženske zaslužijo okrog 25 odstotkov manj kot moški, kar ni naključje. Kombinacija skrbi za otroke in nizkih zaslužkov se prevede v ekonomsko negotovost skozi vse življenje. Čeprav je naraščanje deleža žensk v delovni sili izboljšalo njihove ekonomske obete, je povprečna kariera ženske še vedno krajša, manj donosna in pogosteje pretrgana od povprečne kariere moškega.

Kljub tem dobro znanim dejstvom pa se niti socialno skrbstvo niti socialno zavarovanje ne lotevata ustrezno posebnega položaja žensk. Oglejmo si dva primera. Prvi so matere samohranilke. Leta 1998 so v ZDA kar za četrtino družin z otroki skrbele izključno ženske. Njihov povprečni dohodek je znašal samo 22.000 dolarjev na leto, čeprav je skoraj 80 odstotkov mater samohranilk bilo na trgu delovne sile. Leta 1998 je bilo skoraj 40 odstotkov družin mater samohranilk revnih. Podpora pa nudi le pičlo pomoč. Reforme socialnega skrbstva v devetdesetih letih so izhajale iz napačne premise, da je treba revnim materam samohranilkam samo »najti službo«. V večini ameriških zveznih držav se družine, ki prejemajo socialno podporo, danes soočajo z njeno petletno časovno omejitvijo, medtem pa prejemajo pomoč v višini borih 700 dolarjev na mesec. Gospodarski razcvet in vstop v fazo uvedbe teh časovnih omejitev sta ublažila prehod na nova pravila. Vendar bo večina mater, ki prejemajo socialno podporo, v najboljšem primeru dobila slabo plačane zaposlitve, ki prinašajo premalo denarja, da bi lahko vzdrževale družino.

Za drug primer vzemimo tegobe starejših žensk. Leta 1998 je bilo revnih 13 odstotkov starejših žensk in le 7 odstotkov starejših moških. Povprečni dohodek starejših moških je 18.000 dolarjev in le 10.000 dolarjev med starejšimi ženskami. Ta razmik ne odraža le višje starosti, ki jo dosegajo ženske, temveč tudi stranske učinke ločitev, odgovornosti za otroke in nizkih zaslužkov. Program socialnega varstva ima dve resni napaki. Prvič, podpora je pogojena z nepretrganim delovnim stažem, kar pomeni, da jo ženske, ki prekinejo zaposlenost, da bi vzgojile svoje otroke, takoj izgubijo. Drugič, čeprav program vključuje poseben dodatek za žene, pravila najbolj ustrezajo ženskam, ki jih vse življenje preživlja njihov mož. Rezultat je opazna razlika med spoloma. Leta 1998 so delavke zaslužile manj (v povprečju 675 dolarjev na mesec) kot upokojeni moški (877 dolarjev na mesec) — ženske, ki so bile upravičene do podpore kot žene, pa so dobile samo 400 dolarjev na mesec.

²⁸ Bruce Ackerman in Anne Alstott, *The Stakeholder Society*, Yale University Press, New Haven 1999. Z Ackermanom zagovarjava stališče, da bi morali tisti, ki izstopijo iz srednje šole, dobiti nekaj, kar je v bistvu temeljni dohodek; glej str. 37--39. Predlagava tudi ločen program enotnih državljskih pokojnin, s katerimi bi izplačevali temeljni dohodek starejšim; glej str. 129--54. O tem, zakaj se nama zdi delničarstvo boljše od UTD, pa razpravljava na str. 210--216.

Nasprotno pa UTD ponuja podporo brez časovnih omejitev, brez preverjanja zaposlenosti in brez preverjanja zakonskega stanu. Že UTD pod ravno eksistenčnega minimuma bi lahko precej spremenil življenje žensk. Leta 1999 se je meja revščine za eno osebo na primer sukala okrog 8500 dolarjev. Vzemimo UTD, ki bi bil za več kot polovico nižji, 4000 dolarjev. Za povprečno mater samohranilko bi to pomenilo 18-odstotno povišanje dohodka — za povprečno starejšo žensko pa 40-odstotno povišanje.

In v UTD ni nobenih skritih pasti, tako da bi si ženske lahko same izbrale, kako bodo porabile ta denar. Nekatero mater samohranilke bi na primer porabile denar za to, da bi še več delale. Lahko bi si privoščile boljšo hrano ali stanovanje, avto za v službo ali varstvo otrok med delovnim časom. Druge bi denar zamenjale za čas in pustile drugo zaposlitev ali sprejele slabše plačano zaposlitev, ki bi bila manj oddaljena. UTD to odločitev prepušča tistim, ki jim očitno pripada — ženskam.

Ključna prednost UTD je, da pretrga povezavo med podporo in plačanim delom. V nasprotju s tem pa razne sodobne reforme, kot je odbitek od davka na zaslužen dohodek (ODZD) in »privatizirano« socialno skrbstvo ubirajo napačne smeri. ODZD je sicer bolj človeški od podpore, saj subvencionira nizke plače brez časovne omejitve. Vendar se izplačuje le, dokler človek dela — sorazmerno z višino plače. Kdor naredi kratek premor, ima skrajšan delovni čas ali gre nazaj v šolo, deloma ali kar v celoti izgubi svoje ugodnosti. Socialno skrbstvo je še kompleksnejše, saj »privatizacija« prinaša veliko različnih reform. A po glavnih načrtih naj bi se še naprej krepila povezanost med višino plače skozi vse življenje in višino podpore v pokoju. Pravzaprav je videti, da bi nekateri predlogi ženskam nudili celo manj zaščite, kot jim je v tem trenutku zagotavlja socialno skrbstvo.²⁹ Nasprotno pa bi UTD zagotovil, da bi vsi lahko računali na enako raven dohodka, ne glede na delovno kartoteko.

Po Van Parijsovem predvidevanju bo kritike skrbelo, da bi davki, potrebni za financiranje UTD, upočasnili gospodarsko rast. V odgovor na to Van Parijs upravičeno postavlja pod vprašaj domnevo, da bi morala imeti gospodarska rast prednost pred svobodo in enakostjo. Rasti v korist bogatejših bodočih generacij ne smemo maksimirati na račun današnje pravičnosti.

A zagovorniki UTD lahko nasprotujejo tudi dejstveni podlagi kritik zviševanja davkov. Višji davki za financiranje pravih programov niso nezdržljivi z gospodarsko rastjo. Prvič, raziskave dokazujejo, da večina delavcev in varčevalcev zaradi zviševanja davkov ne bi drastično spremenila svojega obnašanja.³⁰ Drugič, kot poudarja Van Parijs, bi lahko UTD spodbudil rast s tem, da bi ljudi osvobodil in bi zato postali bolj produktivni. Seveda bi nekateri svoj UTD porabili za to, da bi manj delali; pravkar sem dokazovala, da bi ta možnost še posebej veliko pomenila materam. Vendar bi lahko drugi uporabili UTD za to, da bi se dodatno izobraževali in usposabljali. Tretjič, čeprav davki na dohodek, bogastvo in posest še najučinkoviteje prerazdelijo sredstva od bogatih revnim, bi morali biti progresivni misleci dovzetni tudi za alternativne dajatve, ki bi povzročile *splošno* prerazdelitev v smeri prikrajšanih. Davki na potrošnjo in okoljski davki bi na primer utegnili biti privlačni tudi za širše politične koalicije. Ti davki se zdijo regresivni le, če se osredotočimo na davčno breme samo. V povezavi z UTD pa bi lahko dosegli neto prerazdelitev, ki bi bila zelo napredna.

Van Parijs ponuja dobrodošel izziv zagledanosti v plačano delo, ki prevladuje v ameriški socialni politiki. UTD lahko prinese točno to, kar obljublja Van Parijs: dejansko svobodo za vse — tudi za ženske.

²⁹ Trenutno socialno skrbstvo na primer ponuja ugodnosti za partnerja in obvezno uvedbo anuitete; oboje se nagiba k prerazdelitvi ženskam. Nekateri načrti privatizacije bi izničili oboje.

³⁰ Ekonometrične študije praviloma ugotavljajo, da se ponudba dela ne odziva dosti na obdavčevanje. Za novejšo raziskavo s tega področja glej prispevke, zbrane v Joel Slemrod, ur., *Does Atlas Shrug?*, Princeton University Press, Princeton 2000.

DOSTOJANSTVO IN NJEGOVA ODTEGNITEV

Ronald Dore

Philippe Van Parijs predlaga temeljni dohodek v višini, ki bi lahko postala politično izvedljiva že v kratkem času — na ravni, ki, kakor pravi, sama ne bi omogočala udobnega življenjskega standarda. Osebnost pa na gibanje za uvedbo temeljnega dohodka gledam bolj kot na pripravo terena za neko družbo prihodnosti, čez kakih dvajset ali trideset let, ko bo postala možna precej višja raven temeljnega dohodka. Naj nakažem, kakšne vrste družba bi to bila in zakaj se mi zdi tako privlačna. Takšna družba bi morala biti dovolj produktivna in v njej bi moralo vladati zadostno soglasje v prid prerazdelitve, da bi, denimo, 40 odstotkov BDP namenili za državljanski dohodek vsem kot pravico. Nobene miloščine, nobenega preverjanja sredstev, nobenega koncepta brezposelnosti. Še naprej pa tržno gospodarstvo. Tisti, ki hočejo delati in imajo to genetsko srečo, da se lahko priučijo veščin, ki jih trg nagraduje, tudi zares delajo in lahko tako porabijo več denarja, kot znaša temeljni dohodek. Med tiste, ki ne delajo, sodijo genetsko prikrajšani, ki le težko najdejo službo, pa tudi takšni, ki bi bili sicer zmožni tako rekoč česar koli, vendar raje pišejo pesmi ali igrajo šah. Nihče se kaj dosti ne obremenjuje s tem, kdo spada v katero skupino. Državljanstvo vključuje dolžnost opravljanja družbeno koristnih del, pa tudi pravico do temeljnega dohodka. Na voljo je široka paleta prostovoljnih družbeno koristnih del, vendar je treba vsako leto državi povrniti nekaj v storitvah in nekaj v obliki dohodnine. Varovalke proti goljufanju so v obeh primerih podobne.

Takšna družba se mi zdi privlačna iz več razlogov.

1. Spadam v isto generacijo kot ga. Thatcher, zato mi je bilo povsem jasno, kaj je hotela povedati, ko je s svojimi ministri bentila čez ljudi na socialni podpori in govorila, da bi jih *moralo* biti sram. Samo da bi jaz namesto »bi jih moralo biti« rekel »jih verjetno *je*« sram — še posebej, če so se zares trudili najti službo in ugotovili, da jih imajo potencialni delodajalci za nezaposeljive in da se na uradu za socialno varstvo (kjer so jih ves čas sumili prikrievanja kakega tajnega dohodka ali utaje partnerjevega dohodka) do njih obnašajo kot do izmečkov.

Nobena bogata družba ne bi smela prizadeti takšne izgube osebnega dostojanstva ljudem, ki so od svojih družin in šol dobili tako majhne deleže odločnosti, samozavesti, lepote, možganskih kapacitet ali drznosti, da se na razpisih vedno uvrstijo na eno od zadnjih mest, pa čeprav niso očitneje telesno prizadeti.

Temeljni dohodek bi zabrisal razliko med ljudmi, ki si le težko zaposlijo, in takšnimi, ki raje izberejo skromno življenje in se zjutraj gredo pastirje, popoldne pa pišejo književne kritike. To bi moralo pomagati reševati problem dostojanstva, ki je po mojem mnenju vsaj tako resen vidik brezposelnosti kot problem revščine.

Da ne bo pomote, vem, da v naši družbi obstajajo cele subkulture, ki povsem odklanjajo norme, na katerih temelji moj argument za dostojanstvo. Obstajajo celice izkoriščevalske kulture, kjer imajo življenje od socialne podpore za samoumevno in kjer uspešnega goljufanja sistema socialnega skrbstva nimajo za sramoto, ampak za častno dejanje. Imam se za zelo srečnega, ker se nisem rodil v takšno kulturo, in žalosti me razpad družbene kohezivnosti, ki ga predstavlja širitev tega pojava. Menim pa, da bi temeljni dohodek dal državljanstvu popolnoma nov pomen in s tem pripomogel k preprečevanju širjenja tega pojava.

2. Razlog za probleme odtegnitve dostojanstva in družbenega izključevanja je moč delovne etike. Imeti službo — s čimer drugim jasno pokažeš, da imaš določeno vrednost na trgu delovne sile — je predpogoj za spoštovanje samega sebe kot prvorazrednega državljana. In pridobljeni dohodek (dohodek od dela) velja za zasluženega, če seveda tvoja pridobitna dejavnost ni kriminalna, ker je merilo vrednosti, ki jo trg (ki je seveda vedno objektivni in kot tak pošten) pripiše tvojim osebnim kvaliteta.

Van Parijs omenja »fetišizem dela« in nasproti temu postavi željo, da bi vsi imeli zaposlitev, da bi s tem dosegli »priznanje in zadoščenje.« A pri delovni etiki gre za dolžnost, ne pa za iskanje pozitivnih povračil v obliki priznanja in zadoščenja. Gre za to, da se človek izogne obtožbi, da je zastojkarski postopač. In gre zares. Zaradi tega so sedanji programi po načelu »podpora za delo« politično sprejemljivi. Da bi imel temeljni dohodek kar najbolj blagodejne učinke, bi se moralo to

spremeniti. Prvi korak je pretrganje povezave med državljanstvom in delom — imetjem zaposlitve. Drugi korak bi lahko bil navezava državljanstva na kaj drugega — denimo na opravljanje nekaterih družbeno koristnih del.

Navsezadnje bi prepričanje, da na trgu vsakdo dobi pravično nagrado za svoje delo, lahko povsem utemeljeno nadomestili s pojmovanjem, da vsi bistri, mogočni in vplivni ljudje, vsi industrijski voditelji in zmagovalci, ki poberejo vse, svoje zelo zavidljive kariere dolgujejo v prvi vrsti sreči v genski loteriji in loteriji družinskega okolja. Če bi bilo takšno pojmovanje splošno sprejeto, potem svojih zahtev, da morajo poleg večje moči, občudovanja in zadovoljstva pri delu, ki jih prinaša sama narava njihovih delovnih mest, uživati tudi višje dohodke, zagotovo ne bi več mogli utemeljevati s češ, »dobijo to, kar si zaslužijo«. Očitno je širjenje tovrstnega družbenega dojemanja predpogoj za to, da bi z davki dosegli takšno raven prerazdelitve, kot je potrebna za pokritje visokega temeljnega dohodka.

Je taka revolucija v družbenem mišljenju možna? Kdo ve. Vemo pa, da dohodkovne neenakosti najhitreje naraščajo v družbah s fleksibilnim trgom delovne sile, kjer dohodkovne strukture niso toliko vezane s konvencijami in korporativnimi dogovori in se bolj neposredno odzivajo na ponudbo in povpraševanje. In da so tržne sile, ki vodijo v vse večjo neenakost, posledica dejstva, da z naraščanjem kompleksnosti tehnologije (socialne nič manj kot materialne) rasejo tudi nagrade za zmožnost priučitve opravljanja zahtevnih služb, medtem ko je vse manj takšnih zaposlitev, ki se jih lahko nauči opravljati skoraj vsakdo. Na koncu bo tehnologija tudi v družbah z manj fleksibilnim trgom delovne sile zelo verjetno povzročila, da bodo neenakosti v dohodku pred odbitjem davkov vse bolj naraščale, naj bodo poskusi izboljševanja šol še tako uspešni (kar ni zelo verjetno).

Naraščanje dohodkovne neenakosti pomeni več zavisti, porast družbenega izključevanja ter širitev protidružbenih subkultur. Če vsi ukrepi proti revščini temeljijo na preverjanju sredstev, to pomeni čedalje več goljufanja za pridobitev podpore — kar v Britaniji po grobih ocenah občasno že privede do alarmantnih števil. To dejstvo bo priskrbelo čedalje močnejše argumente v prid odprave preverjanja sredstev. Širjenje družbenega izključevanja in protidružbenih subkultur v času, ko posvetni »upad obzirnosti« še vedno narašča, pomeni porast kriminala. Danes zjutraj je na naslovnica britanskih časopisov pisalo »Šestnajstodstotno zvišanje nasilnega kriminala v zadnjem letu«. Strah srednjega sloja pred kriminalom bo nemara najmočnejši argument za sprejetje takšne višine obdavčitve, kot je potrebna za temeljni dohodek. Takrat bodo tudi Van Parijsovi argumenti za družbeno pravičnost temeljnega dohodka, skupaj z dojemanjem »uspeha« kot »sreče in ne zasluge«, morda opravili svoje.

ZAKAJ BI PLAČEVALI BILLU GATESU?

Fred Block

Philippu Van Parijsu smo dolžni zahvalo, da si prizadeva spodbuditi razpravo o konceptu temeljnega dohodka, ki je v Združenih državah že krepko zamujala. Točke, glede katerih se z njim ne strinjam, so zgolj taktične narave; sučejo se okoli vprašanja, kako doseči, da bo ideja UTD vzeta resno. Podobno kot drugod se tudi tu Van Parijs spopada z napetostjo med svojo idealno vizijo UTD in takšno različico UTD, ki bi bila politično in ekonomsko izvedljiva. Poskus razrešitve te napetosti je najšibkejši člen v njegovi argumentaciji.

V njegovi idealni viziji prejetje UTD ni pogojeno z obnašanjem, zakonskim stanom ali drugimi dohodkovnimi viri posameznika, prejeta vsota pa naj bi bila višja od eksistenčnega minimuma. To poudarjanje nepogojenosti sloni na prepričanju, da bi morali imeti ljudje možnost, da sami načrtujejo svoje življenje, kar vključuje tudi odločitev, koliko bodo delali in s kom bodo živeli, ne da bi morali biti zato zaskrbljeni, ali si bodo mogli privoščiti hrano in stanovanje. Če bi se lahko zanesli, da bo ček z UTD prispel vsak mesec, bi celo revni lahko ubežali nenehnim skrbem za golo preživetje. Motivacija za UTD se mi sploh ne zdi problematična; težave nastopijo pri izvedbi.

Kot Van Parijs takoj prizna, je ta vizija povsem nepogojenega UTD zelo draga. Prizna, da bi bilo zvišanje davkov, ki bi bilo potrebno za financiranje izplačevanja tega neto dohodka, tako moteče, da bi morali UTD vpeljovati postopoma. Ne omenja pa še ene sorodne težave — absurdnega dejstva, da bi celo Bill Gates vsak mesec prejel svoj ček UTD. Seveda bi bogataši, kot je Bill Gates, morali plačevati visoke davke, ki bi več kot odtehtale izplačilo UTD, a zakaj bi se sploh trudili s tem povsem nepotrebnim čekom?

Van Parijsova glavna strategija reševanja vprašanja stroškov je postopna uvedba izplačil UTD. Program bi se začel izvajati precej pod ravno eksistenčnega minimuma in bi ga sčasoma zviševali. Ne obremenjuje pa se s potencialno zahrbtno politiko postopnosti. V Združenih državah si ni težko predstavljati scenarija, po katerem bi močno protestno gibanje z izjemno mobilizacijo javnega mnenja doseglo uvedbo prve stopnje UTD. Del političnega dogovora, s katerim bi uvedli prehod na nepogojeno izplačevanje, bi vključeval ukinitve številnih izplačil, pogojenih s preverjanjem sredstev. A kaj, če bi bili ob drugi fazi uvajanja nasprotniki politično močnejši, tako da bi se jim posrečilo blokirati zvišanje nepogojenih izplačil, hkrati pa bi vztrajali pri nadaljnjem zniževanju starih programov socialne podpore? Zlahka bi se zgodilo, da bi bilo po tem veliko gospodinjestev z nizkimi dohodki še precej na slabšem kot prej, ko ideja UTD še ni bila vzeta resno.

* * *

Glede na težave postopnega pristopa v izrazito polariziranem političnem okolju je morda bolje kreniti po poti modificiranja nepogojenosti dotacije. Če bi višino dotacije pogojili z ravno dohodkov in stanjem gospodinjstva, bi UTD postal negativna dohodnina (ND). Kot pripomni Van Parijs, ND ponuja UTD v obliki davčnega kredita samo tistim posameznikom in gospodinjestvom, ki se kvalificirajo zaradi nezadostnega dohodka. Ker so izplačila ND tako ozko namenjena samo tistim, ki imajo prenizke dohodke, bi si tak program precej lažje privoščili in bi ga lahko uvedli na mah. In kar je še pomembnejše, shemo ND bi lahko prilagodili tako, da bi delovala zelo podobno kot Van Parijsov ideal.

ND bi lahko gospodinjestvom ali posameznikom izplačevali vsak mesec ali celo vsak teden, in posamezniki, ki bi nenadoma ostali brez dohodkov — bodisi ker bi odpovedali ponižujočo službo bodisi prekinili ponižujoče razmerje — bi lahko takoj dobili nekaj nujne pomoči in prejeli najvišji mesečni ček dva tedna za tem, ko bi obvestili davčno upravo. (Karl Widerquist je predlagal, da bi posamezniki lahko odprli primaren bančni račun za izplačila in prejem davkov, vlada pa bi poskrbela za obliko samodejne zaščite pred previsokimi nakazili sredstev.) Trši oreh bi bila možnost, da posamezniki z nizkimi dohodki ob koncu leta na svojem vladnem računu zaidejo v minus. Še posebej za tiste na robu preživetja bi vračanje vladnega denarja pomenilo ponovno uvedbo ekonomske prisile, ki jo poskuša UTD odpraviti.

Vendar bi tudi ob nepogojeni dotaciji zasebna različica prekoračitve sredstev ostala pogost pojav; ljudje si bodo sponožali, da bi se pretolkli skozi mesec, in ko bo treba te dolgove enkrat vrniti, bodo

spet morali sprejeti neprivlačno službo ali se celo vrniti k nasilnemu zakonskemu partnerju. A Van Parijs ni edini, ki ga skrbi, da bi javni dolg utegnil biti celo večja grožnja osebni svobodi kot zasebni dolg; podoba dickensovskih uradnikov, ki zahtevajo takojšnje vračilo državi, je lahko zelo zastrašujoča. Toda ta scenarij nikakor ni neizogiben. Prvič, razsežnost tega problema bi lahko precej zmanjšali, če bi prvih tri ali štiri tisoč dolarjev izvzeli iz vsake obdavčitve. V tem primeru bi lahko posameznik prejel izplačilo negativne dohodnine v višini šest tisoč dolarjev, če bi njegov zaslužek znašal nekje med nič in 4000 dolarji. Šele ko bi njegov zaslužek presegel 4000 dolarjev, bi mu zmanjšali davčno olajšavo. S tem bi se celoten program sicer podražil, vendar bi se precej redkeje dogajalo, da bi davčni uradniki terjali davke od tistih, ki živijo na robu. Poleg tega bi lahko pravila napisali tako, da bi ti posamezniki z nizkimi dohodki in negativnim saldonom imeli na voljo več let za izplačilo in to z zgolj nominalno obrestno mero. Navsezadnje pa bi bilo tudi dovolj prostora za zasebno dobrodelnost. Z uvedbo ND bi se zmanjšala potreba po dobrodelni dejavnosti, ki ljudem v stiski zagotavlja hrano, obleko in zavetje. Dobrodelne ustanove bi se preusmerile na dolgoročnejše investiranje v revne družine in posameznike, kar bi vključevalo tudi nizkoobrestna posojila v različne namene, tudi za vračilo tako javnih kot zasebnih dolgov.

Skratka, z malo domišljije bi načrt ND zlahka dosegel ambiciozne cilje UTD, z eno veliko prednostjo — da bi bili že takoj ob uvedbi tako rekoč vsi revni na boljšem. Poleg tega bi zagovorniki celovitega ND v Združenih državah lahko upravičeno trdili, da je ND naslednji korak po večletnih uspešnih izkušnjah s programi, podobnimi ND — kot je odbitek od davka na zasluženi dohodek — ki so bili omejeni na zaposlene reveže. Van Parijs ima povsem prav — zgrešene skrbi, češ da bomo preveč olajšali življenje revnim, ki si tega ne zaslužijo, nas ne smejo odvrniti od prizadevanj za reformo, s katero bi lahko milijone ljudi zaščitili pred grozljivimi posledicami naraščajoče ekonomske neenakosti.

Veliko razlogov je, da dajemo »univerzalnemu temeljnemu dohodku« prednost pred sedanjim tipom socialne podpore. Nekateri razlogi so moralni, drugi pragmatični. Pragmatični so filozofsko morda manj spektakularni, vendar so lahko politično precej vplivnejši. V svojem prispevku bom zelo koristen pregled Philippa Van Parijsa dopolnil z navedbo še enega pragmatičnega razloga za prehod k univerzalnemu temeljnemu dohodku in nato nakazal, kako bi lahko ta predlog postal politično sprejemljiv tudi v na videz sovražnih okoljih.

DESTANDARDIZACIJA SOCIALNEGA ŽIVLJENJA

Načrtovalci javnih programov se na socialno stisko že od nekdanj odzivajo »kategorialno«. Javno pomoč ponujajo pod rubrikami, ki naj bi domnevno ustrezale standardnim vrstam »socialnih tveganj«, ki običajno pripeljejo v stisko: starost, bolezen ali poškodba, smrt ali odhod partnerja, ki preživlja gospodinjstvo, brezposelnost in tako naprej. Mimogrede, te iste kategorije ločujejo tudi »zaslužne revne« od »nezaslužnih«, tj. tistih, katerih stiska je domnevno posledica njihove lastne nepremišljenosti ali brezskrbnosti — a za zdaj bom to pustil ob strani. Najprej se bom posvetil omejitvam kategorizacije, ne kot oblike družbenega moralizma, temveč kot instrumenta socialne politike.³¹

Kategorialni pristopi k lažšanju socialne stiske delujejo samo do tedaj, dokler življenja in potrebe ljudi sledijo nekim v grobem predvidljivim vzorcem. V Angliji poznega viktorijanskega obdobja sta Rowntree in Booth ugotovila, da je tako. Tradicionalna vrsta revščine, ki sta jo odkrila, je v osnovi sledila življenjskemu ciklusu: ljudje so bili revni v mladih letih, ko so bile mlade njihove družine, in spet v starih letih, ko niso več mogli delati.³² Z industrializacijo so nastopile drugačne vrste standardnih socialnih nesreč, ki so bile povezane s proizvodnim procesom (poklicne bolezni in poškodbe) in ekonomskim ciklusom (brezposelnost).

Kjer so bila socialna tveganja za vso populacijo relativno standardna, je bil lahko takšen tudi odziv socialnih politik. Kot odgovor na standardna vprašanja revščine so vlade uzakonile prejemke takšnim ali drugačnim skupinam (otroški dodatek, pomoč družinam, pokojnine za ostarele). Vlade so vpeljale prispevne sheme socialnega zavarovanja takšne ali drugačne vrste (brezposelnost, invalidnost, starost, smrt ali ločitev) za reševanje primerov, ko so delavci in njihove družine ostali brez tržnega dohodka. Seveda so bile potrebne tudi druge mreže socialne varnosti, s katerimi so poskušali zajeti tiste, katerih potrebe so bile na kakršenkoli način posebne in jih ni pokrivala nobena od standardnih shem. A te izjeme naj bi bile, in večinoma so tudi bile, redke: razen manjšega krpanja lukenj je ogromno večino primerov pokrili kateri od ostalih, standardnih programov socialne pomoči.

V tem svetu »standardnih težav in standardiziranih odzivov« so se javni programi opirali na druge, prav tako standardne, vendar nejavne »stebre socialne varnosti«. S prevzemanjem standardnih družinskih odnosov (en partner za vse življenje) in standardnih zaposlitvenih odnosov (redna in polna zaposlitev za vse življenje pri istem delodajalcu) so se ljudje ponavadi lahko opirali na družinske prihranke in poklicne ugodnosti, da so prebrodili težke čase. Tako so postali bolj »samozadostni«, kar v okviru te razprave pomenil le, da so bili manj odvisni od državne pomoči.³³

Takšen je bil »svet, ki ga ni več«. Morda ga tudi nikoli ni zares bilo. Vsekakor pa dandanes za večino ljudi v večini naprednih gospodarstev ta svet ne obstaja več. Standardnega zaposlitvenega razmerja ni več. Kot pravijo, nas večina lahko pričakuje, da bomo imeli v življenju dve ali tri

³¹ Te točke so podrobneje obdelane v mojem članku »Crumbling Pillars: Social Security Futures«, *Political Quarterly* 71 (2000), str. 144--150, ki temelji na mojem prispevku »Toward a Minimally Presumptuous Social Welfare Policy«, v *Arguing for a Basic Income*, ur. Philippe Van Parijs, Verso, London 1992, str. 195--214.

³² B. Seebohm Rowntree, *Poverty: A Study of Town Life*, 2. izd., Macmillian, London 1901; Charles Booth, *Pauperism and the Endowment of Old Age*, Macmillian, London 1892.

³³ To trditev zagovarjam v »*Social Welfare and Individual Responsibility: For and Against*«, ur. David Schmidtz in Robert E. Goodin, Cambridge University Press, New York 1998, str. 97--194.

različne kariere — in zelo verjetno prav toliko partnerjev (in razbitih družin). To pa pomeni, da se ne moremo več zanašati na nobenega od onih nedržavnih stebrov socialne varnosti. Hkrati pa so javni programi v vse večjih škripcih, že ko morajo na podlagi maloštevilnih standardnih socialnih kategorij obravnavati več kot le nekaj posameznih prosilcev pomoči. Ker postajajo potrebe ljudi vse bolj nestandardne, bi moral biti tak tudi socialni odziv.

En način delovanja v tej smeri bi bil v tem, da bi socialnim delavcem dodelili večje diskrecijske pravice in se zanašali, da bodo znali prisluhniti posebnim okoliščinam vsake osebe. A to bi seveda pomenilo vrnitev k starim zakonom o revnih. Vlagatelje zahtevkov za socialno pomoč bi tako spet preobrazili v ponižne prosilce za večinoma samovoljne usluge javnih in zasebnih dobrodelnih ustanov.

Po mojem mnenju bi bila popolna opustitev pogojevanja in kategoriziranja precej primernejši odziv na destandardizacijo družbenega življenja. Nehajmo se že enkrat ubadati z ugibanjem, kako bodo ljudje živeli svoja življenja, in z oblikovanjem kategorialnih odzivov na težave, s katerimi se bodo morda srečali. Namesto tega jim raje preprosto dajmo denar, pa naj si sami pomagajo.

PARTICIPACIJSKI DOHODEK

Priznam, da je ta argument za univerzalni temeljni dohodek pragmatičen. A tudi glavni argumenti proti univerzalnemu temeljnemu dohodku so v svojem bistvu pragmatični. Philippe Van Parijs je učinkovito odgovoril na glavne odzive ekonomistov, ki jih sprožijo takšni predlogi. A še tehtnejši argument proti univerzalnemu temeljnemu dohodku je političen: naj so njegove abstraktne odlike še tako velike, vam politično nikoli ne bo uspelo, da bi ljudje sprejeli idejo, ki pravi, da morajo nekateri dobiti »nekaj za nič«, če vsi ostali v skupnosti delajo za preživetje.³⁴ Morda je res treba nahraniti tudi surfarje, kot pravi Van Parijs, a le malo politične podpore bomo dobili za to, da bi jih hranili tako dobro, da bodo lahko na javne stroške gojili telesno tako zahteven šport, kot je surfanje. Prva raven te opazke je pragmatična, druga pa načelna. Ljudje te ideje politično ne podpirajo, ker je proti njihovim načelom (proti njihovem čutu za poštenost), da bi nekdo dobil nekaj za nič, medtem ko si morajo drugi to zaslužiti v potu svojega obraza. Do neke mere so ta načela ponotranjili tudi sami prejemniki socialne podpore, saj jim samozavest zraste, če lahko »družbi kaj povrnejo«, ne pa da se sami sebi in tudi vsem ostalim zdijo kot pijavke, ki visijo na skupnem dobrem. Naj so ti občutki utemeljeni ali ne, nedvomno so dejanski in imajo veliko politično težo. In zaradi tega politično gledano temeljnega dohodka ni mogoče uvesti v univerzalni in nepogojeni obliki.

Zato je za zdaj in tudi v bližnji prihodnosti politično še najbolj sprejemljiva oblika temeljnega dohodka verjetno neke vrste »participacijski dohodek«.³⁵ Po tej shemi bi vsakdo prejemal temeljni dohodek *pod pogojem*, da opravlja neko družbeno koristno delo. Ta pogoj bi lahko izpolnil z delom na plačanem trgu delovne sile. Prav tako pa bi ga lahko izpolnil tudi z oskrbo mladih, starih ali invalidnih članov skupnosti, z udeležbo pri družbeno koristnih delih ali okoljevarstvenih projektih ali s kakšno tretjo dejavnostjo.

Povsem očitno je, da je participacijski dohodek pogojen, kar univerzalni temeljni dohodek ni. Prav tako je očitno, da je vse odvisno od tega, kaj šteje za »družbeno koristno delo« in kdo bo odločal o tem, ali je določena oseba naredila dovolj. V najslabšem primeru bi lahko tak program postal prav tako zatiralski kot najbolj tiranski zavod za zaposlovanje. V najboljšem primeru pa bi ljudem zagotovil priznanje (in denar) za opravljanje najrazličnejših dobrih stvari, ki bi jih hoteli početi in jih morda bi počeli, tudi če ga ne bi bilo. Kakorkoli že, dohodek za udeležbo je pragmatično najbližje univerzalnemu temeljnemu dohodku. Mnogi izmed nas domnevamo, da se politično temu ni mogoče bolj približati.

³⁴ Razlog za ukinitvev programov, kot so pomoč za družine z nepreskrbljenimi otroki v ZDA in podobni programi širom sveta, je bila verjetno povišana prisotnost ženske delovne sile. Vse dokler je bilo običajno pričakovati, da bodo ženske šolajočih se otrok ostajale z njimi doma, če si to lahko privoščijo, je bilo mogoče zagovarjati javno pomoč, ki bi to omogočala tudi drugim ženskam. A ko so matere srednjega sloja praviloma začele »delati za preživetje« na trgu plačanega dela, so vse bolj pričakovali to tudi od »mater s socialno podporo«.

³⁵ Takšen predlog je podprla Komisija za družbeno pravičnost britanskih laburistov. Glej *Social Justice: Strategies for National Renewal*, Random House/Vintage, London 1994. V razširjeni obliki ga je ponudil tudi Tony Atkinson, član te komisije, v svojem članku »The Case for a Participation Income,« *Political Quarterly* 67 (1996), 67--70.

Kako bi lahko v sedanji politični klimi uvedli vsaj dohodek za udeležbo?

Najprej se spomnimo, da se je nekaj najnaprednejših idej uveljavilo pod režimi, od katerih bi kaj takega najmanj pričakovali. Bismarck je bil kot politik globoko konservativen, kljub temu pa nam je prav on zapustil socialno državo, kot jo poznamo danes. Nixon je bil kot politik zelo sumljiv, kljub temu pa bi nam skoraj zapustil negativno dohodnino.

Spomnimo se, konkretnije, zgodovine neizmerno darežljivega nizozemskega »socialnega minimuma«. Rečeno na hitro, se po tem programu izplačuje denar vsaki družini, katere dohodek pade pod polovico povprečne plače v državi — dovolj denarja, da se dvignejo nad to mejo, ki v grobem predstavlja »prag revščine«, kot temu pravijo mednarodni raziskovalci.³⁶ Vsakdo bi najprej pomislil, da so tak program zasnovali levičarski politiki. V resnici pa je bil socialni minimum zapuščina vrste tradicionalno konservativnih »krščanskih« koalicij iz šestdesetih let. Ne samo, da so bili pobudniki konservativci; svoje argumente za ta program so tudi podajali v tradicionalističnem besednjaku. Predvsem so hoteli dati ustrezno družbeno priznanje pomembnemu neplačanemu prispevku žena in mater, ki so v tradicionalni socialni ureditvi ostajale doma.

Bi lahko tovrstne konservativne impulze, ki so pripeljali do tega nizozemskega koraka »nazaj v napredno socialno politiko«, uporabili tudi v podporo temeljnemu dohodku v opisani obliki, ki preverja participacijo? Najprej se spomnimo, da za določene oblike socialnih prejemkov že leta in leta velja pogoj participacije. Že od samih začetkov je v programih za podporo brezposelnim prisotna tudi zahteva, da morajo prejemniki »aktivno iskati zaposlitev«. Zagovorniki številnih bolj nazadnjaških oblik socialne reforme so pred kratkim zahtevali razširitev tega načela, do neke mere celo uspešno. Zahteve »delovne podpore« (ali »aktivne politike trga delovne sile« ali »vzajemnih obveznosti«) so tako uveljavili še za celo vrsto socialnih pomoči.

In tu je zdaj priložnost. Predstavljajmo si, da bi zahteve delovne podpore* vključevale tudi »preverjanje dejavnosti«, ki bi ga lahko uspešno prestali na več načinov. Poglavitne bi bile seveda tiste dejavnosti, ki so neposredno povezane s plačanim trgom delovne sile: delo na plačanih delovnih mestih, iskanje takega dela ali usposabljanje zanj. Vendar bi med te načine vedno sodila — bodisi kot oprostitev od »preverjanja dejavnosti« bodisi kot drug način njegovega uspešnega izpolnjevanja — tudi podpora tistim, ki sami niso zmožni opravljati dela (zaradi starosti ali invalidnosti), in podpora tistim, ki ne morejo delati zaradi svoje odgovornosti za vzgojo otrok. Takšno podporo bi potem čedalje bolj širili, tako da bi poleg skrbništva za predšolske otroke zajela tudi skrbništvo za invalidne sorodnike. In nato bi jo še bolj razširili, tako da bi zajela tudi podporo za »prostovoljno« (kar pomeni neplačano) sodelovanje pri potrjenih družbeno koristnih delih ali okoljevarstvenih projektih.³⁷

In na koncu bi morda ugotovili, da se ostre in drakonske delovnopodporne sheme s tem v resnici postopoma spreminjajo v državne plače za družbeno koristno delo najrazličnejših (če že ne prav vseh) oblik. Morda to ne bi vključevalo neplačanega dela v gospodinjstvih brez zelo majhnih otrok ali invalidnih sorodnikov. A vse druge vrste javno koristnega dela, ki so bile prej neplačane, bi država tako nenadoma začela plačevati.

Torej je treba ljudi samo prepričati, naj se za to zavzamejo. Z drugimi besedami, prepričati jih moramo samo, da »podpora« ni samo za tiste, ki se znajdejo na cesti, brez plačanega dela, ampak tudi za ljudi, ki opravljajo družbeno koristno neplačano delo. Ko bomo enkrat dosegli to spremembo dojemanja, bo delovna podpora postala prvi približek participacijskemu dohodku. In tako bi spet enkrat naredili korak nazaj v napredno socialno politiko.

³⁶ »V grobem« zato, ker je natančna vsota izplačil odvisna od sestave gospodinjstev, podobno pa velja tudi za »prag revščine«; a na tem mestu je pomembnejša osnovna barva programa kot pa njegovi otenki.

³⁷ V Avstraliji je podpora za brezposelne (»Popotnica za nov začetek« ali »Popotnica za mlade«) na primer pogojena z dejavnostmi »vzajemne obveznosti«, ki od mladih, starih od 18 do 20 let, zahteva »štiriindvajset ur prostovoljnega dela vsaka dva tedna, in to vsaj osemkrat na leto«, od starih nad 21 let pa trideset ur letno. Agencija, zadolžena za izvajanje te sheme, ima na svoji spletni strani napisano, da »je izbor vrste prostovoljnega dela tako rekoč neomejen: pomoč invalidom, pomoč bolehnim; oskrba na domu; nakupovanje; administracija; družbeno koristna dela; prevajanje; spremljanje in pogovarjanje; sodelovanje s krajevnimi organizacijami ali društvi«. Za natančnejše informacije glej <http://www.centrelink.gov.au>.

RAZPRAVA, KI JO POTREBUJEMO

Katherine McFate

Philippe Van Parijs trdi, da lahko njegov predlog temeljnega dohodka sproži vprašanja družbene pravičnosti in »navdihne takojšnje reforme skromnejšega obsega«. Tisti, ki so v preteklosti ameriškemu občinstvu poskušali predstaviti prednosti bolj univerzalistične evropske socialne politike, bodo glede tega upravičeno skeptični. Zadnja dva kroga reforme zveznega socialnega sistema sta se gibala ravno v nasprotno smer in cela vrsta javnomnenjskih raziskav kaže močno podporo socialni politiki, ki temelji na delu, in sicer tako med ljudmi z nizkimi dohodki kot med volivci srednjega razreda. Že desetletja so politiki v ZDA obsedeni s preganjanjem »nezaslužnih« revežev in podpiranjem dela.

Kljub temu pa strukturni pogoji v Združenih državah morda res pripravljajo podlago za resno razpravo o temeljnem dohodku. Zaradi deregulacije na področju zaščite dela in erozije tradicionalnih socialnih programov je število teh, ki so postali ekonomsko ranljivi, v Združenih državah večje kot v Evropi, s tem pa se širi tudi potencialni vpliv in privlačnost predloga temeljnega dohodka. Vprašanje je, ali bodo napredne sile v Združenih državah res pripravljene podpreti to v *prihodnost usmerjeno* radikalno inovacijo v socialni politiki?

V Združenih državah so liberalci porabili neverjetno veliko časa in truda, da bi izboljšali šestdeset let star sistem dohodkovne podpore, ki je nastal kot kompromis v času New Deala, pri čemer so regionalizem, rasizem in močno zakoreninjeni lokalni ekonomski interesi ostali nedotaknjeni. Le zakaj bi imeli za nedotakljiv sistem dohodkovne podpore, ki dopušča ogromne državne in krajevne razlike pri obravnavi revnih družin?

Zato ker bi lahko bilo še slabše. Lahko bi bilo tudi boljše, a gotovo ne bo, vsaj dokler se bodo razprave o dohodkovni podpori kot pijanec plota oklepale ozkih okvirov programa javne pomoči, zasnovanega za gospodarstvo in socialne institucije, ki jih več ni.

Kar potrebujemo, je sistem dohodkovne podpore, ki bi odražal in podpiral potrebe delavcev v sedanji ekonomiji — ekonomiji, v kateri ima skoraj 30 odstotkov delavcev »nestandardno« zaposlitev. Večina teh delavcev (pa še veliko drugih) ne izpolnjuje pogojev za pokojninsko zavarovanje ali nadomestilo za brezposelnost. (Skoraj dve tretjini Američanov brez službe v obdobjih brezposelnosti ne prejema dohodkovne pomoči.) V mnogih velikih mestih so spet začeli dnevno najemati priložnostne delavce kar po ulicah, saj ni nobenega sistema dohodkovne podpore za odrasle, ki še niso ostareli in nimajo otrok. Zajamčeni temeljni dohodek bi lahko ustvaril socialno podlago za vse delavce, še posebej tiste z nestandardnimi, »fleksibilnimi«, nizko kvalificiranimi zaposlitvami.

Zajamčeni temeljni dohodek bi lahko zagotovil dohodkovno blazino, s katero bi spodbudili periodično »dodatno usposabljanje«. S krajšanjem proizvodnih ciklusov in z zahtevami nove tehnologije po novih in drugačnih vrstah veščin so politiki in delodajalci začeli spodbujati ameriške delavce, naj si pridobijo nove veščine in znanja. Vendar je samo majhnemu delu delavcev v izbranih industrijah in poklicih zagotovljena prehodna dohodkovna pomoč, da lahko začasno prekinejo delovno razmerje in obnovijo ali pridobijo dodatno izobrazbo. Takšne investicije veljajo za odgovornost posameznika. Vendar bi morda tudi delodajalci podprli sistem temeljnega dohodka, ki bi spodbudil lažje opuščanje in prevzemanje dela ter tako olajšal usposabljanje ter delo s skrajšanim delovnim časom.

Dobro zasnovan sistem podpore v obliki temeljnega dohodka bi lahko odražal in podpiral raznolikost ameriških družin ter staršem ponudil več možnosti. Danes se neodvisno drug od drugega oblikujeta dva vzporedna predloga glede socialnih politik za družine, delo in otroke. Prvi zagovarja stališče, da je za revne otroke boljše, če njihove mame opravljajo plačano delo zunaj doma in v tem času za otroke skrbi nekdo drug. (Mame tako nudijo zgled delovne etike.) Drugi pa trdi, da je za nerevne otroke boljše, če se njihove mame odrečejo dohodku (in karieri) in ves svoj čas posvetijo skrbi za otroke. (Mame tako kažejo, da so v prvi vrsti zavezane dobrobiti svojih otrok.)

Po prvem predlogu bi država skrb za otroke plačala vsem razen materi; po drugem pa bi morala država poskrbeti za posebne davčne olajšave, namenjene skrbnikom otrok, da bi matere spodbudila

ali prepričala, naj ostanejo doma. Zajamčeni minimalni dohodek bi lahko elegantno združil oba predloga: zaposlena mati bi lahko delala manj časa, »gospodinjski« roditelj pa bi dobil neodvisen vir denarne pomoči. Jasno bi izpostavil dilemo med časom in denarjem, s katero se spopadajo vse družine, in ne bi dajal prednosti nobenemu posebnemu tipu družine.

Združene države krvavo potrebujejo javno razpravo, ki bi postavila pod vprašaj prevladujoče prepričanje, da je vrednost osebe in njen družbeni prispevek mogoče in treba meriti predvsem (ali izključno) z njenim dohodkom od plačanega dela. Primerna razprava o temeljnem dohodku bi nas lahko prisilila, da pretresemo dejavnosti in obnašanje, ki ga cenimo mi kot pripadniki družin, skupnosti in demokracije — za razliko od dejavnosti, ki jih ceni trg.

Za čedalje večje število Američanov so se obeti stalne zaposlitve, ki ponuja varnost srednjega sloja, že izgubili. Ugodnosti, ki temeljijo na delu, se krčijo. Naša socialna politika pa še zmeraj potiska vse več ljudi v še hujšo odvisnost od meznega dela. Čas je, da si zamislimo novo socialno politiko, ki bo bolj prilagojena zahtevam postindustrijske, globalne ekonomije. Temeljni dohodek kot mehanizem razdelilne pravičnosti? Vsekakor si ta zamisel zasluži javno razpravo.

ŠIRŠI POGLED

Peter Edelman

Philippe Van Parijs po intelektualni plati dobro zagovarja svoj predlog. Kot pravi sam, zamisel ni nova. Vendar je minilo že kar nekaj časa, odkar jo je kdo zadnjič predlagal, zato je zanimivo, da spet prihaja na površje. Ena od posledic tako imenovane »socialne reforme« v Združenih državah je tudi, da se ponovno odpira vsaj skromna razprava o tem, kako pomagati ljudem, ki nimajo nikakršnega gotovinskega dohodka. To je dobro, saj je v tem trenutku to vprašanje še posebej pereče. Dandanes živi približno milijon žensk s še kakima dvema milijonoma otrok, ki so jih izrinili s seznama prejemnikov socialne podpore ali pa se nanje ne morejo uvrstiti in tako nimajo ne službe ne denarne pomoči. Nujno je znova vzpostaviti mrežo gotovinske varnosti.

Ena od relevantnih idej za to je UTD. Druge pa so še povračljive davčne olajšave za skrbništvo, s katerim bi zagotovili dohodek ljudem, ki skrbijo za nedorasle, ostarele ali invalidne družinske člane. Seveda je še daleč do dejanske uvedbe teh zamisli, a dragoceno je že samo dejstvo, da sploh prihaja do tovrstnih predlogov.

A če sem iskren, moram priznati, da v tem trenutku nisem navdušen nad tem, da bi zapravljali čas s predlogi, kot je UTD. Če razpravljanje o zajamčenem dohodku pomaga pri izpostavljanju vprašanja o primernosti dohodka, bom zadovoljen. Odkrito rečeno pa nisem prepričan, da je tako. Vsaj v tem trenutku morajo zagovorniki zajamčenega dohodka, ki ne bi bil neposredno povezan z delom, prevzeti težko breme prepričevanja. V Združenih državah bi morali imeti družinski dodatek ali nekakšno dohodkovno osnovo. A bojim se, da v tem trenutku resno ukvarjanje s takimi predlogi jemlje dragocen čas — čas, ki bi ga lahko porabili za politično sprejemljivejše ideje, ki bi jih bilo mogoče dejansko uvesti in bi imele takojšnje učinke na življenje ljudi z nizkimi dohodki.

Kakorkoli že, UTD je v najboljšem primeru le košček sestavljanke. V Združenih državah pravzaprav imamo nekakšnega »bratranca« UTD — prehrabene bone. Niso sicer povsem isto, saj morajo prejemniki izpolnjevati nekaj zahtev glede dela, vendar ta niso strogo upoštevana, tako da prehrabeni boni štiričlanski družini brez denarnega dohodka nanesejo približno 3500 dolarjev zajamčenega dohodka. Ti boni tvorijo neizmerno pomemben program, ki pa je povsem nezadosten, če ni vpet v celo mrežo drugih programov in strategij. V »dobrih starih časih«, ko je »socialna reforma« pomenila zajamčen dohodek, me je skrbelo, da njeni zagovorniki niso posvečali dovolj pozornosti programom, s katerimi bi ljudem pomagali poiskati delo. Še vedno me skrbi, da ljudje naprednega pola, ki hočejo zmanjšati revščino v Združenih državah, nimajo dovolj širokega pogleda, in mislim, da se oživljanje idej, ki se osredotočajo skoraj izključno na gotovinski dohodek, izogne pravi razpravi in nas tako odmika od te sinteze. Ponovna vzpostavitev spodobne varnostne mreže za tiste, ki niso zmožni delati, je zelo pomembna, vendar bi se sam posvetil predvsem delu, vključno s plačami in delovnimi pogoji, predloge, kot je UTD, pa bi obravnaval bolj kot eno izmed sestavin in ne kot osrednji element.

* * *

Spomnim se, da sem se nekoč, ko se je Robert Kennedy pripravljajl za predsedniške volitve leta 1968, pogovarjal z njim. Povedal sem mu, da volilni štab predlaga, naj njegovo podporo zajamčenemu dohodku uvrstimo med uradna stališča o socialnem varstvu, ki smo jih pripravljali. Dejal je: »Ne zagovarjam zajamčenega dohodka, ampak zajamčeno delovno mesto.« To je povedal z močnim poudarkom, kajti v resnici je bil za podporo ljudem, ki niso zmožni delati. Vendar je bil prepričan, da smo veliko število ljudi, posebej mlade drugih ras, izključili iz trga delovne sile, in se je želel posvetiti popravi tega grozljivega dejstva. Tudi sam podobno ocenjujem takšne zamisli, kot je UTD, kadar o njih ne razpravljamo v pravem kontekstu.

Izkušnje s socialnim zakonom iz leta 1996 so razkrile tri zgodbe, ki jih bo treba upoštevati v prihodnjih razpravah o podaljšanju njegove veljavnosti. Prva govori o tistih, ki imajo službe, a kljub temu niso ušli revščini. 60 odstotkov nekdanjih prejemnikov socialne podpore, ki se jim je posrečilo zaposliti, v povprečju zasluži kakih sedem dolarjev na uro in dela v povprečju trideset ur na teden. Potrebujemo pomoč pri dohodku, zdravstvenem zavarovanju, oskrbi otrok in namestitvi — in vse te

potrebe so skupne še milijonom drugih, ki sploh nikoli niso bili na socialni podpori in po dlakocepskih merilih, s katerimi določamo revščino, sploh ne veljajo za »revne«. Druga zgodba govori o tistih, ki jih ni na seznamih, a ne delajo. Za te ljudi je treba ponovno izumiti varovalne mreže. Kratkoročno se to lahko zgodi samo v okviru strukture socialne podpore, kot je bila vzpostavljena leta 1996 — ne pa s pregovarjanjem o nekakšnem UTD. Tretja zgodba govori o tistih, ki so še vedno na socialni podpori, vendar bodo kmalu presegli njeno časovno omejitev. Vsaj nekateri od njih zagotovo lahko delajo, vendar potrebujejo precej več pomoči, kot so je dobili do zdaj, morda tudi javno podprt program zaposlovanja. (In vse to velja samo za tisti del rešitve, ki se nanaša na delovna mesta in dohodke. Prav tako je treba investirati v izobrazbo in dejavnosti za otroke, se posvetiti posebnemu problemu sosesk, v katerih je koncentracija revnih zelo visoka, in ponovno vzpostaviti varno in solidarno okolje skupnosti v središčih naših mest, ki se nam ostalim zdi samoumevno.)

Čeprav cenim Van Parijsov prispevek, vendarle menim, da nas v resničnem svetu upravljanja in politike, kjer se dejansko sprejemajo odločitve, ne bo pripeljal zelo daleč.

O SVOBODI

Gar Alperovitz

V tradicionalnih teorijah o strukturnih pogojih svobode že več desetletij zija velika luknja. Zapolnjevanje te luknje je pomembno že samo po sebi; s tem bi progresistom ponudili močno orožje, s katerim bi konservativce lahko izzvali na terenu, ki je zgodovinsko njihov.

Konservativci običajno trdijo, da so načela svobode nujno povezana s kapitalizmom kot sistemom — še posebej s podjetniškim kapitalizmom. Trdijo, da institucija individualnega podjetništva pomaga pri razpršitvi moči države; da ponuja posamezniku »trdno oporo«, neko neodvisnost izbire in delovanja; in da vzdržuje kulturo neodvisnosti, ne pa hlapčevstva.

Prepričanje, da je za dejansko svobodo potrebna ekonomska neodvisnost, ki je povezana z lastništvom posesti, so imeli očetje utemeljitelji pogosto za samoumevno. Thomas Jefferson je menil, da odvisnost »poraja podložnost in podkupljivost, duši kali kreposti ter kuje pripravna orodja za častihlepne ljudi«. Tudi John Adams meni, da je za »enako svobodo« treba omogočiti »vsakemu članu družbe«, da pridobi zemljo, »tako da bo množstvo lahko imelo v lasti majhna posestva«.

Skozi vse devetnajsto in velik del dvajsetega stoletja je imel v Ameriki podjetnik (pogosto mali poslovnež ali kmetovalec-kapitalist) pomembno vlogo v gospodarstvu, zato lahko na trdno povezanost svobode in posestništva naletimo v celi paleti teorij devetnajstega stoletja o strukturnih pogojih svobode. Na začetku dvajsetega stoletja je Louis Brandeis (kakor mnogi drugi) podvomil, da »je nekdo lahko dejansko svoboden, če je v nenehni nevarnosti, da bo za golo preživetje postal odvisen od nekoga in nečesa drugega«.

Že najmanj eno stoletje pa podjetnik počasi izgublja mesto osrednjega dejavnika politične ekonomije. Najbolj pronicljivi konservativci so že zdavnaj spoznali, da je ta premestitev velik izziv za njihove teorije. Znana je, na primer, sodba Josepha Schumpeterja*, da bi kapitalizem odmrl, če bi podjetniška posest v sistemu postala marginalna: »Popolnoma zbirokratizirana orjaška industrijska enota ne preganja le srednje velikih ali majhnih podjetij ter razlašča njihove lastnike, temveč v končni fazi prežene tudi samega podjetnika in razlasti buržoazijo kot razred, ki v tem procesu ne izgublja le svojih dohodkov, temveč, in to je še neskončno pomembnejše, svojo funkcijo.«³⁸ S propadanjem podjetništva v korporacijskem gospodarstvu se je v veliki meri izgubila tradicionalna strukturna podlaga svobode.

* * *

A če institucija splošno razširjenega podjetniškega kapitala več ne zagotavlja dejanske razpršitve moči, trdne opore za posameznika in kulture neodvisnosti, kaj torej jih?

Nekateri teoretiki — na primer Peter Drucker — so se osredotočili na delovna mesta v prepričanju, da bi podjetniško posest lahko nadomestila zajamčena zaposlitev: delovna mesta (kot je tudi prav) »postajajo nosilni steber pravic in neke vrste posest«.

Še močnejši argument je, da zajamčenost dohodka (lahko bi dodali tudi zajamčenost prostega časa) svobodi zagotavlja nov temelj. Takšno stališče je zagovarjal pokojni Louis Kelso, konservativni jurišnik, zagovarja pa ga tudi Philippe Van Parijs. A naj bo to stališče še tako pomembno, še vedno je nekoliko preozko: poleg svojih postranskih utemeljitev, povezanih z revščino, feminizmom in varovanjem okolja, Van Parijs posveča glavno pozornost vprašanju, kako zagotoviti posamezniku strukturno podporo za tisto, čemur bi lahko rekli »dejanska možnost izbire«. Širši argumenti, po katerih naj bi bila absolutno zajamčenost dohodka nujna za dolgoročno, sistemsko institucionalno osnovo svobode — da nepogojeno jamstvo, vgrajeno v osnovno organizacijo politične ekonomije, zagotavlja bistveno osnovo za neodvisnost — se križajo in dopolnjujejo s temi argumenti, vendar jih tudi presegajo. Akademiki v svojem lastnem svetu brez težav doumejo osrednje vprašanje, saj na tej podlagi zagovarjajo redno profesuro: svoboda izražanja je odvisna od *jamstva*, da človeku ne bodo odvzeta njegova sredstva za eksistenco.

³⁸ Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, 3. izd., Harper & Row Publishers, New York 1950, str. 134.

Ameriško gospodarstvo trenutno proizvede približno 130.000 dolarjev na štiričlansko družino; do leta 2100 bo ta številka, po najskromnejših ocenah, narasla vsaj za štirikrat. Torej bi bilo razumno odpreti razpravo o dolgoročnem razvoju v smeri nepogojenega jamstva za vsaj del dohodka kot o enem izmed načinov izgradnje novih sistemskih institucionalnih osnov svobode. (Seveda bodo prehodne možnosti — kot prehodne in kot politični kompromisi — verjetno vključevale nekatere pogoje glede dela in podobno.)

Omejenost Van Parijsovega dela (in to velja tudi za večino drugih, ki pišejo o teh zadevah) je v načinu, kako zbrati in dodeliti sredstva, da bi dosegli vsa predvidena dohodkovna jamstva. Van Parijs predpostavlja ustroj tradicionalne socialdemokratske socialne države; še posebej se opira na domnevo, da bodo napredne skupine zmogle mobilizirati dovolj politične moči, s katero bodo dosegle uvedbo davkov za financiranje temeljnega dohodka. S slabenjem organiziranega delavstva in drugih tradicionalnih virov naprednih sil, čemur smo mu priča v celotnem zahodnem svetu, to upanje blede.

V tej zvezi je zelo nenavadno, da Van Parijs opozarja na model Aljaškega stalnega sklada, ki je leta 1999 vsakemu prebivalcu te države dodelil skoraj 1800 dolarjev na leto (približno 7000 dolarjev za štiričlansko družino). Dohodek iz Aljaškega sklada ni davčnega izvora, ampak se napaja neposredno iz prihodkov od kapitala v javni lasti.³⁹ Tovrstni eksperimenti — in teoretična dela piscev, kakršen je Kelso na eni strani in John Roemer na drugi — kažejo, da se ne bi smeli toliko posvečati sistemu davkov in transferjev, temveč bolj različnim oblikam javne demokratizacije kapitala. V prihodnjem stoletju bo takšen poudarek verjetno postal nujen pogoj za razne dohodkovne strategije — in navsezadnje tudi za novo strukturno podlago svobode, ki bo lahko zapolnila luknjo v tradicionalnih pristopih.

³⁹ Posamezniki prejemajo izplačila iz Sklada, ki črpa svoja sredstva iz javnih naložb koncesijskih dajatev za nafto v široko paleto dejavnosti. Za podrobnejšo razpravo o praktičnih institucionalnih modelih, ki vključujejo javno ali kvazi javno lastništvo bogastva, glej moj prispevek »Who Owns Capital?« *Boston Review* 24, 1 (februar/marec 1999): 40-42.

POTI OD TOD

Claus Offe

Strinjam se s Philippom Van Parijsom, da je univerzalni temeljni dohodek (UTD) moralno gledano zelo privlačna ureditev, in mislim, da sta dejanska svoboda in družbena pravičnost tudi normativno prepričljiva argumenta zanj. A po mojem je znak dobre teorije tudi to, da je zmožna ponuditi teorijo o sami sebi. In v tem pogledu drugega reda mora teoretik med drugim odgovoriti tudi na vprašanje: Zakaj toliko ljudi nasprotuje moji teoriji? Zakaj se, kljub njeni neizpodbitni in očitni prepričljivosti, z njo ne strinjajo vsi? Se pravi, zadostno število ljudi, pripadnikov elitnih in neelitnih krogov, da bi udeležili njene napotke.

Enega izmed možnih odgovorov na to vprašanje lahko ponudi nekakšen ad hoc seznam trditev: ljudje se morajo navaditi na to idejo; premagati svoje moralne predsodke in spontana prepričanja; zainteresirane stranke jih zavajajo, češ da bi bili družbeni stroški UTD neznosno visoki, koristi pa le vprašljive. Vsa ta opažanja so očitno na mestu. Nakazujejo tudi nekaj strategij, s katerimi bi lahko povečali možnosti uspeha UTD: poskusimo prepričati ljudi, dogovorimo se s političnimi elitami, pokažimo, da je zamisel v nekaterih državah že padla na plodna tla, izpeljimo bolj realistične ekonometrične analize vseh drugotnih posledic, pripravimo in izvedimo obsežne eksperimente in podobno. Vse to se dejansko že dogaja, in to dokaj uspešno, predvsem po zaslugi samega Van Parijsa, pa tudi po zaslugi drugih oseb, ki sodelujejo v Evropski mreži za osnovni prihodek (BIEN), ter različnih nacionalnih raziskovalnih institutov, podpornih skupin in nekaterih levo libertarnih političnih strank.

A čeprav zanimanje in dovzetnost za sheme UTD v splošnem naraščata, in to ne samo v razvitih gospodarstvih, nihče ne bo resno trdil, da je do uresničitve temeljnega dohodka (v tako zahtevni različici, kot jo je določil Van Parijs) kjerkoli na svetu samo še korak. Zakaj ne? Rad bi nakazal odgovor in izpeljal nekaj programskih implikacij (drugega reda) za predlagatelje ideje UTD.

Kot trdi Van Parijs, je poslednji temelj UTD svoboda: svoboda posameznikov, da zavrnejo delodajalce in državne zavode (da o zakonskih partnerjih ne govorimo), ne da bi bili za to kaznovani z materialnim pomanjkanjem. Po splošnem pravilu napovedi svobode vzbujajo strah. Kakor v drugih primerih, ko gre za uresničevanje svobode, ni nujno, da je ta strah, čeprav strasten in pretiran, zaradi tega že paranoičen. Lahko je tudi utemeljen. Kdo ima torej razloge za strah pred svobodo, ki bi izvirala iz UTD, in kakšne razloge ima zanj? V številnih razpravah in soočenjih o zaželenosti in izvedljivosti temeljnega dohodka, ki sem se jih udeležil, sem naletel na različne vrste strahu.

Delodajalci se bojijo, da bi se s tem zmanjšal njihov nadzor nad delavci, saj bi delavci dobili povsem sprejemljivo možnost, da se umaknejo. UTD bi delodajalcem otežil najemanje delavcev za »slaba« delovna mesta in jih prisilil v povišanje plač, če bi še hoteli, da nekdo opravlja ta dela.

Delojemalci se bojijo, da bo UTD zahteval visoko stopnjo (neposrednih ali posrednih) obdavčitev, ki bodo posledično privedla do znižanja neto zaslužkov; in podobno se tudi bojijo, da bo UTD služil kot izgovor, da bi jim »socialno plačo«, ki je sorazmerna plači in jo zaposleni prejemajo kot upokoјenci ali v primeru brezposelnosti, zamenjali z enotnim transferjem. Razlike v plačah se tako ne bi več odražale v razlikah med dohodkovnimi transferji, vsaj ne toliko kot doslej, izgubo dohodka, ki bi pri tem nastala, pa bi bilo treba nadomestiti z varčevanjem.

Potencialni prejemniki UTD se bojijo, da bo višina njihovega dohodka, pa tudi stopnja rasti tega dohodka, odvisna od političnih odločitev in fiskalnih omejitev, o katerih bodo v prihodnosti odločale večine, ki ne bodo podpirale in ostale zveste ideji ekonomskih državlјanski pravic.

Veliko različnih individualnih in korporacijskih akterjev se boji, da bo družbena ureditev zapadla v moralno rzsulo, če je ne bodo več oblikovale »produktivistične« predpostavke, da je delo (naj bo to zaposlitev ali samozaposlitev, v vsakem primeru pa tržno nagrajeno delo) »normalno« stanje, brezplačna kosila pa »anomalija,« in da je zahtevati »nekaj za nič« sprevrženo.

Zdi se mi, da morajo predlagatelji UTD vse te bojazni jemati resno. V nasprotnem primeru bodo prezrli globoke sledi, ki jih je več kot sto let hegemonije industrijskega kapitalizma vtisnilo idejam, institucijam in pričakovanjem. Te hegemonistične sile so dejansko skovale medrazredno zavezo,

zasnovano na sistemu normativnih prepričanj glede dela, ki so celo pod pritiskom očitnih sprememb socialne in ekonomske realnosti videti imuna na vsako revizijo. Številni in pomembni politični intelektualci, ki zagovarjajo sheme tipa »podpora za delo«, verjamejo — ali vsaj sprejemajo prepričanje in tudi druge spodbujajo k temu — da je pogodba o delu *edino* sredstvo, s katerim lahko moderne družbe integrirajo posameznike *in* jim obenem zagotovijo določeno mero avtonomije. Čeprav vsakemu odraslemu ne moremo več zagotoviti stalne zaposlitve, ki bi mu prinašala spodobno plačo, je ta empirično zastarela vizija »normalnosti« danes na normativni ravni zasidrana trdneje kot kadarkoli prej. Predlagateljem UTD se zdi ta anomalija upravičeno odbijajoča, vendar morajo šele najti način, kako se spopasti z njo na politično produktiven način.

Kaj je torej mogoče storiti? Predlagam, da bi prizadevanja za uvedbo UTD usmerjali načeli *postopnosti* in *reverzibilnosti*. Osnovna ideja je v tem, da ustvarimo okvir, v katerem bodo ljudje lahko spreminjali svoje preference z učenjem v skladu z reko, da se človeku vzbuja tek z jedjo (ne pa s prisilnim hranjenjem). Namesto da o UTD premišljujemo z vidika »prej« in »potem«, bi ga morali pojmovati in zagovarjati dinamično, z vidika »več« in »manj«. Taka intelektualna in politična oblika eksperimentalnega približevanja bi se lahko gibala po naslednjih smernicah.

Kot vsi vedo, bi bila v končnem stabilnem stanju popolnoma udejanjenega UTD tudi »sufar« in »boem« upravičena do državlanskega (ali celo prebivalskega*) dohodka na ravni eksistenčnega minimuma — kar je po danes prevladujočih standardih škandalozna anomalija, ki jo predlagatelji UTD ponavadi na hitro ublažijo s spekulacijami o tem, da se verjetno nihče ne bo za dalj časa predal surfanju. Možna pa je še ena strategija za reševanje tega vprašanja. Spomnimo se, da je v večini razvitih gospodarstev in njihovih sistemih socialnih programov veliko tipov ljudi v različnih situacijah in dejavnostih dejansko upravičenih do dohodkovnih transferjev, ki se financirajo iz davkov, bodisi na ravni eksistenčnega minimuma bodisi celo nad njim. V to kategorijo spadajo matere samohranilke, pa tudi naborniki, ki opravljajo obvezno vojaško službo. Enako velja za družine, študente ter — vsaj dokler bo v Evropski uniji še veljala skupna kmetijska politika — kmetje. Institucionalizirane izjeme od trga delovne sile (ali vsaj izključne odvisnosti od tržnih nagrad za delo) so pogoste in povsem legitimne.

Po eni od postopnih strategij bi torej lahko začeli širiti seznam skupin, pogojev in dejavnosti, ki bi bile po zakonu upravičene do takšnega izvzetja. Politične pobude za tovrstno širitev so čedalje bolj obetavne, saj tako imenovani »tretji« ali »prostovoljski« sektor oziroma sektor »samopomoči« zasebnih fundacij, kooperacij in sosedskih organizacij dobiva vse vidnejšo vlogo kot družbeni fenomen, pa tudi kot politično orodje za razbremenitev in hkrati povečanje učinkovitosti državnih služb. Tak »participacijski dohodek« (kot ga je primerno poimenoval Tony Atkinson) seveda še zdaleč ni »nepogojen«, saj je odvisen od izvajanja netržnih del. A bolj popularen, običajen in razširjen ko bo sektor takšnih prostovoljskih dejavnosti, učinkoviteje se bo mogoče spopasti z avtoritarnostjo zunanjega birokratskega nadzora.

Drugo dobro znano dejstvo je, da bi v celoti udejanjen UTD na koncu dosegel raven eksistenčnega minimuma (in po možnosti tudi zakonsko nepreklicnost ter stalno prilagajanje trenutnemu tržnemu dohodku); ne bi ga več omejevale nobene metode preverjanja; in dejansko bi ga izplačevali vsem državljanom in prebivalcem. A te tri lastnosti tvorijo prav toliko osi postopnega približevanja. Natančneje povedano, lahko bi začeli z dodatkom na dohodek, ki še ne bi dosegal ravni eksistenčnega minimuma, vendar bi že omogočal umik iz dela za vsaj nekaj ur. Postopek preverjanja sredstev bi lahko omilili in ta postopek celo obrnili, tako da ne bi merili več pomanjkanja sredstev, temveč imetje (večjega) premoženja, kar bi pomenilo, da bi temeljni dohodek prejemale vsi državljani *razen* tistih, katerih imetje bi presegló neko določeno raven.

V predstavitvi svoje zamisli v tej knjigi Van Parijs ne omenja posebej, da UTD ni le univerzalen, nepogojen in zadosten za preživetje, temveč tudi stalen. Izplačevali bi ga individualno, in sicer od polnoletnosti do konca življenja. Časovna razsežnost je še ena dimenzija postopnega približevanja in pravzaprav ena od najobetavnejših. Že v nekem drugem spisu sem zagovarjal »konto za umik« (denimo za dobo desetih let), do katerega bi bila upravičena vsaka odrasla oseba. S tega konta bi lahko kadarkoli (denimo po petindvajsetem letu starosti) črpala kratka obdobja v trajanju najmanj šestih mesecev, ta prosti čas, v katerem bi prejemale enoten dohodek, pa bi lahko izkoristila po

lastnih željah. Takšno shemo bi lahko imeli za začasni temeljni dohodek. Svobodna izbira, kdaj in koliko bi oseba dvignila s konta, bi pripomogla k splošnemu znižanju ponudbe delovne sile. Zaposlenim bi tudi omogočila, da bi lahko odpovedali posebno nezaželene službe in delovne pogoje (ali vsaj zagrozili s tem), ponudila pa bi tudi možnost in motivacijo za obnovitev znanja in drugih prvin človeškega kapitala. Namesto da bi ljudi »izobčili« iz trga delovne sile, bi jim ponudili ekonomsko sprejemljivo možnost, da se začasno umaknejo in tako pripomorejo k ponovni vzpostavitvi »polne« zaposlenosti, čeprav v absolutnem smislu na nižji ravni. Tisti, ki bi izbrali to možnost, bi posredno prispevali tudi k temu, kar je zame ena od najbolj privlačnih lastnosti UTD (in večine njegovih polovičnih približkov): močan posreden učinek, ki bi ga imel na to, čemur smo nekoč rekli »humanizacija dela«, in na postopno ukinitve še posebej »slabih« služb.

Za zaključek in upoštevanje Evropsko unijo in njeno integracijo bi izpostavil neko razsežnost, v kateri postopnost *ni* mogoča. UTD (ali katerega koli od njegovih nepopolnih približkov) ni mogoče uvesti v eni sami državi. Takšno enostransko dejanje bi zelo verjetno sprožilo migracijske posledice, ki bi zagotovo spodkopale politično in ekonomsko sprejemljivost takšnih rešitev, tudi če te ne bi bile popolne. (Takšna migracija, pravzaprav preprečevanje emigracije, je bila seveda načrtovana posledica v zelo posebnem primeru Aljaske, pa tudi v podobnem primeru Zahodnega Berlina pred letom 1989, ko so premijo njegovim stalnim prebivalcem izplačevali kot davčni kredit*.) Toda v Evropi je to, kar je možno narediti v eni državi, omejeno s tistim, kar je možno narediti v vseh drugih državah in to hkrati. Morda bo kdo to pravilo interpretiral kot »evroskeptično«, kot dokaz, da je Evropska unija v napoto inovativni nacionalni politiki. A mogoče ga je razumeti tudi bolj optimistično, kot načrt za uveljavitev »socialne« Evrope, ki bi lahko projektu evropske integracije podelil tudi nekaj zelo potrebnega smisla in privlačnosti za široke ljudske sloje.

ODGOVOR

Philippe Van Parijs

Kakšna čudovita zbirka komentarjev! Takšne naklonjenosti res nisem pričakoval. Brez dvoma povsem nereprezentativno za javno mnenje v ZDA. A nekje je treba začeti. Na tem mestu se bom v svojih pripombah osredotočil na najbolj kritične opazke, pri čemer se bom najprej posvetil problemu normativnega upravičenja, potem pa vprašanjem politične strategije.

UPRAVIČENJE

Kot upravičeno opominjata Emma Rotschild in Brian Barry, se del argumentov za UTD sklicuje na učinkovitost in splošni interes. Vendar je treba ključno normativno bitko izbojevati na polju pravičnosti. Prepričan sem, da pravičnost zahteva od nas, da povečamo minimalno raven dejanske svobode in da je UTD še posebej prepričljiv način za zagotavljanje tako razumljene pravičnosti. Elizabeth Anderson in William Galston zavračata moje pojmovanje pravičnosti v prid stališču, ki temelji na vzajemnosti, natančneje na obvezi delazmožnih, da pomagajo ljudem v stiski — kar je tradicionalna moralna osnova programov socialnih držav. Za doseganje ciljev, ki izhajajo iz takšnega pojmovanja, se zdi Galstonu kombiniranje ciljnih programov učinkovitejše od UTD, ki dohodek zagotavlja vsakomur. Andersonova, ki je še posebej občutljiva za stigmatizacijo in izključevalne učinke ciljnih programov, je previdnejša: empirični dokazi bodo morda pokazali, da je UTD del najboljšega še izvedljivega svežnja ukrepov. Prav tovrstni dokazi o družbenih in gospodarskih trendih so Roberta Goodina in Katherine McFate spreobrnil v zagovornika UTD in to na podlagi normativnega pojmovanja, ki se ne zdi tako zelo drugačno od pogledov Galstona in Andersenove. Natančnejša obravnava teh trendov — na primer Goodinova ideja, da so tveganja danes manj standardizirana — bi morala tudi kritike spreobrniti v, sicer nekoliko zadržane, pragmatične zagovornike skromnega UTD.⁴⁰ Skratka, sprejemljivost UTD ni odvisna od tega, ali zagovarjamo teorijo pravičnosti kot dejanske svobode.

Proti koncu svojega komentarja pa Andersonova namigne na popolnoma drugačno normativno utemeljitev socialnih transferjev, ki bi morda lahko še neposredneje upravičila UTD. Primer Aljaske, ugotavlja, »kaže, da bi problem legitimnosti v Združenih državah lahko rešili tako, da bi UTD financirali iz sredstev, zbranih z uporabo javne lastnine«. Normativni uvid, na katerem temelji ta zamisel, v svojih komentarjih še dodatno razvijeta Herbert Simon in Ronald Dore. S Simonovimi besedami je ta v »priznanju skupnega lastništva nad precejšnjim delom virov, fizičnih in intelektualnih, ki družbi omogočajo proizvodnjo tistega, kar proizvaja*«. Iz tega stališča pa ne sledi nujno, da je temeljni dohodek mogoče legitimno financirati samo v obliki dividend za javno premoženje, kot predlaga Gar Alperovitz. Tudi nekatere davke, kot je davek na onesnaževanje ali energijo, ki ga zagovarjata Anne Alstott in Barry, bi lahko mirno interpretirali v tem smislu. Še več, kot pojasnjujeta Simon in Dore, bi bilo celo davke na dohodek iz dela treba razumeti kot pristojbino za izrabo srečnih priložnosti, ki so jih dobili razmeroma dobro plačani delavci, ne pa kot zaplembo dela sadov delavčevega truda.

S tem ključnim uvidom se oddaljujemo od tradicionalnega pojmovanja socialne države kot kombinacije (sebičnega) zavarovanja in (bolj ali manj radodarne) solidarnosti k pojmovanju, v katerem je zajeta tudi zamisel, ki jo je zagovarjal Tom Paine: da obstaja skupina prejemkov, do katerih je posameznik upravičen ne zaradi svojega prispevanja ali stiske, temveč preprosto zato, ker je član neke skupnosti. Nobene potrebe ni, da to pravico omejujemo na naravne vire ali da jo utemeljujemo na domnevnih »naravnih pravicah«, kot je storil Paine in kot je po Barryjevem mnenju nujno storiti. Le prepoznati moramo moralno naključnost (zelo neenako razdeljenih) možnosti, pa bomo spoznali, da je vse, kar nam je dano — kar se tiče razdelilne pravičnosti — »javna last«.

⁴⁰ Rawlsovo pojmovanje, na katerega se v svojem nasprotovanju UTD sklicujeta tako Galston kot Edmund Phelps, ni naperjeno tako zelo proti UTD kot proti tradicionalnemu socialdemokratskemu pojmovanju. Glej moj prispevek »Difference Principles«, v *The Cambridge Companion to John Rawls*, ur. Samuel Freeman, Cambridge University Press, New York 2001.

Na nekem drugem mestu sem to stališče že poskušal sistematično razširiti v pojmovanje pravične razdelitve dejanske svobode, ki posveča ustrezno pozornost tudi posebnim potrebam invalidov, velikemu pomenu, ki ga mnogi — v Evropi nič manj kot v Združenih državah — pripisujejo družbenemu pripoznanju v obliki plačanega dela, ter moralni nesprejemljivosti tega, da nekdo namenoma živi na stroške drugih.⁴¹ Takšno stališče je seveda izpostavljeno mnogim filozofskim ugovorom. Zaradi prostorskih omejitev na tem mestu ne morem odgovoriti nanje. Namesto tega zainteresirane bralce napotujem na odgovore, ki sem jih podal na dva nedavno objavljena zbornika kritičnih esejev.⁴²

STRATEGIJA

»Človek se lahko izstrada med pogovarjanjem o dohodku, ki ne bi bil odvisen od plač,*« pravi Wade Rathke. Tudi Peter Edelman podobno opozarja, da vztrajanje pri UTD lahko pomeni precejšnje zapravljanje časa – »časa, ki bi ga lahko porabili za politično sprejemljivejše ideje, ki bi jih bilo mogoče dejansko uvesti*«. Strinjam se. Celotni tisti, ki so prepričani, da bi UTD moral soditi med naše cilje, morajo priznati, da v določenih okoliščinah in za določene ljudi nima smisla posvečati preveč časa in energije premišljevanju o tem, kaj šele, da bi jih poskušali pridobiti za stvar. Veliko perečih težav je, ki jih UTD ne bi odpravil, in veliko perečih težav, ki bi jih lahko odpravili z dosegljivejšimi ukrepi.

Kljub temu pa imajo celo v na videz najbolj brezupnem položaju nekateri ljudje med drugim tudi nalogo, da nadaljujejo z raziskovanjem in zagovarjanjem politično nemogočega. Prvič, kot poudarja Barry, občasno prihaja do pretresov in pomembno je biti intelektualno pripravljen, ko se nenadoma ponudi politična priložnost. Drugič, če voz obtiči v blatu in ga poskušas premakniti v pravo smer, se ponavadi ne obnese najbolje, če vsi kopljejo pod kolesi ali če ga vsi potiskajo. Boljše je, če nekateri daleč pred njim vlečejo za vrvi, drugi pa še precej bolj spredaj iščejo možne poti.

Bistven del potrebnega naprej uperjenega razmišljanja tvori izdelava kar najboljše tranzicijske strategije, in ta se lahko od države do države precej razlikuje.⁴³ Ponekod so lahko najboljše izhodiščna točka družinski programi (McFate), drugod je najprimernejša uvedba kontov za umik (Claus Offe). Premik v smeri UTD lahko s postopno širitvijo opredelitve dela kot odgovorom na problem zagotavljanja primerne standardne zaposlitve za vse iskalce podbudijo celo sedanji načrti delovne podpore*(Goodin). Ta proces bi lahko privedel do »participacijskega dohodka« — do UTD, pogojenega z opravljanjem neke (plačane ali neplačane) družbeno koristne dejavnosti. Goodin, Offe in Barry menijo, da bi imel pod takimi pogoji UTD precej večje politične možnosti, tako v Evropi kot v Združenih državah. S tem se strinjam, čeprav sem skupaj z Barryjem hkrati prepričan, da bi prestrog program participacijskega dohodka lahko sprožil »grozljiv scenarij ogromnega birokratskega aparata, ki bi imel samovoljna nadzorna pooblastila*«, kar bi vodilo bodisi v nazadovanje bodisi, ko se nadejava oba, k nepogojnemu temeljnemu dohodku.

V razmerah ZDA pa bi bil najboljša podlaga za izgradnjo UTD verjetno odbitek od davka na izplačani dohodek (ODID). Ronald Dore in Fred Block poudarjata, kako bi se ga dalo preoblikovati v negativno dohodnino (ND), in Blocku se zdi, da »bi si tak program precej lažje privoščili*«, zato je politično bolj realističen od UTD. Pri dani višini zajamčenega dohodka si ND v gospodarskem smislu ni skoraj nič lažje privoščiti kot UTD. Tako se samo zdi, ker ljudje pogosto prezrejo ekonomsko ekvivalentnost pomoči in davčnih izdatkov.⁴⁴ Različico, kakršno začrta Block, bi si v tem pogledu zaradi predlaganega izvzetja iz dohodninske osnove prvih 3000 dolarjev zaslužka celo

⁴¹ Glej Philippe Van Parijs, *Real Freedom for All*, Oxford University Press, New York 1995.

⁴² Glej »Basic Income? A Symposium on Van Parijs«, *Analyse und Kritik* 22 (2000); *Real Libertarianism Reassessed: Essays on Van Parijs*, MacMillian, London (v pripravi).

⁴³ Zagotovo ni treba čakati, da bo izvedljiv globalen UTD, preden ga uvedemo v posameznih državah. Migracijske težave, ki jih omenjajo Galston, Rotschildova in Barry, je mogoče obvladati tako, kot jih obvladujejo v sedanjih shemah, ki vključujejo preverjanje dohodkov.

⁴⁴ Glej tretje podpoglavje v Philippe Van Parijs, »Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the XXIst Century«, Background paper for BIEN's eighth congress, Berlin, October 2000, dostopno tudi na <http://www.etes.ucl.ac.be/BIEN/bien.html>.

težje privoščili kot pa UTD, ki bi ga financirali z enotnim davkom na celotni dohodek. Kljub temu se strinjam, da se zdi pot, ki vodi prek ND, tako v Evropi kot v Združenih državah politično še najobetavnejša, če bo kot glavni vir financiranja nastopala dohodnina. Vendar pa to ni več stvar resničnih ekonomskih stroškov, temveč fiskalne kozmetike.

Tisti, ki mislijo, da bi bilo treba ODID preoblikovati v smeri ND ali UTD, kot na primer Alstott, menijo, da ODID ljudem ne ponuja dovolj svobode za skrajševanje delovnega časa ali prekinitev dela. Drugi, kot na primer Edmund Phelps, menijo, da ODID daje ljudem preveč svobode in bi ga bilo treba zato reformirati v smeri subvencij za urno postavko, ki bi jih izplačevali prek delodajalcev in bi bile omejene na delavce s polno zaposlitvijo. Phelps ne vidi nobenega razloga, zakaj bi se nam morale »smiliti ženske, ki morajo 'delati po šefovih ukazih štirideset ur na teden'*«. Nasprotno, prav to jim daje »občutek, da nekaj prispevajo k skupnemu projektu države, ki je posel*«.

Sam ne morem govoriti o kolektivnem ameriškem projektu, vendar se mi zdi žalostno, če je to res samo posel, in grozno, če bi nekomu te ženske uspelo prepričati, da so njihovo dostojanstvo, ponos, in smisel življenja v nenehnem podrejanju šefu. Strinjam se z Alstottovo, da je velika prednost UTD v tem, da ni v njem »nobenih skritih pasti, tako da bi si ženske lahko same izbrale, kako bodo porabile ta denar*« in da »to odločitev prepušča tistim, ki jim očitno pripada — ženskam*«. Opolnomočenje najšibkejših in širjenje področja »neodvisnosti«, kar poudarjata Rotschildova in Alperovitz, tistih, ki so trenutno odvisni od svojih šefov, mož ali uradnikov zavoda za zaposlovanje, se mi ne zdita nič manj dragocena cilja kot posel. Kot pravi Adam Smith (z dolžnim spoštovanjem do Rotschildove), takšno prizadevanje morda sploh ne bi škodovalo poslu. In tudi če bi mu, bi bilo še vedno naša dolžnost zavoljo svobode in pravičnosti za vse.

Vztrajno in pogumno premišljevanje o UTD in načinih, kako bi ga lahko dosegli, je bistvenega pomena za privrženca te manj izrojene interpretacije kolektivnega ameriškega projekta. Nobenega razloga ni za prepričanje, da ne morejo zmagati. A zmagali bodo samo, če se ne bodo pustili ustrahovati skrbi za »relevantnost« takšnega predloga v današnji klimi. Samo če si bodo upali povedati, kar mislijo.

O AVTORJIH

GAR ALPEROVITZ je avtor knjig *The Decision to Use the Atomic Bomb* ter *Rebuilding America* (soavtor Jeff Faux).

ANNE L. ALSTOTT je profesorica prava na Yale Law School. Je tudi soavtorica knjige *The Stakeholder Society* (ki jo je napisala skupaj z Bruceom Ackermanom).

ELIZABETH ANDERSON je profesorica filozofije, ženskih študij in prava na University of Michigan. Je avtorica knjige *Value in Ethics and Economics*.

BRIAN BARRY je profesor filozofije in politologije na Columbia University. Njegova zadnja knjiga je naslovljena *Culture and Equality*.

FRED BLOCK predava sociologijo na University of California v Davisu.

JOSHUA COHEN je profesor filozofije in politologije na MIT. Je glavni urednik revije *Boston Review* in avtor številnih knjig in člankov s področja politične teorije.

RONALD DORE je pred kratkim objavil svojo novo knjigo *Market Capitalism, Welfare Capitalism*.

PETER EDELMAN je profesor prava na Georgetown University Law Centre.

WILLIAM A. GALSTON je direktor Inštituta za filozofijo in javno politiko na University of Maryland v College Parku. Je avtor knjige *Liberal Purposes*.

ROBERT E. GOODIN je profesor socialne in politične teorije ter filozofije na Research School of Social Sciences avstralske državne univerze v Canberri.

KATHERINE MCFATE je programski vodja pri Rockfellerjevi fundaciji.

CLAUS OFFE je profesor politologije na Humboldtovi univerzi* v Berlinu.

EDMUND S. PHELPS je profesor politične ekonomije na Columbia University. Je avtor knjige *Rewarding Work: How to Restore Participation to Free Enterprise*.

WADE RATHKE je že trideset let koordinator ACORN.

JOEL RODGERS je profesor prava, politologije in sociologije na University of Wisconsin; je tudi član uredniškega odbora revije *Boston Review* in avtor številnih knjig in člankov o ameriški politiki.

EMMA ROTSCILD je voditeljica Centre for History and Economics na King's College v Cambridgeu, Anglija. Kmalu bo objavljena njena knjiga *Economic Sentiments*.

HERBERT A. SIMON je profesor psihologije in informatike na Carnegie Mellon University. Dobitnik »Nobelove nagrade« za ekonomijo leta 1978.

ROBERT M. SOLOW je zaslužni profesor ekonomije na MIT. Leta 1987 je prejel Nobelovo nagrado za ekonomijo; je avtor številnih knjig in člankov o ekonomski rasti, trgih delovne sile in makroekonomiji.

PHILIPPE VAN PARIJS vodi Hooverjevo katedro za ekonomsko in socialno etiko na Katoliški univerzi v Louvainu v Franciji. Je avtor knjig *Marxism Recycled* in *Real Freedom for All*.